
3 1761 04433 6089

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ V PRAZE.

ROČNÍK VI. TŘÍDA III. ČÍSLO 2. [14]

HLÁSKOSLOVÍ NÁŘEČÍ JIHOČESKÝCH.

II. ČÁST:

VOKALISMUS.

PODÁVÁ

VAVŘINEC JOSEF DUŠEK.

PŘEDLOŽENO DNE 20. BŘEZNA 1896.

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

PUBLIKACE

III. TŘÍDY ČESKÉ AKADEMIE POSUD VYDANÉ.

ROZPRAVY.

ROČNÍK I.

Čís. 1. Dr. *Jan Kvíčala.* Nové kritické a exegetické příspěvky k Vergiliově Aeneidě. . . . . Cena 1 zl. 50 kr.

» 2. *Adolf Patera.* Jana Amosa Komenského korrespondence. Cena 1 » 80

» 3. *J. Truhlář.* Počátky humanismu v Čechách. . . . Cena — 40 »

» 4. *Robert Novák*, Grammatická, lexikální a kritická pozorování u Velleja Paterkula. . . . . Cena — » 90 »

» 5. Dr. *Jiří Polívka.* Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře. . . . . Cena 1 » 40 »

ROČNÍK II.

» 1. Dr. *V. Mourek.* Syntaxis složených vět v gotštině. Cena 3 » 20 »

ROČNÍK III.

» 1. Dr. *Jan Kvíčala.* Bádání v oboru skladby jazykův indoevropských. Část I. . . . . Cena 2 » 40 »

» 2. *Robert Novák.* Mluvnicko-kritická studia k Liviovi. Cena 2 — »

» 3. *Vavřinec Josef Dušek.* Hláskosloví nářečí jihočeských. I. Část: Consonantismus. . . . . Cena — » 50 »

» 4. *Josef Truhlář.* Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. . . . . Cena 1 » 60 »

ROČNÍK IV.

» 1. *Ferdinand Menčík.* Příspěvky k dějinám českého divadla. Cena 1 » 30 »

ROČNÍK V.

1. Dr. *Jan Kvíčala.* Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám. Faidros, Gorgias. . . . . . Cena 3 » 50

ROČNÍK VI.

» 1. *Josef Zahradník.* O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei. Cena 1 » 40 »

» 4. *Ignác Hošek.* O poměru jazyka písní národních k místnímu nářečí.

ROZPRAVY

ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ V PRAZE.

~~ROČNÍK VI.~~ TŘÍDA III. ČÍSLO 2. [14]

HLÁSKOSLOVÍ NÁŘEČÍ JIHOČESKÝCH.

II. ČÁST:

VOKALISMUS.

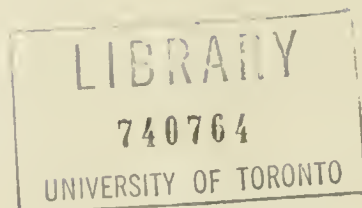
PODÁVÁ

VAVŘINEC JOSEF DUŠEK.

PŘEDLOŽENO DNE 20. BŘEZNA 1896.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze

ÚVOD.

Podávám veřejnosti druhou část Hláskosloví, která značně jest rozšířena, neboť bylo mi možno loni vykonati novou studijní cestu na Blatsko, ač ovšem se skrovnými prostředky hmotnými, takže jsem pouze měsíc meškal na venkově. Přes to však získal jsem cenný material jazykový, jakož i znamenitý počet písní.

Vokalismus proto vydávám později, poněvadž mi bylo čekati na vydání Gebauerovy Historické mluvnice d. I., bez něhož nebylo možno úspěšně na toto nepevné pole se pustiti. Ba i nyní leckterá pochybnost mi zůstala, pro niž nenašel jsem rady v vzpomenutém spise. Práci svou ve všem jsem podřídil GHMluvn., čímž doufám usnadnil jsem studium její jakož i užívání; jen tam jsou odchylky, kde toho předmět nezbytně vyžadoval. Kromě toho bylo ovšem potřebí užiti ještě jiných prací zvláště slovníků, z nichž uvádím tyto (mimo Jung. a Kotta):

Matzenauer A. Cizí slova ve slovanských řečech. Brno 1870.

Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886.

Miklosich F. Lexicon palaeoslovenicograecolatinum. Vindobonae 1862—1865.

Павловскаго И. Я. Русско-нѣмецкій словарь. Изд. II. Рига 1879.

Рейфъ Ф. Новые параллельные словари языковъ русскаго, французскаго, нѣмецкаго и англійскаго. Часть I. 1883.

Миклошичъ Ф. Краткій словарь шести славянскихъ языковъ etc. Вѣна 1885.

Дювернуа А. Словарь болгарскаго языка. Москва 1886.

Орлов А. И. Полный филологическій словарь русскаго языка с подробнѣйшим разъясненіем всѣх отличных разговорной рѣчи и т. д. Москва 1884 sled.

Franceson C. F. Nuevo diccionario portátil de las lenguas española y alemana etc. Lipsko. I. a II. d.

Merguin F. G. Nuovo dizionario italiano francese tedesco. Vídeň, díl II.

Kromě toho bylo mi často i jinde hledati pomoci, při čemž zápasil jsem na venkově s velkými nesnázemi.

Ani v teto části příliš nerozmnožil jsem výkladu, maje za to, že odborníku celá řada jich sama sebou se podává uspořádáním látky k studiu. takže si tu sám dovede snadno poraditi, tím méně pak pro buzení opačných mínění a názorů. Připomínám opětně, že hodnota této práce spočívá hlavně v materialu nikoli výkladu, a přeji si upřímně, aby tak na ni bylo pohlíženo. Zároveň oznamuji, že vysvitne jasně váha její, až bude vydáno *tvarosloví* a zvláště *slovník*, v němž bude zároveň podrobný rejstřík všech částí umístěn. Také doplňky najdou tu místo. Vydávati ku každé části zvláštní rejstříky z dvojí příčiny se mi nezamlouvá: 1. muselo by mnoho býti stále opakováno: 2. při odborném studiu bylo by třeba procházeti vždy čtverý rejstřík, čímž by se mnoho času ztrácelo. Poněvadž pak mám již material k tvarosloví spořádaný, po jehož zpracování hned přejdu k slovníku, doufám, že dá-li Pán Bůh zdraví, brzy i tyto části dokonám.

Ku konci připomínám, že mi bylo zápasiti s velikými obtížemi při této práci, že vyžadovala nepředvídaně mnoho času ustavičným srovnáváním, což při namahavé práci školské a opravování velkého počtu školních úloh mne nejednou přemáhalo. Snad bych byl mohl mnohé lépe upraviti, kdybych měl k tomu souvisle volného času, leč vyznávám, že za okolností, v nichž jsem pracoval, jsem více učiniti nemohl.

V Příbrami, dne 30. dubna 1896.

§ 1. Samohlásky vůbec.

Vyložiti přerozmanité hláskové útvary a zachytiti je určitými znaménky grafickými jest jeden z nesnadnějších úkolů, a to tím nesnadnější, čím subjektivnější je látka dialektologu za podklad studia jsoucí a čím zároveň subjektivnější je názor, jímž látku tuto ovládá. Kromě toho jest tak mnoho rozdílů mezi jednotlivými osobami, od nichž látka pochází, že často značné vyžaduje rozvahy, nežli rozezná se určitý charakter mnohého zjevu. Konečně nelze vymysliti si celou stupnici pro jednotlivé hlásky, neboť směsice znamének (písmen) tím povstalá spíše zmatek a nedorozumění nežli rozdruh a vysvětlení by přivodila a snad by v ní při nejlepší vůli původcově věc utonula.

Z takových příčin odhodlal jsem se užívati co možná nejméně nových znamének pro odchylné hlásky (jak je vyslovujeme v středních Čechách v jazyce spisovném) a tu ještě přikloniti se k těm, jichž se již užívá v podobných prácech.

§ 2. Samohlásky jednoduché.

Jednoduché samohlásky dělíme na

krátké *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*; – a
dlouhé *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú*, *ů*, *ý*.

Avšak k těmto samohláskám přistupují ještě zvláštní samohlásky, kterých není ve spisovném jazyce, namnoze ani v jiných dialektech. Z těch důležity jsou

ä, *ė*, *iͤ*, *ȯ*, *ö*;

jsou to vesměs samohlásky lomené a sice

ä značí hlásku mezi *a—e* t. j. vyslovení zůstává v polu přechodu těchto dvou samohlásek, při čemž převládá z pravidla vokal *a*.

ė znači hlásku mezi *e—i* t. j. vyslovení zůstává v polu přechodu *e* v *i*, při čemž dle kraje a mluvčího převládá ten či onen vokal; *e* ouží se pak často až v čisté *i*.

iͤ je lomená hláska mezi *i—e*, takže zůstává jen slabý zbytek *e*.

ȯ značí hlásku mezi *o—u* t. j. při vyslovení *o* slyšeti zvuk *u* a naopak, ale vždy tak, že hlasnost *o* je mocnější.

ö značí přechod *o* v *e*, při čemž ozývá se *e* temně z hrdla v rozličných stupních, takže přechází až na lehce zbarvené *e*.

Výslovnost tuto pozoroval jsem pravidelně jen při starých osobách, zvláště plnozubých ženách, ale zdá se mi, že byla dříve daleko obecnější; alespoň v Otěvíku i matka i její dcery velmi jasně tak vyslovovaly. Stopovati ji pak lze směrem k horám, a v této oblasti zase přibývá jí směrem k Domažlicům.

Uvedu některé doklady:

ä: šla Nanynka pro vodu k zelenému *kämenu* (Mlyneček); *škäredy* zvyk (Krasel.); nechali, co nám *nešmäkovalo*; jen pí, co (mnoho-li) tě *šmäkuje* (Postř.); měl sem *sekuräcí*; na ně se *připlä* ta pantle (Kouto); v *bäbikách* = jm. pole (Loučim): po *čäle* krápěje potu (Soběk.); u mladších slyšeti obyčejně čisté *e*, jak bude uvedeno dále; srvn. § 7.

ė: *vėjce*, *žėjdlik*; já tėbė teky; přišli *sėm*, všecka bolest *zmišėj*; *nebudė*; do nebė; *dėj* mu to (Postř.); hezk*ėj* den, *čoudnėj*; ale *Božė* von je hodnyj (Pocin.); v svobodnym stavu *nė*, *nėmužu* spomenout (Polyň); kolik *jė* mně let? (Boubín); *čėkanka* taky přišla (Brnířř.); dyž daj, *vėmu* (Soběk.); *nė* — přispíval sem (Trh. Sviny); nebylo by to *dobřė* (TOtěv.); *hrozňė peňėz* (TRankov);

ỉ: *přỉšlo* moc lida; už *umřỉ*; pỉše spỉsy k hėtmanstvỉ (Postř.); *polỉcajtu* dáte pár grejcaru (Brnířř.); *pečỉvo* divný (Kolin.); ta *sỉlnice* ne (Soběk.); *šỉroký* střechy (Přešt.); *přỉšėl* dom (Trh. Sviny); kdo pak to *vypỉl* (Kralov.); asi *třỉnáct* čísel (Krasel.); srvn. Hl. I., § 8, c.

ȯ: pad na *ránȯ* = hranu; svobodnėj eštė *bȯl* (Postř.); žena dej sem *hȯbičku* (Vranov); pan doktor *Rȯbeš* (Přešt.); *krȯmpáč* (Velešín); mně *hȯmřela* (Mlyneček); *ȯmí* emecky; srvn. Hl. I § 17, 12 a str. 12 pozn. 1.

ö: neza*pömenou* na mně (Přešt.); eště jel *dölu*, *dömu* (Pocin.).

§ 3. Samohlásky skupené.

Samohlásky skupené liší se od lomených tím, že skládají se z dvou i více samohlásek v jedné slabice tak, že obě složky jsou patrny a nedávají nový útvar jednoduchý; řekl-li jsem, že v *ä* slyšeti se pazvuk *e*, řeknu, že v *au* je souzvuk *a* + *u*. Proto je nazýváme dvojhláskami.

Jsou to

au, *ou*, *ou̯*, *eu̯*, *ai̯*, *ie*, *oi̯*, *ui̯*, *yi̯*, *ei̯*, *ii̯*.

1. *au* přichází skorem výhradně v slovech přejatých z němčiny, zřídka v domácích, na př.: *žaudit* = žádat; *ďaura* = díra; *aumara* = armara (Roušín); *kňaučet* = kňučet, mňoukat (Sv. Jan); — slepice *haufne* (sedne); *štrauzok* (Postř.); flinta má *laufy*; píská na *flautu* a kládynet (Kažňov); takovej *prauch* (obyčej) u nás nejni (Komšín); *praunový* = snědý (Vejprnice); oumauzloval ho = napálil (Třebče).

2. *ou* pokud nepovstalo z *ú*, o němž bude jednáno později, je řídké, na př.: *koulím* = kaolin (Koryto); som z velkýho *houzu* = statku (Třebče); s ním stejného je znění

ou̯, kde *u̯* povstalo ze souhlásky *v**) nebo *l*, na př.: *šikou̯nej* (Postř.); von je z *Pau̯lou̯ska* (Rokyc.); tahlejk *pou̯dal* jeden, že to tak bylo; *pou̯dali*, že z toho nevýde (Lhenice); *medouky* = medovky (Hartman.); *kou̯tra*, *ou̯*-

*) Tímto budiž opraveno Hl. I., § 12., odst. 1.

mara, *pou* m. koltra, olmara, pol (Roušín), srvn. Hl. I., § 1., odst. 4., c změna tato je celkem velmi vzácná.

3. *eu*, na př.: *deujet* hodin (PÚjezd);

4. *ai* (aj) vzniká z *au* ve slově *Aigustýn* (Varvaž.); pak z něm.: puč mi *paitlik* (beutel), ať si nacpu (Kažňov); dále ze skupiny *aji* oněměním *i*, na př.: *volai*, *zaic* má nejrači hryz (Varvaž.); nebo ze skupiny *ani* zaniknutím *i* a změnou *ň* v *j*, na př.: naše *paimána* (Krasel.); srvn. Hl. I, str. 14., odst. 8.

5. *ei* (ej) — kromě kde vzniká šířením z *é* — nalézáme místo *ou*, na př. na *sejvoze* (souvoze) = jm. pole (Smrkovec u Hržď.); sejvoz = cesta z pole vedoucí (Volšov); tady pasou na *vejhoře* = ouhoru t.; srvn. s tím *plejtva* a *hlejbka* na str. 114.

6. *oi*, *ui*, *yi*, *ei* psáno oj, uj, yj, *ej* vedle příkladů všem nářečím společných, připomínám zvláště vyznačené pro pošumavská nářečí povstalé proměnou souhlásky v *j*, na př.: *voj* toho; *uj* zas de; *dyj* sou to troubi; *bej* sebe. Hojně příkladů jest uvedeno v Hl. I., § 4., odst. 9.; § 5:8; § 6:8, 13; § 7:10; § 12:12; § 15:3; § 17:10; § 19:7; § 21·9; § 22:1; § 23:4; § 24:2, zvláště pak § 26., odst. 7.

7. *ii* a *yi* psáno *ij*, *yj* v následujících příkladech jsou pošumavskou zvláštností t. přimal *dřijví*; *semijčko* v tom není m. dříví, semíčko (Křečov); do *nij*; *hodnyj*, *jinyj* a j. srvn. Hl. I., § 26., odst. 8.

§ 4. Praejotace samohlásek.

Zvláštností pošumavských*) nářečí je praejotace samohlasek, kterou zastihujeme v celé této oblasti jazykové se vzrůstem směrem k jihu. Na *Blatsku* právě vymírá a starousedlící jako, *Jan Kolář* (65 let) z Hartmanic mluvící »starodávně« jsou obecně známi. Vyložil jsem zjev tento při souhláskách *m*, *b*, *p*, *v*, *f* v č. I., § 8. a při *r* v č. I., § 2., odst. 1.

Tak v Roušínově, Chmelné a Vinné slyšeti: *říbʲata*, *holoubʲátko*, *poupʲata*, v Sv. Janě: *děvʲečka*; v slovech ďábel, křesťan a j. praejotace zašla (GHMl. I., str. 125 a násl.).

§ 5. Zástupné samohlásky.

Konečně budiž ještě připomenuto, že vedle *ol — ou*, *ov — ou ev — eu* souhláska je zastupována samohláskou tím, že ze slabiky vypuštěna příslušná liquida a zůstala jenom samohláska původná na př.: kam*a*tuchový**) košile z něm. kammertuch (NKdyň); přines sem bolce cuk*u*lata m. cuk*r*

*) V tom shodují se s některými východními.

**) mer — me — ma.

lata (Krasel.); h*u*dloval m. h*r*dloval; um*y*lec m. umrlec srvn. Hl. I., § 2., 6.; poď h*e*dličko m. hrdličko (Elhov.); nem*e*dlice, nem*e*dličky m nemrdlice (VHydčice).

V Hl. I., § 1., odst. 4., c vyloženo i ve slově *mynář*; ty musíš m*e*čít (Brnîř.); v*e*ky = vlky na stromě (NKdyň) záměnou *l* v *e*, *y*, lépe vykládá takto ty příklady potomně vyšlá GHMl. I., str. 368 (l̥ — il — i).

Samohlásky zvláště.

Přecházeje k podrobnému vylíčení samohlásenství připomínám, že se držím celkem Gebauerovy Hist. mluvnice díl I., § 91. kromě nutných odchylek, které spočívají v samém předmětu. Tak pomíjím většinou *dloužení* a *krácení* při jednotlivých samohláskách, dále *stahování* a p., poněvadž nutno pro uvarování se zbytečných revokací a tříštění věci jednati o tom souborně ve zvláštních §§. Tím získá se na přehledu, a celkový obraz jazyka nabude význačnějších rysů; neboť neběží tu o výklady — nýbrž doklady.

a.

Samohláska *a* zní velmi plně, zvláště když délka i přízvuk na ní spočívají, na př.: krȃva naproti plàvka a šȃha. Z proměn, jimž podléhá, nejdůležitější jest přehlasování a ostatní změny s ním souvisící, jako změna *a* v *e* a j.

§ 6. *a*, *á* přehlasuje se v *ě* (*e*), *ie* (*í*).

V stč. vyskytá se přehláska *a—ě* a) na konci slov jen po měkkých souhláskách, b) v nitru slova, následuje-li měkká souhláska nebo slabika s úzkou samohláskou (GHMl. I., § 95.). V starém jazyce je v tom veliká pravidelnost, později nastává sjednocování tvarů stejnokmenných, a tím dostává se přehláska i tam, kde nemá býti, nebo zaniká tam, kde bychom jí žádali. V tomto postupu jest pozorovati, že v rušení kmenové přehlásky nejdále dochází se směrem ke středu Čech, kdežto k hranicím přibývá přehlasovaných tvarů. A naopak v koncovce přehláska nejvíce šíří se směrem ke středu Čech, kdežto odstředivě jí ubývá zvláště směrem na východ.

Odkazuje k obšírným výkladům historické a vědecké podstaty tohoto jazykového zjevu v GHMl. I., § 90. sl. uvedu v abecedním pořádku slova, v nichž se přehlasování v jihočeských nářečích posud dochovává odchylně od nynější spisovné mluvy.

1. Přehlasování puvodního *a* v nitru slov.

čad-, *čed-* (stsl. oč*a*diti): *začedı* se vám sence; celej *začeszenej* (Polyň); ta lampa ňák *čedí* (Horažďř., Řepic., Strak, Krasel., Měčín); to tu *čedí* (Chrást, Lobzy, Koryta, Komář.);

hřá-, *hří-* (m. *hřie-* stsl. grějati, grěti): musim se jít vo*hřít* (Postř.); dala polívku při*hřít*; poď se vo*hřejt* (HBělá); mušim to vo*hřit* (Křečov; chceš-li se vo*hřít*, mužeš; di se vo*hřejt* (Hvozd); mužeš se hu nás vo*hřít* (Radějj.); musela ho vo*hřıt* a dyj se vo*hřál* (Elhov.); *hřít*, *hřejt*, za*hřejvat* (Strakon., Svojn.); — vo*hřela* mlíka (Sulislav); *hřil* se tu hu vohně (HHRaděj.); vo*hřil* se (Kolin., Měčín); u*hřil* se (Řepic., Kažňov); *hřil* se u kamen; to mu to na*hřílo* (nahnalo); u*hřıl* se (Křečov, Bušov., Chrást, MVBor, Hradeš., Kotouň, Břežany, Krasel, Míchov, Štěkeň, Střelhošt., Račov, Veřech., Chanov., Kvášňov.); — vo*hřitý* pivo mám rád; a druhý svědčí: jo *hřiný* pivo je zdravý (Krasel.). — Naproti tomu slyšeti i nepřehlasované tvary (tušim přespolní); na př.: vo*hřát* (Třemošná); vo*hřálo* (NKdyň, MBor, Pačív, Soused, Měčích., Komšin, ZZborov., Písek, Řesán.); divče vo*hřálo* dětím mlíko (Stachov jž.);

jam-, *jem-* (stsl. jama): v *zájemi* = za jamou (Pocin.);

Jan (srvn. skloň.): *Jene* i *Jane*, *Jeník* a od toho *Jenda* (Kažňov); kde stež našli *Jenala* (Veleš.);

japt-, *jept-* (lat. abbatissa): ja (a) *jeptiška* pláče (Strakon.); hale sou *heptišky* v klášteru; poď *heptiško* vodevřít; k *heptišce* se vobrací (NKdyň); při čemž *h* přisuto teprve po odsuti *j* tedy: jeptiška — eptiška — heptiška;

jar-, *jer-* (koř. jarŭ-): *jeř*, *jeře* = jarní osetí (Veleš., Roušín); o tvaru z *jera* srvn. str. 13;

jasen (*jasenu-): v *jeseni* m. jesení od jasan, jméno pole srvn. doubí, záboří a p. (Pocin.); *jesen* (Křečov), srvn. str. 13.;

jasmín (rus. jasmin, fr. jasmin, ang. jessamine): *jesmín* (Strážov);

jastřáb — jestráb (stsl. jastrębъ): *jestřebík* jméno pole (Horažď.); srvn. *jěstřěbie* (GHMl. I., 97);

jaštěr- (stsl. jašterъ): *jíštěrka* (NKdyň, Horažď.) srv. str. 7.;

křá-, *kří-* (stsl. krija-, okrijati): povo*křili*, vo*křili* (Hradeš., Chanov., Kvášňov.); naproti tomu: povo*křály* trochu (NKdyň, Rábí, MVBor, Kotouň, Břežan., Mečích., Veřech., Střelhošt., Komšín, Soused., Míchov, Krasel., Písek, Varvaž, Stachov jž.);

přá-, *při-* (stsl. prijati): *přil* mu (Stachov jž.); ne*přili* jim toho (Postrek.); ani jíst jí ne*přál* (Žihob.); a j.

Ve slově *přítel* (stsl. prijatelь) pořídku slyšeti v sing. zrušenou přehlásku, na př.: to je nějaký *nepřátel*; takovýmu *přáteli* nevěřim (Pr. Újezd).

smá-, *smi-* (stsl. smijati sę): *smili* se; *smil* se a vona se teky *smila* (Postřek.); vona se *smila* (Mrákov); *usmív* se, *usmívli* se (Třebče);

vá-, *ví-* (stsl. vějati): *zavílo* se to sněhem (Křečov); cesty sou vod neděle *zavitý* (Horažď.).

Poznámka. Sem hlásí se také subst. *švědlena* m. švadlena od koř. *ši-* srovn. srb. *švalja* rus. *švaľja* (archaist.), na př. švědlena (Krasel., Svojn., — Doudleb., Veleš., Komář., Zubčice, Březí); *švidlena* (Hoslov.); *švedlena* (Roušín).

2. Přehlasování původního *a* v koncovce.

1. U substantiv je provedeno úplně jako v řeči spisovné, až na některá slova a tvary; na př.: to je chlap *bouli* m. boule (Štěkeň, Varvaž.); *kaša* provypraná (Škvrňany); ve vlastních jménech ženského rodu vzoru *Mářa* střídá se zcela pravidelně tvar přehlasovaný s nepřehlasovaným na př.: *Káče* — *Manča* (Strážov); *Káče* roznese po strejcích (Boubín); *Káče*, *Marja* — *Marje* (HHRaděj.); *Pepča*, *Franča*, *Tonča* *Barče*, *Manče* (Kažňov); *Barča* i *Barče* (Horažď., Krasel., Štěkeň, Svojn.); *Káče*, u *Kači* (Spůle, HBělá); — *sviňám* (DKralov., Strakon., Štěkeň, Zubč.); nechala to *myšám*, *slepicám* (HBělá); *slepicách* atd. srvn. Tvarosloví.

2. V komparativě a superlativě jest to jako v řeči spisovné, ač tu hojně tvarů analogických na př.: *mlejší*, *drejší*, *snejší* m. mlazší, dražší, snazší, nebo *suchejší* dle bohatější, jak bude na svém místě vyloženo.

3. U sloves třídy III. a V. v part. *-l* a v infin., ale nikoli obecně, na př.:

mučát (rus. myčať); krávy *mučály* (Staňkov); *běžal* za panem falářem (HHRaděj.); *chybalo* mu něco (Postřek., Koryta); dítě chce *hajčat* = kolébat (Hvozd); to je pěkný *polání* = dříví (Horažď), srvn. stsl. polěti č. poleti;

kálat parezy (Partot., Zubč.); při tom *kálání* parezí se čovek celej zvondá (Krasel.); *povjášali* je a voni měli vztek (Sulisl.); já du *rozkálat* tu prokol = polena (HBělá); tam se dlouho *zadržával* (Strunkov.), srvn. *držaly*, *držalky* jm. polí (Radkov.).

Poznámka. Mnohá zdánlivě přehlasovaná jako *jad* — *jed* a p., jsou vesměs zařaděna při proměně *a—e* na str. 13.

3. Přehlasování střídného *a* za *ę* v nitru slov.

čęst- v adj. *chčasný*, *ščasnej*, *nejchčasnější*; — v subst. *chčestí*, *ščestí*, *pochčestilo*, *čestí* a p. srvn. III. 1., str. 44, odst. 8. a 9.;

chręst- (srvn. pol. chręstać rus. chrjastětь) v slovese *chrastět* přehl. *chřestět*, na př.: *chřastí* (Letkov, Dnešice); *křastí* (Šťáhl.); *křestí* (Lobzy, Vlčtýn) a j.;

jętr: *jiternice* stč. *jietrnicě* (Svojn.);

męt- (stsl. męsti): po*metl* se (Strakon.); *zmet* se = spletl se (Křečov); je v hlavě *pometenej* (Koryta); má *pometený* smysle (Chrást); srvn. *zmetat*, *pometat* se = šíleti; *zmetek* = běs;

pręd- (stsl. pręsti): *přadeno* příze (Křečov); *předli*, *předlena* (jež přede len; Roušín);

pręg- (stsl. pręšti): zas za*přežou*; *zapřeže* se potah; za*přeh* (Postřek.); za*přeženo* šest koní (NKdyň); každej muže za*přít*:*) krejčíř za*přeže* (Bytov); málo ji za*přežou*; moh jí za*příc* kdo chtěl (Růvná, Strážov); — za*přihni* (Koryta, Křečov); za*přih* voly; *spřihli* se = smluvili (Křečov); za*příhnout*, za*přihnul* (Měčín), naproti za*přáhnout* (HBělá, Stachov jž. a j.). Sem patří též *přezka* (Svojn., Roušín); v Korytech: *přazka*;

ręd- (stsl. rędъ, rędьnikъ): *ouřadník* (Rokyc., Stachov jž.); *ouřadlnu* věc (Babiny); naší *ouřadnicí* (NKdyň, MBor, Břežany, Měčích., Komš., Račov, Krasel.);

sęg- (stsl. sęgnąti): nemoh na něj *dosíhnout* (Křečov); *síhnout*, *dosíhnout* (Velešín, Přísečná, Komář.); *nesihej* na to (Sv. Jan); *sihni* (Třebče); *nesíh* na to (Besed.);

stręp-: máma na*třápala* máslo (Brníř.); *třápiti* se (Strakon.); roz*třípený* (Pocin).; *střápy* — má *střepatou* čepici (Písek, Křešťov., Kluky, Jehnědlo, Dobeš., Březno); *třápatý* děvče = rozcuchaný (Třebče);

tęg- (stsl. tęgnąti): *tihnout* (Strakon.); už ať *tíhneš* (Kolin.); já sem ho *tíhla* (přetáhla) metlou (Žihobec); *těhle* (nožice pluhu; Roušín); v *těhlech* (Komář.);

tręs- (stsl. tręsti): za*třísni* hruškou (Třemošná); *třís*, *třísl*, *střísli*, *tříst* se (Postřek., Sulisl., Stachov, MVBor, Střelhošt., Veřech., Račov, Komš., Kvášňov., Míchov, Chanov., Břežan., Štěkeň, Krasel., Hradeš., Pačív); *tříst* se (Stachov jž.); to byla rána, tak sem se vo*třís* (Kažňov); von se vo*třís*; chlapci se *třísli* (Křečov, Chrást); *třísly* se mu ruce; *třísla* sem se zlostí (Volšov); vlízla na strom a *třísla* (Bušov.); *tříst* se (Vranov, Strakon.); *třísla* se (Brníř., Přeštice); muže sebou vo*tříst* (Dřešín); *třísla* se (Mečín, Nepomuk, Kocourov); — — *třást*, *třás* se (Zborov, Bojan, Písek, Varvaž., Soused., Mečích., Rábí, Kotouň); von se *třás*, hoší se *třásli* (Bušov., Svejkov.); *třásl* se (Elhov.); *třís* i *třás* se (NKdyň, RHODS, Řepice); — *třase* se mi ruka (Komář., Veleš., Todeň); *třas* ušima (Trebče); sem patří dále: *třasadlo* (Velešín); *třasínko* (NKdyň); *vejtřasky* (Horažď., Křečov; *třaso*hlavej (Roušín, Chmelná, Vinná);

vęz (stsl. vęzati): *ubíz* v blatě (Pocin.); *uvíz* na cestě (Chrást, Křečov); *zavíz***) sem si bodlák do nohy (Babiny); *uvíznul* na poli (Řepic.); po dešti vůz *zavízá* (Štěkeň); *uvíz* v bahně (Měčín);

zęb- (stsl. zębsti): začalo mi *zíbst* (DBělá, Bušov.); hnedlejc by mně *zíblo* v ruky (Lhenice); *zíblo* mně (Křečov); mně *zibly* nohy (VBor); vo*zíbla* jsem (ŽihS.); *zíbst* (Strak., Svojn.).

Dále sem patří slovesa vzoru *píti* tvary infinitivního kmene: *pat* — *pěti*, *pal* — *pěli* a t. d.

čiti (stsl. čęti): von *začel*, já sem eště nejíd (Postřek., Strážov); *načel* (Domažl.); *začl* (Koryta, Křečov, Čížice); ať *začl* co začel, všecko mu šlo

*) místo *zapříct* analog.
**) = zarazil.

(HBělá); šenkýř zrovna *načel*; co bych si *počel*? (Kažňov, Křečov, HBělá); *začel* hezky, ale špatně dokonal vedle: *načal* sem tě tu práci (Hvozd); *začelo* pršet (Jinín); setva sme *začeli* zpívat (Štěkeň); *začela* zpívat (Žichov.); von to *začel* (Kolin., Malov., DPořič, Boubín, Strašic., Svojn.); *začeli* kácet lesy (Krasel.); *počela* se vymlouvat (Hoštice); *počel* pít (Svojn.); *počil* síct (Soběk.); *počel, začel* (Roušín); — je *načetej* (Domažl.); pivo je *načetý* (HBělá); sud huž je *načetý* (Hvozd); ale: *načatý* (Kažňov);

jíti (stsl. ję̨ti, koř. *jem-*): někdo nám jí *vzel*; *vzel* koštiště (Postřek.); *vzeli* mně na vojnu (NKdyň); *vzel* sem za ručičku (Kouto, Varvaž., Polyň, Řepic., Krasel.); aby si to *vzela* (Vranov); *vzela* si na nohy parýzky — střevíce (Štěkeň); žena *vzela* nůšku (Stachov jž.); *vzel* pivo (Pocin.);

píti (stsl. pęti): *zapětej* kabát (Strážov, Řepic., Svojn.); *popětí* (MBor); za*pěl* si kazajku; za*pít* kabát; neni za*pětej* (Svojn.); má za*pětou* kazajku (Chrást, Křečov); — má za*patou* vestu; za*pjatej* kabát (RHODS); za*pjal* (Komář.); pocem, dyť máš roze*patej* kabát (Horažď.);

títi (stsl. tęti): von ji *těl* (Křečov); u*těl* větev (HBělá); vy*těl* mu facku (Loza); kat mu ji *stěl* t. žábu (Elhov.); vy*těl* (Svojn.); po*těl*, po*těli* strom, po*tětej* (Roušín);

žíti (stsl. žęti): *žel* trávu (Postřek.); *žíla* trávu (Žihob.); *žíli* žito (Stachov jž.); *žela* jí má milá (VBor); *žel* vobilí; po*žetý* vobilí; na*žetý* ječmen (Svojn.); po*žel* (Roušín); *žil* na polo (Soběk.); huž mám na*žetý* šechen jetel (Hvozd); ale: mušíme ít *žat* (Kažňov).

V koncovce je, na př.: *škäreda* (Kouto) stsl. skarędъ; *třicátka* pomalu táhla (NKdyň) m. třicítka (srvn. stsl. tri desęti), které je analogické k pade*sátka*; ve vzoru *kuře* — kuř*e*te — kuř*ata*, dále *zajíc*, *řetěz* a t. d. je shoda se spisovným jazykem.

§ 7. Za *a* bývá *e*.

V pošumavských nářečích jest řada slov, v nichž nacházíme po souhláskách měkkých i neměkkých *e* místo *a*, tu však nelze vyložiti zjev tento přehláskou, nýbrž pouhou analogií nebo assimilací, ježto sousedství konsonantické protiví se přehlásce. Pro snadnější přehled uvádím doklady v abecedním pořádku.

ä místo *a* srvn. § 2.;

aparat: je to v ap*e*ratu (Horažď.);

bahno (rus. bagno, lit. bognas): jména topická zvláště v mokré půdě, na př.: dlúhy *behno* = les (Kleneč); *behna* = pole (Pocin.); na *behnich* (Lhota Kd.); *behno* (NKdyň, Partot., Krasel.); tam je *behno* — močál (Koryta, Křečov, Třemoš.); na *behnej* = pole (Dub Lhota); *behenky* = role (Radkov); *Behenský* Josef (Horažď.); — na b*a*hynku = les (Varvaž.) a j.;

balšám (balsam): čuchá k *belšámu* (Pocin.);

carát z něm. zierath. *carát* (Svojn.): *cerat* (Strakon.) srvn. ciráty = okolky v stř̌č.;

dalcko (koř. dal-): já deleko nebudu (Polyň);

dáti: já tě *dem*; tak sem *del* za plášt ruku (Sušice);

doposavád (koř sjŭ-): von tu je dopo*sevad* (Kouto);

hladiti (stsl. gladiti): *hlezenej* (NKdyň);

chlasti (koř. chlasta-): vy*chlestali* ji; *chlestali* na zdvižné (Postřek.); nej se Franta přichystá, Tonda mu ho vy*chlestá* (Lhota Kd.); *chlest*, *ochlesta* (Janov.);

**jádro* (stsl. nêdra) stř̌č. *ňadra* v Svojn. *nědra*;

jarmark z něm. jahrmarkt: bude *jermark* (Víteň);

jaro (koř. jarŭ-): z *jera* (Postřek., Dnešice); od celého *jera* (Pocin); koupil jsem z *jera* krávu (HlRaděj.); srvn. str. 9.;

jasan: pod *Jesan*kou (NKdyň);

Kašpar (Casparus): šafářka *Kašper*ákova (Radeš.);

kázaní: dnes není *kázení* (Mezholez); já na to *kázení* taky pudu (Kouto);

klap (koř. klep-): *klepouchej* (Svojn.) srvn. mrus. klapouchyj;

maděr (magyar?): ten je *maděr* na zpíváni = chlapík (Kolin., Krasel.);

maštal (něm. marstall): to je *maštel*; stóji v *maštěli* (Sulisl.);

ňáky (staž. z nějaký): *nekej* člověk tu byl; chčasně ráno přijeli *neký* páni (Stachov jž.);

sakumpak (něm. sack und pack): *sekumpak* vojácí vyšli (Hvozd);

salat (fr. salade, něm., rus. salat): máme k masu *selat* (Postř., Křečov); měl sem *selát* (Kažňov, Zubčice); ale néni to *selátek* okurkový (NKdyň, Krasel., Svojn.); *selát* (Roušin);

starý: nevěsty *stärý* mněly kožichy řebičkový (Kouto);

šafář (z něm. schaffner): mrzí to *šefáře*; šak jenda *šefáři* bejvali páni (NKdyň); *šefař* byl napilej až trantejlil (Krasel.); ale: *šafářka* Kašperákova (Radeš.);

šafrán (něm. safran, šp. azafran): dojdi mi pro *šefrán* častěji: *šafrán* (Kažňov); *šefrán* dala do polívky (Varvaž.); di kupci pro *šefrán* (Domažl., Horažď., Krasel., Svojn., TOtěv., Sv. Jan);

šaty: *šäty* nemněl (Brnír.);

škaredý (stsl. skaręda): *škäreda* (Kouto); *škäredý* zvyk (Krasel.); srvn. str. 6.;

šlahoun v přezdívce *šlehoun* = dlouhán (Kalenice);

šmakovat: *šmäkuje* mu; potom jim *šmäkovalo* (Postřek.); — *šmakuje* (Doudleb.); srvn. str. 6.;

taky: buchty *teky* tak vaříme; ty *teky* uzdravovali (Postř.); já na to kázení *teky* pudu (Mezhol.); de mi z kapci a z punebí *teky* (Kouto, NKdyň);

zahrádka: *zehrádky* jsou pole (Hořažď., Měčích.).

§ 8. *a* mění se v *o*.

Zjev tento v němčině obecný, zdá se, že provodil vliv i na nářečí pošumavské jsoucí s ním v úzkých stycích. Jeť tu pak častější v přejatých slovech, kdežto v domácích je řidčí.

1. V přejatých slovech: *olctýn* z něm. allerdings = zajisté; *kamorad* vedle *kamarad* obojí z něm. kamerad (Postřek.); je jako *žok* z něm. sack (Kažňov); vojáci maji v *logru* (lager) *rostok* (rast-tag); *hornodle* z haarnadel; *konk* z gang (Štěkeň, Písek, Křešťov., Krasel.); tady dobytek *kór* de (Komár.); *gór* nic nedělej (Mažice) a j.

2. V domácích slovech: na p*o*mátku (Brnířr.); ta si p*o*matuje moc (Pocin.); nech si to na p*o*mátku; tenkráto*) p*o*matuju (Krasel.); já to nep*o*matuju (Komář., TOtěvík); srvn. GHMl. I., § 107 a 179; — p*o*mlsky (Velešín); dr*o*žnice jm. pole *draha* (Ostruž.); dopos*o*vad byl sem zdráv; chv*o*la pánu Bohu (Křečov); mluv mu n*o*horu nebo dolu (Hvozd); *o*le (ale) tadyhle sem ich nadělala (TOtěvík); *boršán* m. balšám (Roušín).

§ 9. *a* mění se v *u*.

V některých slovech nacházíme *u* místo *a*, na př.: *řumpnout* proti stř č. řampnout = uhodit (Postřek.); *řumpni* ho (Křečov); já mu za to *vyřumpal* (Hvozd); srov. něm. rumpeln; flundera z Vlamländer (Koryta); *hornudle* z haarn*a*del (Kažňov); kořalička *pruntvajn*, kořalička má z brandwein (Boubín) a j.

chrust z koř. chorstŭ-, vrus. chvorost, chrust, shněm. hurst (Sv. Jan); lampa *čudí* (koř. čadŭ-, stsl. očaditi, polab. codit); něco tu *čudí* (Křečov); hodil je do *umary* fr. armoire (Maž.).

Sem sluší počísti snad i *puhrom* (křik) m. pahrom, ačkoli dalo by se spřáhnouti se subst. pohroma, na př.: to tam byl *půhrom*; tady je půhrom = váda (Křečov).

§ 10. *a* mění se v *i*, *y*.

Tuto změnu postřehujeme jen v několika slovech, na př.: vem si *třebis* (třeba) božihodový (Žihob.), *brýborat* m. vrávorati (koř. ver- vorvorati) (Třebče); *sikra* (sakra) mou nejmilejší fajfku mam pryč (Lhota Kd.); šukají *fizule* m. fasole (Kažňov, Křešťov., Svojn., Todeň, Sv. Jan a j.; *palisor* z fr. parasol (Svojn.).

V slově *žihadlo* vedle *žahadlo* (NKdyň) je *i* nikoli z *a*, nýbrž vedle *a* z kmene žeg- (žog-); v subst. *vošitka* proti ošatka rovněž není *a* proměněno v *i*, nýbrž odvozeno od koř. *ši*- (jeť to lýkem ošitá opálka): o-ši-t-ka

*) tenkrát + to

a ošatka utvořeno, tuším, analogicky k košatina — košatka; *inglická* ráce (Mrákov) naproti anglická povstalo tu *i* z english, jež i v němč. vyslovuje dial. inglisch; *Kašpírek* (Břežany) m. Kašpárek utvořeno dle Kačírek.

§ 11. *a* mění se v *ou*.

Vedle courat se (MaCSl. 129) přichází také na*hňouc*anej (Štěkeň) proti střč. nahňácaný (srvn. stsl. gnětati, pol. gniotę — gnieść) tedy hnísti — hňoucati; *šťourá* se v jídle (Křečov., Svojn.) střč. šťárat dle Gebauera od něm. stören, možno snad srovnati i se slovesem štířiti koř. sker-; *škrontat* zuby (Svojn.) t. j. skřípati. (§ 108.).

§ 12. *a* se přisouvá.

Samohláska *a* se přisouvá v slabice, v níž nachází se *r* nebo *l*, na př. troubí *šalamaje* (DPořič); na *šalamaj* pěkně hrála (VBor) m. šalmaj stfr. challemie (MaCSl. 317); vůz *dranči* (Třemošná); ten *udrančel* — ujížděl (Kažňov) od dernka-; *charpa* (Rokyc. a j.) proti střč. chrpa.

Sem dlužno připočísti adverbia na *-a*, na př.; te-*přiva* poznala trápidlo (NKdyň, Kolinec); *teprvá* (Postřek.); *prvá* lid a nejčko lid — to je sakra rozdíl (Němčice); *teprva* pozná (Strážov); *tepřiva* (Čížice, Stachov jž.) a j.; tu všude naproti prve — prv je prva podle kda, dneska a p. per analogiam.

Ve slově *jelam* (jilm) není *a* vsuto, nýbrž změněno *e* v *a*, srvn. rus. ilemъ, mrus. ylem (MW. 95); totéž v *datal* (m. datl srvn. stsl. dętlъ) není *a* přímo vsuto jako v srb. detao, nýbrž z detel je datal, srvn. str. 27.

§ 13. *a* se odsouvá.

Kromě vlastních jmen na př.: *Lojzík, Dolfík* a p. místo Alois, Adolf a p. všem ostatním českým nářečím běžná, vyskytuje se v jednotlivých příkladech zřídka; na př.: vzal si to *sekurací* t. assekurace (Křečov, Roušín); nechte se *sekulírovat* (Sedlik.); *ksamít* m. aksamít (Roušín); v středosloví v sousedství *r, l*, na př.: *Abrham* m. Abraham (Sušice); seděla u vrát jako *krafijat* m. karafiját (Červ. Poříčí); za*pla*, za*čla* m. zapala, začala (Písek); srvn. GHMl. I., § 110. jakož i Hl. I., str. 8., odst. 4.

Někdy ve složených číslovkách vynechává se spojka *a*, na př.: štyry-dvacet roku ženatej (NKdyň, Branšov.); dva-dvacet, tři-dvacet (Svojn.) m. štyry-a-dvacet; jenom osm-dvacet (Hartman.); což vlastně však mohlo by se vřaditi v syntaktický sklad slov.

§ 14. *ia, 'a*

Toto praejotované *a* (*ia*) lze určitě stopovati při retných a retozubných souhláskách, jinde zaniklo (srvn GHMl. I., 129); omezeno je pak na jihu jenom na doudlebštinu, na př.: naše *hřibiata* (Velešín); malý *holoubiata* (Třebče). Srvn. též Kotsmícha str. 6.

S tím snad poněkud souvisí i měkčení i tvrdnutí slabiky *ťa-ta*, *ďa-da*, *ňa-na*, ne sice tak, že by *ia* bylo tu přímým předchůdcem *'a*, nýbrž změtěním *ia—a* a kolísavostí tím způsobem mohlo naopak *a* přejíti v *'a*. Uveďme doklady nejprve se slabikou měkčenou a potom naopak stvrdlou.

ťa: *klenuťák* (Brloh); *mrzuťáky* (Svojn.); vypálil mu *šesťák* (Hvozd); za *štvrťák* (Komár.); — *Vojťášek* (srvn. Bernášek, Vitášek; Svojn.); *pusťatina* = poustka (NKdyň); *hrsťačka* (Křečov, HBělá);

ďa: *stříďák* (Křečov, HBělá); kropicí konev má *ceďák* (Kažňov); *slaďák*, *puďavec* (Svojn.);

ňa: *železňák* (Křečov, HBělá); *paňáky* (DBělá); *paňák* (Svojn.); *hňáty* (Třebče);

ta: nohy má jako *koštál* zmrzlý (Postřek.); *křestan*, *křestanskej* člověk (Vranov); *břeštan* (HBělá); boty má jako *píštaly* (Kažňov);

na: strčim vás za *nadra* (Hoštice); *polednáček* (Křečov); *nákej* bohatej (Dřešín, Besed.); hele, Bárta je *nák* vneska ve špatnej valoře (Krasel.).

Přehláska *ia* v *ie* na př.: nese *Marje* doťape (Elhov.); srvn GHMl. I., 132.

§ 15. *aj* mění se v *ej.*

Změnu tuto nalézáme v jihočeských nářečích celkem všude tam, kde jest v spisovné řeči t. v předponě *naj—nej*, imperat. *volaj—volej* a v porůzných slovech domácích i přejatých, pokud *aj* je téžeslabičné. Srvn. GHMl. I., § 119. sled.

Kromě toho pak: *laje* i *leje* = lavice (Březí, Komář., Sv. Jan, Todeň, Zubčice); *drejší* = dražší, *snejší* = snazší (Velešín, Besed.); *mlejší* = mlazši (Brloh); — srvn. Tvarosloví; *hejčet* (Žih. Sb., Soběš.); *cejch* (cajk) na kytle (Křečov); *chramostejl* od jsl. gornostaj — hranostaj (Dnešic., Horažď.); *rejtka* či ratajny = jm. pole (Hradiště, NKdyň); *vydeje*, *tulejka* (Svojn.); *Rejdováci* m. Radějováci (Hvozd); *leje* (Besed.).

Mimo to nacházíme dosti hojně *aj* nepřehlasované zvláště ve sraženinách a přejatých slovech, na př.: *šmajda* (Křesťov.); *švajcar* = vůl; *švajcarka* = kráva z něm. schweizer (Postřek.); *hajhulák* (Třebče) stč. hejhula; *lajce*; *škrkajcový* semínka (Postřek.); *lajce* (Dnešice, Pocin., Ondřov., Hvízdal., Brť, Polyň); vembloudí choději v *Ajptě* m. Egyptě (Štěkeň); žádnej *verbšajn* neplatil (Kolin.); do *Štajmarka* (Žichov.); *kronajgle* z něm. krähenäuglein (Krasel.); *Krastajce* m. Chrastavice; to klenutí se muší sešlisovat *travajznama* (Štěkeň); jel po *trajvánu*; *šrajtofl* (Bušov.); *majstrát* (Svojn. a j.).

Sem sluší rovněž i *hajný, tajný* a j. stejně znějící jako v spisovné řeči.

Poznámka. Toto *aj* proměněné v *ej* zvláště v imperat. vyslovuje se na Domažlicku — a poněkud nezřetelněji i jinde — jako *-ěj*, na př.: *děj* mu to (Postřek.); srvn. str. 3. a GHMl. I., § 121.

§ 16. *aj* se mění v *a*.

Ve slovech z němčiny přejatých vyslovuje se *aj* psané *ei* pravidlem jako *a* dlouhé, řidčeji krátké, na př.: u *Báslu* m. Weislů (NKdyň); na *ráze* (Reise) nás těšit budou (Žichov.); vod *Aznštánu* (Eisenstein) vozívali to demu (Přeštice); *cákl* (Zeiger) a cifrplot (Krasel.); *tály*, *tálec*, věčím-*tál* za theil = většim dílem (Svojn.); uhodił se do *šimpánu* (schienbein; Křečov).

e, é

V jihočeských nářečích má hláska *e* celkem následující znění:

1. jako čisté *e*, *é*, na př.: n*e*b*e* j*e* čistý;

2. jako *ė* t. j. velmi úzké *e* blížící se k *i*, při jehož vyslovení jazyk ze široka blíží se k podnebí, takže zůstane jen úzký otvor, rovněž rty se zúží a zvuk jeho šumivě vyzní, na př.: ale Bož*ė*, d*ė*j mu j*ė*st a j. Srvn. str. 3.

O původě a změnách historických obšírně jedná GHMl I., § 125. sled.

§ 17. *é* se úží v *í*, *ý*.

é dloužené foneticky nebo vzniklé stažením podléhá úžení a to po měkké i neměkké souhlásce, při čemž po tvrdých píše se *y* (l. c. 127). Zhusta však nalézáme v jihočeských nářečích místo žádaného užení zkrácené *e*, kterážto změna nutně nastala dříve, nežli úžení bylo provedeno, čímž vznikly namnoze dvojtvary, na př.: *dobreho* — *dobrýho*.

Ale nalézáme zhusta úženi i tam, kde nezoužená hláska *e* je krátká nebo častěji *ė*, a její záměna je zase krátké *i* neb *y*; zjev tento bude třeba vyložiti v řadě slov jako analogii, nebo jako převahu živlu *i* v *ė*. Ve značné části nastalo však krácení a sice v obou řadách: před oužením i po oužení, a proto v konečném výsledku jeví se nám na jedné straně *e* na druhé *i*, *y*.

Jakkoli tento zjev jest i v ostatních českých nářečích více méně obecný a tudíž zejména v západních nářečích nabyl naprosté převahy nad slabikami neoužeńými, přes to jsou tu značné rozdíly i co do rozsahu i co do jakosti, takže nelze přestati na pouhém konstatování, nýbrž třeba hojnými příklady věc doložiti a objasniti. I tu zřetel statistickogeografický určitěji věc objasní nežli pouhý třeba zcela případný rozbor.

Úžení jest buď v kmenové slabice nebo příponě; dále při neměkkých objevuje se zvláště po některých hustěji. Rozvrhuji tedy předmět:

a) úžení v kmeni.
b) úžení v koncovce.

V prvém pak dále odliším *í* a *ý*, zároveň ponechávaje, pokud je to možno, tožnoslabičná slova pohromadě. V druhém případě sloučím příklady dle kategorii tvarových.

a) Úžení v kmeni.

§ 18. *é — í* po měkkých i obojetných souhláskách:

na př.: vomastíme si ho *mlíkem; polívka, kolíbačka, chlív;* to je ten *lík* (Postřek., NKdyň, Rábí, Březan., Hradeš., Bojan., Kotouň, Veřech., Kvášňov., MVBor, Varvaž., Krasel., Míchov, Štěk., Pač., Soused., Měčích., Střelhošt., Komšín, ZZborov., Račov, Řesán., Chanov., Písek, Šťáhlavice, HHRaděj., Koryt., Chrást, Křečov, Veselá, Třemošná, Bušovice, Dobřív, Vejvan., Mirošov, Pr. Újezd, Letkov, Vlčtýn); *kolíbka* (Strážov, Bušov.); v ušich se mi hlas roz*líhal* (VBor); po*línko* (Řepic., Měčín); za rok, za dvě *líta* (Branšov.); nemuže pro*hlídnout* (Řepic.); *podlízá, líhá, polivá* (Koryta); *vlíct* (Přešt.); *slízí* (Varvaž.); — *líto* (Todeň, Zubč.); *líčiti* bábu; *lítat, polívka* (Komář.); *líka* = lék (Veleš.);

víct (Strážov); *dvíčata* (Křečov, Vejprn); *dvířc* (Zubč.).

Jindy objevuje se dialektické — vůči spisovnému jazyku — dloužení a pak teprve úžení, na př.:

křístá = chřestí (Sulisl.); *křístaly* mu peníze (Křečov); velka *rozbřišť* = bláto (Postř.); *břísla* ve vodě = bředla (Otročín); že tady něco *křístá* (Kolin.); *hříbek* = hřebík; ty zůstávajl *příď* = napřed (Horažď.); *střínka* u nože (Veřech., Svojn.); *řípa* (Strážov, Svojn., Sv. Jan) obyčejněji řepa; *střícha* (Besed.);

já budu síct; *sík* by každej (Postřek.); *síkl* (Strašice); na dvouch *síkli* (Krasel., Svojn., Netol., Doudl.); ječmeny už mám *posíknutý* (Písek); dopoledne sme *síkli* (Druzdov., Strakon.); vodbila *šístá, sídmá* hodina (Sulisl., Raděj., HBělá, Chrást, Třemoš., Dneš.); byl *šístej* v řadě (Křečov); *sídmej* rok stoná (Hvozd); půl *sídmý* hodiny (Růvná); na *šístej* rok (Pocin.); já tu byl *sídmej* (Štěkeň); voni byli *šístej* (Písek); pudeš na *sídmou* (Horažď., Varvaž.); spíšejc než na *šístej* rok ne (Nezdic., Svojn.); de na *sídmou* (Sv. Jan); *večír* po *šístej, sídmej* hodině (Komář.); on stál *šístej* (Trh. Sviny); — *símotam* (Domažl.); šel v *šírání* pro jetel (Spůle); *všídní* den (Koryta); ke *všídní* (Pačív); rád bych k ní *šíl* (Vranov);

jak to *vylízlo*, tak to střelili; slíz na dřevo = strom (NPostřek.); *vlíz, slíz* (Stachov jž.); *klípě* (Pocin.); *plína* se pere (HHRaděj., Koryta); *plívy* z ječmena (Křečov, HBělá, Hvozd, Chrást, Kažňov); ty *plívy* odnes (Písek); vari *plívo*, zrno letí (Varvaž.); *klíska, slízí, plívy* (NKdyň); voni ty *plívy* tlápají, *slízí* (Krasel.); má v jednom *klípěti* štirák (Horažď.); *slíd, klípě*,

plívy, slízí (Svojn., Partot., Varvaž.); — aby někdo *plíl* = plel; *líhla* si tám (Postřek.); *vlízlo* (Mrákov); *vychlístnul* na něj vodu (Svojn.); *vlíz* a pak zajs *slíz* (Stachov); *vlíkl* (Strakon.); kuře *ulítlo* (Miroš., Vlčtýn) — *mlízivej* (Třebče); *blícha* (Černice, Brloh); *plína* (Komář.);

sluníčko *kvítlo* na mráz (Křečov); k *víčeru* (Rokyc.); k *víčerou* (Koter., HHRaděj., Křečov, HBělá); k *víčerou* příde tata z Mlác (Mladotice); od *víčera* (Brloh); *vodvíčer, podvíčer* (Račov); *odvíčer* = odpoledne (Sv. Jan, Zubčic., Komář., Todeň, Černice, Stachov); *vodvíčer* (Hoslov., Krasel., Svojn.); *podvíčer* (Horažď, Netol.); — dnes je hezký *kvíčeří* (Rokyc.); přišel jsem k nim o půl *kvíčeří* (Bušov.);

smítala to peroutkou; *vzmítkl* koštětem (Křečov); nechce *vymítat**) komín (Strážov, Růvna); ulómil *kmín* = větev (Zubč., Sv. Jan);

pík, pikl m. pekl (Strakon.); *rozpíčky* (NKdyň, Křečov); *píří* (Veleš.)

jišterka (NKdyň, Hořažď.); *jílí* sme nahoru; při*jíla*; *jíla* do Klenčí (Postřek.); *jíl* s vozem (NKdyň, Pocin.); *jíd* pernatý maso = *jedl* (Smržov.):

včíla (Brloh, Sv. Jan, Besed.); *včíra* ráno (Soused.); *počíl* síct (Soběk.).

§ 19. Oužená samohláska zkrácena.

V slabice původně dlouhé provedeno v řadě slov úžení a teprve po jeho ustálení nastává zkrácení; poněvač pak krátké *i* výsledné stojí někdy naproti krátkému *e* spisovnému, zdá se, jakoby tu odchylkou krátké *e* úžilo se v krátké *i*, ale že tomu tak není, ukazují zejména příklady, kde naproti *é* stojí zkrácené *i*, na př.:

jištěrka srvn nahoře (Postř.); já bych se jí nebyl *najíd* = najedl t.; *nesnid* to (Mrákov); to víte, že nemam v hlavě *pliv* (Pocin.); *mil* ňáký spletek = měl; či je *divče* (od stsl. dêva) v tý červenej šněrovajce; hezké *divčata* (Mrákov, Kouto); v sněhu sem *břidla* (Sulisl.); *klil* (Smržov); s *mlikem* (Brnír.); *plina* taky (Strážov); selka stojí v *chlivě* (Víteň); s *likem* nebo prášky to de ináč (Přešt.); *polivka* (Řesán., Štěkeň); pan učitel *zvidnul* (Zálší).

§ 20. *é* kráceno před oužením.

To bývá střídavé, takže často oba tvary vedle sebe žijí zcela svorně, na př.: dvíře — dveře sú obarvený (Postřek., Raděj., Hvozd, rovněž: Rabí, Veřech., Chanov., Střelhošt., Račov, Mečích., MVBor, Soused., Štěk., Míchov, Komšín, Hradeš., Kotouň, Krasel., Varvaž., Břežan.); zavřu dveře (Katov., Bušov., Svojn.); rovněž v Komář.; *leskový* prut (Brloh); *pect, mect, vezt* a j. (Hvozd, Raděj., Krasel.). Srvn. Krácení.

*) Srovnej spisovné: vym*e*tat komín — vym*í*tat ďábly.

§ 21. *ě* ouží se v *í* a krátí v *i*.

Vedle *e* podléhá úžení taktéž *ě*, ať je původa kteréhokoli.

1. vod *devíti* k *desíti* stsl. devętо, desętо; do *dvacíti* (Hvozd, Svojn., Doudl.); humíš huž počítat do *dvacíti*? (Raděj.); *jehnídy* stsl. agnędъ (Plzen.); pod*pínka* vedle podpěnka koř. pen- stsl. pęti, srvn. bulh. prêpъnka, mrus. napeňha, rus. spinka (NKdyň, Kolin.); kdo se *zpíti* (stsl. vъzopętiti, vъzopęštati — vzpěčiti), zaplatí útratu (Volšov); která se *zpítila* = nedostála slovu (Prachat.); *zpítit* se (Svojn.); kdo se *zpíčí* (Netol., Besed.); *tíhle* šrvn. stsl. tęgnąti (Postřek.);

2. *votípka* pol. ociepka (NKdyň, VBor, Chanov., Míchov, Výrov); proti: *votepka* (Kvašňov.) a *votep* (Kolin.); ta *pína* (stsl. pěna) je sebrana (Postřek.); dochtor mu pro*díl* (koř. dê-) bolák; *chtíl* (*chъtêlъ) menovat; při čemž *pína* se sebere (NKdyň, Koryta, HBělá); *pína* z másla dělá múčné jídlo chutný (Hvozd); udělá se *pína* na pivě (Dřešín, Žihob., Štěk., Partot., Pís.); *pína* (Komář., Velešín); *pínkava* (pênica, rus. pěnka; (NKdyň, Komář., Veleš.); pod*bíl* (srvn. stsl. bêlъ, pol. podbiał) NKdyň; *bílidlo* (Strážov, Lobzy); náká tam vzala šátek a to vám byl *zbíh* (stsl. bêgъ); — *smíška* = směska srvn. stsl. mêsiti (NKdyň, Sv. Jan); *bíh* = běhu (Roušín); ten *míl* (stsl. imêlъ) nápady; *míla* prskejř od sluncetě (Postřek.); *mníl* se dobřě (Pocin.); červené jablíčko v ruce *míla* (NKdyň): *míla* ve svej truhle plátno (Stachov jž.): — *dívčata* (srvn. dêva, NKdyň); to vaše *dívče* je samej rozum (Krasel., Todeň); za *dívčkou* (Kvášňov.); za tim *dívčetem* (Stachov jž.); *utírak* srvn. stsl. tirati m. têrati (Křečov); *utírka* (Partot.); holka jak *žíhadlo* srvn. stsl. žêgati — žagati (Krasel.).

V mnohých slovech nastupuje po zoužení *ě* v *í* krácení výsledné samohlásky (*i*) na př.: *prostirka* = ubrus (NPostřek.); *michačka* (koř. mêsi-); *vejminek* srvn. výměnek koř mêna- (Křečov); *vejminkář* zvostává v sednici (Hvozd); mi sme z *Radijova* (Raděj.); *divčka* (Postřek., Křečov, Chrást, Vlčtýn, Lobzy, Sv. Jan); už mám *návštivu* (rus. navêščanie, srvn. GHMl. I., 72, vъd-); vonehdá sem tam byl na *náštivě* (Sušice, Řepic., Žihob., Lobzy, Dnešic., Bušov., Štěk.); *pinkava* (Krasel., Partot.); to já mu ukážu, kam *pinkava* nosem sedá (Žihob.); ani *pinky* (pěny) nemá (Horažď.); řetěz na *závirku* k pabuze (Veřech.); zavaž *podpinku* (Kažňov).

§ 22. *é* po tvrdých uží se v *ý*.

Toto vyskytá se poměrně řidčeji, neboť jak bude níže obšírněji doloženo, podléhá tu *é* častému krácení ještě před oužením. Nejobecnější případy jsou:

co vyžene *nejdýl* = nejpozději (Polyň); vo dvacet let spíš než *dýl* (Soběk.); *stýblo* (Křečov, Bušov., Chrást); přines *vědýrko* vody (Hvozd); děti spí na *postýlce* (Raděj.); no jenť v Trnkojc *studýnce* je taky dobrá voda (Lhenice); z *okýnečka* koukat (Kolin.); *prkýnko* (Strakonice, Křečov, HBělá).

b) Úžení v koncovce.

§ 23. *e* (*ě*, *é*) úží se v *í* (*i*) po měkkých i obojetných souhláskách.

I toto úžení je v jihočeských nářečích potud úplně provedeno, pokud jazyk v něm našel oblibu a potřebu snažší výslovnosti. Vybíhať pak daleko za hranice jazyka spisovného a odlišuje tím značitě tato nářečí od něho, jakož i od středočeského a j. nářečí.

Abych usnadnil jednak přehled tvarů, v nichž se tato proměna objevuje, jakož i přistupnější k studiu věc učinil, seřadím doklady dle sourodých skupin.

1. substantivum: *večír* de do prácí (Postřek.); na *večír* (Pr. Újezd, Dobřív); *večír* vlít nedopejr do sednicí (Hvozd, Komář.); *voví*s je dost (Přešt.); *helvít* (Doudleb.); *člověk* (Třebče); byl na Bystřici (Víteň); *vajíčkář* (Svojn.); *stebílko, sršín* (Besed.); *Aníž, Aníška* (Roušin);

eští du do *kuchyní*, do *prací* m. práce (Postřek.); pojme do *sednicí* (Hvozd); štál je ze *silnicí* z Vobíralky; ty sou za rendlík *kaší* (Spůle). Tento gen. fem. možno uvésti ovšem i v souvislost s gen. *ryby—Kači* a možno i délku vyložiti vedle úžení i přízvukem, který tu rád přebíhá na poslední slabiku. Také třeba srovnati s tím změnu *e — ě — i* (str. 29). Pevný výklad se najde, až budeme lépe znáti také ostatní nářečí.

2. verbum. U sloves nastává dloužení a úžení ve tvaru infinit. a part. *-l* v III. tř., pak v part *-n* rodu středního, kde vychází v *-íno*, na př.: *pršít* nebude, já počítám = myslím; *umít, držít* (Postřek.); aby se nedostal tak musí *trpít* (Brnif.); co pak musíš vo všom *vedít* (Horažď.);

naší už mlátili, já estě *ležíl*; potem *přišíl*; *bolíl* ho zub; *držíla* (Postřek.); *zavříl* se (Mrákov); *běžíli* (Kouto); *ležíli* v mandalkách (NKdyň); *sedíl* (Dub. Lhota); hučitel *ležíl* (Pocin.); von *vovdovíl* (Spule); přišel a *zabečíl* (Smržov.); lucerna *hořila* (Mezholz); *umřil* (Jíno); nemáme eště *semlíno* (Raděj.); u hajnýho bylo *zavříno* (HBělá); bylo už *zavříno*, dyž přišel domů (Hvozd); vod*nešíno* (Střelh.); huž máme *spravíno*; huž budu mít po*dojíno*; seno bylo za*hražíno* votavou (Raděj.); máme na*sazíno* vokolo voken psí víno (Hvozd); *učiníno* (Řesán.); mněli už se*mlíno* (Krasel.); je za*mečíno* (Písek); je u*klizíno* a za*vříno*; se*mlíno*, roz*házíno*, za*hražíno* (Svojn.); je to u*ložíno* (Stachov jž.); srvn. Tvarosloví.

Někdy se *i* v těchto tvarech krátí, na př.: potem *přišil*; dyby na*pučilo* mezi matkama Božíma (Postřek.); *bölily* (bolely) ho flaksy (Brnířov); teta řekla, abych sebou šechno ne*vláčila* (Žihob.).

§ 24. *é* úží se v *ý* (*y*) po tvrdých souhláskách.

Přídavné jméno a zájmeno, pokud u nich v příponách objevuje se *é*, úží je vždycky, nenastalo-li před touto proměnou krácení. Následkem toho nalézáme v jihočeských nářečích:

a) tvary přejaté ze spisovného jazyka, které mají *é* dlouhé a nezoužené, na př.: pro ukřižovaného Krista; Ducha svatého a j. v.;

b) tvary, v nichž *é* je zúženo v *ý*;

c) tvary, v nichž nastalo krácení před úžením;

d) tvary, v nichž nastalo krácení po úžení.

Prvých tvarů je v mluvené řeči málo, ještě nejvíce v modlitbách a pobožných řečech. Častěji objevují se za to v zpívané řeči, ať nábožné nebo světské písni, kde jsou spjaty s notou a tudíž se uchovávají.

I třetích a čtvrtých tvarů je poměrně málo přes to, že se pošumavská nářečí znamenitě odchylují od kvantity řeči spisovné, jak bude dále obšírně vyloženo. Naprostou převahu mají tudíž úžené a délku podržující tvary.

Tvary, v nichž *é* je zúženo v *ý*.

V přídavném jméně v muž. a stř. rodě v jednotném i množném čísle jsou přehojné, také v žen. r. místo *é* je *ý*, na př.:

že minu ženckú z *pořádnýho* domu (Mrákov); z *lonckýho* lenu (Postřek., NKdyň, Sulisl., HHRaděj., Chrást, Miroš., Vesel., Vlčtýn, Svejkov., Dobřív, Vejprn., Bušov., Pr. Újezd, Lobzy, Vejvan., Dnešice, Třemoš., Letkov, Krasel., ZZbor., Míchov, Řesán., Soused., Chanov., Písek, Veřech., Mečích., Kotouň, Kvášň., Račov, Rábí, Hrádek, Komšín, MNBor, Bojan, Břežan., Střelh., Štěk., Strakoň., Varvaž.); *novýho, novýmu, novým* (RHODS, Měčín, Horažď.); z *panskýho* lesa (Rokyc., Chrást, Radob.); *černýho* herbáví (Stachov jž.); dej mi *okasnýho*; co tu *novýho* (Římov, Komář.); spal do *bílýho* rána jako zabitej (Strážov); *hezkýho*, Marjánko, muže máš (Žichov.); tudleť mám *žalobnýho* (Branšov.); *hajnýho* šosatýho (Červ. Poř.); u *hrubýho* čekání (Žbonín); vod *štědrýho* dne do vánoc (Horažď.); málo *zelenýho* krmení (Jinín); co máš *dobrýho* (Řepice); cera má *hodnýho* chlapce (Písek); — *mýho* bratra vůl (HHRaděj.); nemoh sem nic *jinýho* šit (Zbinice); viděli ste *mýho* člověka?*) (Třebče); von si *každýho* slova všim (Rohozno);

to je *zatáhnutý* máslo v lívanci (Postřek.); *zubatý* pachole (Dub. Lhota); *sražený* mlíko (NKdyň); *slepý* tele (Spůle); zelí *kyselý* jako dryják (Jinín); jíd rád *pernatý* maso (Smržov); *široký* pole (Strakon.); to je *hladký* jako cejn (Písek); to pivo je *tvrdý* (Krasel.); *celý* stavení bylo zděný (Třebče); *dobrý*-tro (Komář.); *čuperný* děvčátko (TBřezí); — marně hyndruješ *svý* tělo (Štěk.); dyby já měl *svý* (Záhoř.); v Mlaďoucích do rána na *trý* (trojí) vokradli (Jinín); to někdo *svý*-volně ulomil (Horažď.); ve *dvý, trý, štvery* (Komář.);

novýmu z novýho (RHODS); *velkýmu* chlapu (Mečín); voni vám mu věří jako *svatýmu* evandělium (Štěkeň); — že deš k *takovýmu* vodřihostovi (Štěkeň); k *jinýmu* statku (Elhov.); *mýmu* bratrovi (HHRaděj.; RHODS);

na *velkým* kuse (Žbonín); v *krytým* voze (Radobyč.); v *deštivým* podzimku (Stachov, Lobzy, Vlčtýn, HHRaděj., Pr. Újezd);

*) muže; osoba — žena.

feminina: až bude v *dobrý* mysli (Postřek.); na *daleký* cestě (Pocin.); tancovala sem za *mý svobodný* (Radeš.); do *Starý* Boleslavy (Sulisl., Radobyč., Dnešice, Letkov); z *vlhký* zemi (Rokyc., Veselá, Vejvan., Svejkov., Miroš., Stachov jž.); vod *velký* slepice (Měčín); lezou z *mokrý* zemi (Třemoš., Vejprn., Dneš., Bušov., Chrást, Vlčtýn, Pr. Újezd); — v *tý* vodě (Pocin.); *tý* je mockrát škoda (Kolin.); do *kerý* třídy chodí váš kluk (Horažď.); jdeš z *tý* louky (Řepice); cé do *tý* lajdy (Štěkeň); ve *svý* malovaný truhli (Postřek.);

plural: *dobrý* podzemky (Horažď.); *raný* leny (Žihob.); náš lichtář má štyry koně *vraný* (Vranov); tam sou *složený* kameny *přikrytý* lubem (Dub. Lhota); *selcký* voli (NKdyň); nohy jako košťál *smrzlý* (Postřek.); *kamatuchový* košile (Brnír.); *červený* pantle (Kouto); má *spadnutý* myšlenky = pomaten (Domažl.); *voccezený* nudle (Dub. Lhota); *takový* věce máme (Vranov); ty *široký* pole (Kolin.); *pěkný jarý* žita (Žihob.); ty máš *hloupý* projekta (Štěkeň); — *mý* děti (Strážov); *mý* knihy, *tvý* pera (HHRaděj.).

§ 25. *é* zkráceno před úžením.

Uvedu již na tomto místě několik příkladů zkrácené samohlásky *é* v koncovce, ačkoli věc sama spadá ovšem do proměn kvantity a tvarosloví, kde také místněji a šíře bude o ní pojednáno.

Masc. a neutr.: ze *sedlěho* mleka (Postřek.): uslyš *časneho* člověka (Lhota Kd.); z *prázdneho* stáni (Polyň); *meho mileho* Pepička *draheho* (Češtice); *vraneho* koně (Sonsed.); mám syna *ženateho* (Trh. Sviny); — pro *sveho* synáčka (Strak.); neni nic *tveho* (Pocin.) j. v.;

smutne, žalostne srce moje (Žichov.); na to *dobre* pivo (Písek); *páte* přikázání (Svojn.); *uvádle* srdečko (Červ. Poř.) a j.;

jinemu neznamemu (Mrák.); *memu milemu* zustanu věrná (Kolin.); *malemu* děťátku *narozenemu* (Písek); *svemu* oci a matice (Polyň) a j.;

v *tmavem* hrobě (DPořič.); v *širem* poli (Strakon.); v *celem* světě (Elhov.); v *ňákem* harestu (Zbin.): stóji na *svem* (NKdyň); v *tvem* těle (Pocin. a j.);

femin.: vo *te* doby má v hlavě (DPořič.); v *te* době (Elhov.); — obyčejně jest však *-ej*: šél k *tej jednej ženckej* (DPořič.);

plural: maji *pěkne* šaty (Křesťov.); dělaji *měke* nebo *velke* kopy (Dub. Lhota); proj za nás za *hříšne* (Hvozd); *černe* oči (Žichov.) a j.;

§ 26. *ý* zkráceno po úžení.

Vyjma local singularis u adjektiv rodu mužského a středního jest tento zjev v číselném poměru k výše vytčeným proměnám daleko řidčí, neboť při vší síle prvoslabičného přízvuku zůstává povědomí délky v kon-

covkách *-ýho*, *-ýmu* živé, a proto lid není nakloněn k ukracování; srvn. o kvantitě.

Na př.: je *nepořádnyho* rodu (Lhota Kd.); živ si *mladyho* hulána (Horažď.); *takovyho* kaplana (Elhov.); od *každyho bukvicovyho* kořene (J. Jedov.); — nejsem *žádnymu* tronïčku dlužna: jen *svymu milymu* (Pocin.); tomu *istymu* upad nos (Hoslov.); — na *zelenym* jeteli (Žichov.); v *dobrnym*, *jamovatym* (Třebomysl.); na *materckym* klínu (DPořič.); v tom *prvym* klídu (Strakon.); v *krytym* voze (Rokyc., Mirоš., Chrást, Bušov.); na *svym* nemá dvacet jiter (Lhota Kd.); co máš dělat na *mym* podzemku (Horažď.) a j.; — v *ty* náši zahráce (Elhov.) a t. d.

Poznámka. Někdy najdeme dlouhé *é*, které dle analogie mělo by se úžiti a přece se tak nestává; tím pak tento zjev jest zajímavější, patří-li do řady úžených slov nebo úží-li se v témže slově dokonce v sousedství nebo přichází-li vedle úženého i dlouhé neúžené; na př.: *vieři*, *bieži* (Polyň) vyslov *vjéři*, *bjéži*, v prvém brání tomu snad možné mětění se slovesem *víři* (es wirbelt), v druhém a p. ostatní tvary, kde zůstává kmen. *e*. — Jiná skupina *utyct* — *utékla*; *jíd* (jedl) — *svéd*; *šél*—*šíl* a p., srvn. § 18. Tu možno, tuším, stopovati vliv školy a domácnosti navzájem: škola dává *e* a domov je dlouží (protahuje), neboť starší lidé vyslovují z pravidla úžené tvary, kdežto mladší pouze dloužené.

§ 27. *é* (*e*) mění se v *ej*.

Jako změna *é* v *í* sluje úžením, tak lze tuto (*é-ej*) nazvati šířením. Toto šíření nedá se dialekticky zcela přesně vymeziti zvláště proto, že nejednou stojí *ej* naproti krátkému *e* a nelze dosvědčiti, je-li tu *e* nejprve zdlouženo v *é* a potom rozšířeno v *ej*, či je-li tu *j* pouze přisuto, jak jsem hojnými doklady ukázal v Hl. I., str. 46 sl.

Na př.: zelí *cejtluje**) se na *cejtliku*, při čemž se pína sebere (NKdyň); *cejtlik* = kruhadlo (Svojn.); *lejtna*, *lejtny* = pole (Ostruž.); *lejta* = voznice (Velešín); *pankejt* zdrobn. pankýtek (Rokyc.), fr. banquette; *čapejl* m. čepel (Ouboč); muší dítě pětkrát *dejně* převláčet (Komšín), někdy tu slyšeti: *déně* chódi do kostela (Kolin); *tejďka*, *tejď* (Třemoš.), jemuž by odpovídalo krkon.: *tédě* lidičky je jinák (Vysoký); také *zejď* a co *pamňejť* šahá (HHRaděj., Veselá); předpokládaly by zéď, pamňéť. Naproti častému *nejni* (srvn. GHMl. I., 145 a 534), slyšíme i *néni*, na př.: už to *néni* ták (Řepic., Bušov.); to *nejni* nic platno (Kažňov); to *nejni* pravda (Rábí); to *nejni* muj šátek (Horažď.); *nejni* k dostáni (Strakon.) a j..

Všecky tyto případy, přes to, že naproti *ej* slýcháme i *é*, lépe bude vykládati vsutým *j* buď vlivem analogie (nejni) nebo fysiologickou příčinou (tejď).

---

*) srvn. doudl. *cetl* (kruhadlo) něm. zettel.

Vlastní proměna *e* v *ej* postihuje se v jihočeských nářečích, tuším, jenom v těchto případech: *pejsek* nejni k dostáni (Řepice) m. pések; *pejsal* (srvn. nůžal), *žlejbek* m. žlébek (Velešín, Sv. Jan, Zubčice).

§ 28. Za *e* bývá *ě*.

Pošumavská nářečí mají výslovnost, srovnáme-li je se středočeštinou, značně měkčí, zejména v nejjižnějším cípu; zvláště samohláska *e* zní v nich jemněji a odtud, tuším, i tato proměna *e* v *ě* kořen béře (srvn. GHMl. I., 147, kde poněkud jinak pro psanou řeč se věc vykládá). Někdy jeví se tu příčina fonetická, jindy analogie působí, na př.: ze studn*ě* — mrk*vě* m. studny — mrkve; vyhlado*věný*, vyčerst*věný* a p.

Seřazuji příklady podle slabičné souhlásky, s níž proměna tato je spjata:

pě m. pe: drozd je *kropěnatej* (Žihob.); *oupětě* souchotě (Křečov);

bě m. *be*: *troubění* bylo vošklivý (Kolin.);

vě m. *ve*: ty *dvieře* (Sulisl.); *konvě* (Druzd.); nacedi *krvě* (Zbin.); takový *krokvě* tam vozili; plný *krvě* (Žihob.); *krokvě* a lemězy (Kotouň) záhon *mrkvě* (Kolin.); šli bedle *rakvě* (Mirošov., Veselá); *děvěčka* = holčička (Sv. Jan); vykukni *věn* (Sobčk.); ať si dělaji *věnku* t.; von je *vyčerstvěný* (TOtěv.); pes *věje* = vyje (Druzd.).

Sem dlužno vřaditi i následující dva zajímavé příklady: von je muj *krevě* = příbuzný (Přešt.); my nejsme *živě* (ženy = živy) od pucováni (TOtěv.).

mě m. me: *směták* (Zubč.); kobylám dej na vopálku *vomětku* (Krasel.); *smětat* (Svojn.); *přímění* (Krasel.);

ně m. ne: dyť tu *zmrzněte* m. zmrznete (Komář.).

Poznámka. Kromě toho nalézáme porůznu: *člunčk* (Zbin.); *vadeněk* (Svojn.); *česněk* (Křečov, Chrást); *čèsněk* (Velešín); — *votěp* (Postřek., Sulisl., Rábí, Račov, Partot., Lhota Kd.); *Štěch* Jan (Bojan.); *drátěnik* (Koryta, Třemošná); *čtěni* t., *kaštět* z fr. casquette (Kažňov); — *panděro* (koř. ner-; Kažňov); avšak tu *ě* jest pouze grafické, ve skutečnosti měkčí se *ne*, *te*, *de* jako ve východních nářečích, srvn. GHMl. I., 291, 305, 318.

§ 29. *e* mění se v *a*.

Tento zjev je pro pošumavská nářečí význačný, neboť přichází v tak značném počtu slov jako snad v nižádném druhém; je to pak při srovnání s hojnou přehláskou a záměnou *a* v *e* (§ 7.) tím zajímavější. Aby přehledněji celý obraz této změny objevil se pozorovateli, rozděluji příklady na:

a) proměnu v kmenové slabice;

b) proměnu v koncovce.

---

*) srvn. spis. *jáhly*.

Při tom pak zároveň pevně ji spínám s předcházející souhláskou, neboť toto sousedství jest, tuším, přímou nebo nepřímou její příčinou.

a) Proměna v kmenové slabice.

ja m. je: *jahla* stsl. igla, chorv. jagla: spadla mi *jahla*, *jahelník* (Hvozd, DHBělá, Hodov, Raděj., Rábí, Písek); švadlena má *jahlu* (Kažňov, Koryta); *jahlička* je v *jahelníčku* (Křečov, Chrást); *jahla*, *jáhli* (NKdyň, Strážov); skleněný *jahly* (Zbin.); nadívá *jahlu* (Přešt., Měčín); píchá *jahlou* bedle šticha (Radeš.); podejte mně *jahlu* (Krasel., Křešťov., Horažď., Písek, Svojn., Komář., Roušín, Zubč.); *jadavý* stsl. jadovitъ č. jedovatý, srvn. GHMI. I., § 97.: chyť tam hada *jadavého* (Hoštice);

ža m. že: *žabro* stsl. rebro dluž. ŕobro; *žabro* (Horažď.); pacholek přerazil si *žabro* (Partot., Čížice); — *žahlo* koř. žeg-, v *žahlách* jm. pole (Varvaž.); to je ňákej *vožaha* = syčák (Křečov); srvn. střč. von *vožehne* vesnici, jen to fikne (praž.);

ša m. še: *pšano* stsl. pъšeno, pol. pszono: *pšano* (Domažl., NKdyň, HBělá, Chrást, Výrov dále k severu pšeno); brabci zobaji *pšano* i pšenci (Sulisl.); je všude jako *pšanová* kaše (Čížice); šeskrat sem huž v *Šarubech* = Všerubech (Hvozd);

ča m. če: *čaládka* stsl. čeljadь srvn. maď. család: *čaládka* (Řepice, Strakon.): — *čalo* stsl. čelo, pol., luž., mrus. čoło: na *čale* se to udělá (Dřešín, Strážov, Měčín, Přešt., Horažď., RHODS, Řepic., Strašic., Krasel., Křešťov., Svojn.); čáka mi prodřela *čálo* (Žihob.); hladký *čalo* (Štěkeň, Hvozd, Koryt., Čížic., Raděj.); na *čale* má boulu (Křečov, Chrást, Lobzy, Druzdov., Třemošná); včala dívčce sedla na *čalo* (HBělá); *čalník* nebo náčelník (NKdyň); t. část postroje nepříbuzno s *náčelník* stsl. načęlьnikъ; v Klenči slyšel jsem: dyckyn se postavil v *čelo*; — *čap*, stsl. čepь, pol. czop, odvození z nhněm. zapfen je pochybno; srvn. ještě rus. čap — káď, srb. čabar; *čap* u dřeva (Postřek.); u rybníka je *čap* (Raděj., Polyň, Strašic., Krasel., Svojn.); do *čapovnice* dá špunt (Kolin.); dobrej *čap* (Veřech.); *čapy* (Varvaž.); *čap*, *čápek*; vrátnice se točí na *čapu*; rolník spojuje *vočapek* s vošitím (Křečov, DHBělá, Koryta); *vočapek* u cepu a *čapejl* (Ouboč); voteklej *čápek* (Horažď., Svojn.); má spadnutej *čápek* (Hvozd); jinde po většině *čep*, *čipek*; — roz-*čapejřenej* (Svojn.); na roz-*čapejřenci* (Žbonín); správně-li odvozeno od stsl. čeprъ, rus. čopornyj; — *čečatka*: na koleni je *čečatka* (patella = češka, Křečov); srvn. pol. czeczotka od koř. ček-; — *čartadlo* = krojidlo u pluhu (Postřek.); koř. čert- *čertatlo* = culter aratri; *včala* stsl. bъčela, pol., mrus., luž. pčoła: *včaly* lítaly z houlu (Hvozd); dva houly *včal* (Druzdov.; *včala* cucá med (HHRaděj., Bušov., Rokyc., Veselá, Chrást, Výrov, Dnešic., Vlčt.); celej růj *včal* Krasel., Stachov jž.); *včály* (Žihob., Řepic., Štěkeň, Horažď., Křešťov., Pačív, Varvaž., Krasel.); do houlu lítne *včala* (Křečov., Třemoš., NKdyň, Sulisl., Strážov, Růvná, Měčín, Přešt., RHODS); koukneme se k *včalom* (Křečov); vosmarý *včaly* má (Měčích., Soused., MVBor, Komšín, Řesán., Břežan.,

Kvášň., Svojn., Stachov jž.); *včala* i včíla (Komář., Veleš., TBřezi); *včalnik* (DBělá, Svojn.); *včalička* (NKdyň, Račov, Horažďl.); to byl *včalař* (Kucin);

řa m. ře: *břasa* stsl. versъ, pol. vrzos, hluž. wřos: to je *břasa* (NKdyň, Křešťov., Svojn.); *řasa* (Koryta, DBělá, Chrást); deš na *břasu* (Druzd.); — je samej *břesovec* (Postřek.); — *řachtačka* (Krasel.); *řachtají* na rajračku (Koryta) koř. rûza-, stsl. rъzati, hluž. řehotoć; — *škořapina* (Krasel.) vedle skořepina, stsl. skralupa, rus. skorlupa, pol. skorupa MLex. 766); — *křamcha* (Babiny) koř. čeremûcha; — *hřablo* stsl. greblja: podej mi *hřablo* (Pocin., Kažňov., HHRaděj., Druzd., Koryta, Křečov, Střelhošt.); *řablo* je na peci (DHBělá, Přešt., Kotouň, Raděj., Svojn.); *hřabilec* na koně (Křečov); — nepovídej takový *dřápanice, dřapačky* (Štěkeň) t. třepanice, otřepané věci či m. křápanice?;

*la**) m. le: len se *klape* a vošlehává (NKdyň); na *klapání* lenu je mědlice (Janov.); část vrát sluje *klapačka* (Horažďl.) stsl. klepati, klepьca, mrus. kľapca; — *lahtat* můžete (Postřek.), srvn. mrus. lehotily, pol. łechtać; *lahky, polahky* (Třebče), stsl. lьgъkъ a j.; — *láň, lán* i lehno = lenoch (NKdyň); *láno* (Horažďl.) od koř. leg-.

Jiného rázu je změna *e—a* po neměkkých souhláskách. Pozorujeme-li opatrně výslovnost lidu selského, uslyšíme velmi často vysloviti *e* po souhlásce tvrdé tak ze široka, že sice postřehujeme ještě *e*, leč tak zabarvené, jakoby co chvíle mělo překloniti se v čistý zvuk *a*. I lid kolem Příbramě tak vyslovuje, zejména starší osoby selského zaměstnání. Pěkně dají se tyto odstíny, jichž je několik graficky nevyznačitelných, pochytiti v imperat. hleď — heleď — häleď — haleď. Mám za to, že tato povaha hlásky *e* je příčinou i její změny v *a* v následujících příkladech, pokud nelze vyložiti ji spodobou nebo analogií.

Na př.: byli haž v *Amarice* (Kažňov); *apatyt* = chuť (Postřek.); známe se *dál* (déle) než tři roky (Velešín), kde působí příslov. dále; *hale* (heleď) túdle de (VBor); všechno mu *sfantovati* (HBělá); má mě *fantovat* (Elhov.) něm. pfänden: *imala*, imaly (jméli) rostly na ňom (Krasel.), stsl. imela, pol. jemioła, lit. amalas; *jímal* (Zářečí, Strašic.); to je *jelam* (Jinín); *imal* (Budet.); *imel* (Krasel.) ztratilo pův. význam (viscum) a spojilo se s jilm; — *karak* von to tam sedí na mezi = kerak (Brnířř., NKdyň); *kastřík* i kestřík (Ouboč.); *mataryje*, matarýrovat = hnisat (Svojn.), srvn. materia; poslal pro *muškatýra* (Krasel.), srvn. šp. mosquetero, fr. musquetaire, něm. musketier; — *naštovice* (DHBělá, Koryta); byla sem chlapci štípit *našťovice* i naštovice (NKdyň, Strážov, Janov., Horažďl.); *naštojce* (Todeň), stsl. nežitovica, — *nachával* nalejt (Postřek.), koř. necha-; *omatek* = zrní se slupkami (Besed., Roušín); *omatek* = ometek (Sv. Jan), srvn stsl. sъmetъ; někdy: šest a *padasát* (NKdyň); — *pantle, pantlík, pantličky* a j. jest přímo dial. něm. pantl (bändlein) a slyší se od Postřek. až po Doudl., střč. *pentle* je opět z něm. dial. pändl; — *parna* — perna (Chřešť.); *parně* (Veleš.), je, tuším, ze sthněm. parno, stsl.

*) Předpokládám puvodní měkké *l*'

parma i parna, tudíž také puv. *a*; — *sarafini* (Svojn.); muj ty *sa*rafinku (Strakon.), srvn. hebr. seraphim; *šnarovačka*, dvě *šnarovátka* (NKdyň); *šnarovačku* měla červenou (Kolin.); jindá sme nosívaly *šnarovačku* (VHydč., Hradeš., HBělá); zadu *zašnarovanej* (Přešt.), stře. šněrovačka z něm. schnur-; *šviharka* (masc. *švér* = tchán) od něm. schwägerin? (Sulisl.); *trápor* z něm. drehbohrer (NKdyň).

b) Proměna v koncovce.

Změna *e*—*a* v koncovce zcela odpovídá předchozí, jenom že větším dílem má za podklad analogii; věc sama nejlépe vysvitne z příkladů.

1. *e* mění se v *a* po souhlásce měkké:

ža m. že: v *držalech* (Horažď., Třebomysl.), stsl. držati (MEW. 42); *kužalky* (Koryta, RHODS, Chrást, Lobzy, Strážov, Kolin., Přešt., Horažď., Řepic., Krasel., Křešťov.); vosum *kužaliček* (VBor); *kužalplac* (Svojn.); *kužalka* (Todeň. Komář., Veleš., Sv. Jan); *kužalna* (Komář.);

ša m. še: pocívej to na *hřešatu* (HHRaděj., Druzd., Partot., Přešt.); má hlavu jako *řešato* (Postřek., Strážov, Hvozd, Chrást, Lobzy, VBor, Kvášňov.); prachovní *řešata* (Varvaž.); hourabeční *řešata* (Chrást); je na mně jako *sršán* (Kvášň., HBělá, Koryta, Partot., Svojn.); ty naše děti sou na sebe jako *sršany* (Horažď.); *sršán* i *sržán* (Krasel.); *sršán* i *sršín* (Komář.), srovn. stsl. srъsenъ od koř. serch-, lit. širšonas;

ča m. če: to stóji za *dvoučák* (Kažňov) m. dvouček, dvacetník; *kačar* (HBělá, Měčin); srvn. mrus. kačor;

ca m. ce: *kancalář* (Rokyc.); na našom *kancláři* (Krasel., Varvaž., Střelh., Soused., Pačív, Račov); de na *kancalář* (Stachov jž.); *kancalista* je v kancaláři (Trh. Sviny); ale v Otěviku říkali: *kanclář*, z lat. cancellarium; *třicátka* srvn. str. 12.;

řa m. ře: šel *kořany* sekat (Sušice); má dlouhý *kořany* (Krasel.); stsl. korenь; — *pyřaní* (Jinin), srvn. pýř;

ňa m. ňe: *rodčňák* = skrojek chleba (Přísečná); srvn. stsl. rodinikъ;

la m. le: *zelánka* (Varvaž.); *zelánky* (Horažď.), srvn. Zelenka; *Želanka* (Svaryšov) m. želenka jm. pole.

Táž změna po neměkké souhlásce:

za m. ze: na *jezárku* (Tejnice, Třebom.); Břežanští maji pole na *jizárku* (Horažď.); u panskýho *jezárka* (Varvaž.);

sa m. se: *housar* (Pocin., Sulisl., HBělá, Žihob., Měčín, Sv. Jan, Komář., Velešín); náš *housar* je maděr (Krasel.), stsl. gąsь, pol. gąsior, lat. anser; *housanka* (Budět., Horažď., Krasel.), stsl. ąsênica, pol. wąsionka;

pa m. pe: *lupán* (Svojn.); natrhala *lupáni, lupánčko* (Křešťov., Račov); šla sbirat *lupáni* (Svojn., Todeň), srvn.: to lup*e*no — ty lup*á*na (Horažď.); má lup*e*na jako dlaň (Žihob.), stsl. lupina, slov. lupanja (MLex. 344);

va m. ve: klevata (Partot.); stóji tam pytel s *klevaty* (Polyň), stsl. kleveta; *skřivanej* (Horažď.), od skřiven;

ma m. me: má *vosmarý* včaly (Kucin.); *temance* = studnice Svojn.), příbuzno se stsl. timênije hluž. tymjenišćo = bařina; *semano, vemano* (Chrást, Přešt. a j.) viz Tvarosloví.

ta m. te: *břetano* (Soběk.); ale: břet*e*no (NKdyň), stsl. vrêteno; — střelil *datala* (Volšov, Stachov jž.); — dat*e*la (Žihob.), stsl. dętelъ, srb. detao; *větávka* (Svojn.); *šestaré* maso (Strážov); v *útarý* i *outerej* (Horažď., Krasel); *outarej* (TBřezí), spis. úterý, stsl. vъtoryj, got. autar;

da m. de: ležíli v *mandalkách* (NKdyň); obilí dáme do *mandálku* (Spůle), z něm. mandel; *chundál* vlasu (Štěkeň); vypili půl *vědárka* piva (Svojn.), z něm. viertel.

Poznámka 1.

Pro snadnější přehled podávám tuto sestavení všech příkladů dle skupin koncovky:

-*ar*: kačar, housar;
-*arý*: utarý, outarej, šestarý, vosmarý;
-*arko*: jezárko, vědárko;
-*al*: datal, chundal;
-*ala*, -*alka*, -*alička*: kužal-plac, kužalka, kužalna, kužalička;
-*alo*, -*alko*: držalo, křidálko;
-*alek*: mandálek;

-*an*, -*aný*, -*ani*, -*ano*, -*anka*: sršán, sržán, kořán; skřivanej; lupáni pyřaní; břetano, semano; housanka, zelánka, Želánka; -*aničko*: lupáničko; — *anec*: temanec; — *anice*: semanice;
-*ata*, -*atka*: klevata; třicátka; -*ato*, -*atko*: hřešato, plemátko, vemátko;
-*ak*: dvoučák, roděňák;
-*avka*: větávka.

Poznámka 2.

V některých slovech naproti spisovnému *a* nacházíme *e*, které nepovstalo změnou *a* v *e*, nýbrž jest původní; je to, tuším, důležito pro starší ráz jihočeských nářečí. Na př.: *žleb*, stsl. žlěbъ (NKdyň, Krasel., Svojn., Koryta, Sulisl., Stachov jž., Výrov); krávy jsou u *žlebu* (Kažňov); voda teče *žlebem* (Postřek., Kvášň., Míchov, Štěk., Račov, ZZbor.); v *Oužlebách* jm. lesa (Žbonín); *Oužlebec, Oužlebčí* (Černíkov); *žleb, žlejbek* (Todeň, Veleš., Komář.); *špeld* z něm. spelt (Todeň.) a j.

§ 30. *e* (pův. i jiné) mění se v *ė*, *i*, *y*.

V § 1. jsem vyložil, že pošumavské *e* vyslovuje se často velmi úzce a to po měkkých i po trdých souhláskách, čímž povstává nový zvuk ė, v němž ukryté *i* nabývá nejednou takové jasnosti, že ani nejbedlivější sluch nepostřehne v něm sledu *e*. Příčina ve většině případů je fonetická,

jen malá část dala by se vykládati analogií; jeť tudíž souhláskové sousedství nemalé váhy, pročež seřadím všecky příklady v řady slabičné. Při tom připomínám, že nechávám pohromadě *é*, *i*, jak jsem je kde zapsal.

1. Změna po měkkých souhláskách.

žé m. *že*: *ružénec* ma hu mně (Lhota Kd.);

šé, ši m. *še*: táto dite ven, *přišél* k nám nějakej strejček (NKdyň); ve *všídní* (všední) de s tima kravama (Kolin.); život *všich* svatejch (Hoštice) anal. k jich.

čé, či m. *če*: *počésadlo* (Postřek.); nesmíme ho prodat. — A *pročiž* (Žichov., Žihob.) m. pro-če — pro-čo (GHMl. I str. 241); *začiž* si ho přeci dal? (Horažď.); *pročiž* se vám tu nelíbí? *pročiž* bych to udělal? (Třeban., Mičov., Lhen,), srvn. GHMl. I 209: pročьžь nebo -čéž m. -čež;

cé, ci m. *ce*: je moc *metlici* (Postřek.); vejde se do mlejnici (Dub. Lhota); uj zas de ta baba s *vejcima* (Štěkeň); v Trnkojc *studýnci* je taky dobrá voda (Třeban., Mičov., Lhen.); 1. p. *sequistracé* (Postřek.); *dvacitník* (Rohozno); *přeci* (před-sě — přěče — přece) Chrást, NKdyň, Soused., Střelhošt., VBor, Řesán., Mečích., Veřech., Písek, Varvař., Štěkeň, Chanov.); začiž si to *přeci* dal (Horažď.); *porcilanovéj* (Roušín);

řé, ři m. *ře*: vyřez si to (Sušice); *dobřé*, já tebé teky *napřéd*;

jé, ji m. *je*: půl kopy *vajéc* (Postřek.); vařila *objid* (Sušice); *majítek*; Břežanští mají pole na *jizárku* (Horažď.); *zajičí* jetelka (NKdyň);

ďé, ďi m. *ďe*: *smrdinka* (Svojn.); táto *déte* ven (NKdyň), kde působí sing. *di*; *divče, divčata* srvn. § 21.

ťé, ti m. *ťě*: *stínka* (NKdyň, Svojn.) srvn. též stsl. stêna; *Matěj* nas všecky vobehnul (Hvozd); v *ustich* (Lhota Kd.); *tich, tim* a j. jsou analogon k jich, jim atd.: já *ti* (tě) něco prosim (NKdyň); viz Tvarosloví.

2. změna po neměkkých souhláskách:

lé, lí m. *le*: *zavoléj* tátu (Postřek.); *kolijém* t.; vtáci huž začnú vodl*í*tovat (Raděj.) není-li přímo od lítati; *klíl* m. klel (Smržov.);

bé, bi m. be: podle *sebé* (Postřek.); *hřebilcem* koně čisti (Kažňov);

vé, vi m. *ve*: vypravil *vén* (NPostřek.): *zvidni* to (Křečov, Třemošná, HBělá); *kvidličkou* a měchačkou se míchaji pokrmy (Křečov) z něm. querl;

mě, mi m. *me*: nešli *smě* vén (Postřek.); *michačka* (Pocín.) dle míchat: mněli *minàž* zlou (Kolin.) z fr ménage;

sé, si m. *se*: *sédnicí* nahoru (Sulisl.); *séjeme* (Postřek.); tu *sim* byl třikratam (Strážov); tu *sim* jim zvoral (Růvná):

zé, zi m. *ze*: ani *pénizé* (Kouto); ke *kozi* (Zubč.) anal. k duši;

né, ny m. *ne*: to *néni* mijo (Postřek.); tý *nýni* rovno (HHRaděj., Kolin., Třemošná, HBělá, Brť, Růvná, Polyň, Švihov, Elhov., Č. Pořič, Přešť.); to *nyni* vidět až padnem (Otročín); děti *ny*maji roužínat sirky; eště *ny*máme

snídani (Hvozd, Raděj.); *nyj*horší (Konto); má *panynko* (Mrákov); sv. Vavřineček přines *panynce* Mariji vejlupeček (Žihob., Janov.);

tě, *ty* m. *te*: pane *patyr* (Polyň);

ky m. *ge*: *kyometr* — geometr (Roušín)

§ 31. *e* mění se v *o*.

Změna tato je poměrně řídká vyjma tvary analogické v *ňom*, *čom* atd., které stojí mimo ni. Postihujeme ji celkem takto: *polynek* (Postřek., Kažňov, Křečov.); *polýnek* (Koryta); *polynek* dává se husom (Loza), stsl. *pelynъ* (MEW 237, GHMl. I str. 150); *von* furt dbála — chtěla utéci ven (Lhota Kd.), stsl. *vъnъ* n. vonъ mrus., srb. *van*, jinde von; kráva *štochá* (Bušov.) srvn. něm. stechen stsl. vъstъknati.

Dále sem patří: *lochtati* koř. leg- mrus. lehotity vedle loskotaty koř. lůchta, na př.: *nelochtej* ho, je *lochcivej* (Křečov): za*lochtej* ho pod páždím (Hvozd); už se budeš zase *lochtat*; nelochtej mi (Kažňov, Písek, Měčín); vedle *šlehati* je: nedášli pokoj, *našlohám* tě (Kažňov; Svojn, Roušín), z stněm. *slahan* (Matz. CSl. 327); *dobři* jm. louky m. debří (GHMl. I str. 168; Klenč.); drobet *hanobnou* píseň m. hanebnou anal. k hanobiti (RHODS, Strážov); *šmolík, šmoldan* m. čmel. stsl. čьmelь (Měčín); *pačosy* stsl. česati mrus. pačosy (Horažďř.); já za ní *pojochám* m. pojechám (Řepice) z koř. jad- je jachati — jechati srvn. MEW 98; já sem ňákej *paciont* m. pacient (Soběk.); šel *som* na svatej Ján (Velešín a j.) m. sem; byl *sóm* tám (Besed.); pol*o*dne stsl. *poludьnije* — *pladьne* (MEW 256) v češt. spis. poledne: polodne (Koryta, Hvozd, RHODS, Kolin., Řepic., Strážov, Přísečná, Náchod, Komář.); huž se blíží k *polodnímu* (Raděj.); *vopoloni* (Spůle); *vopolodná* přídu (Krasel, Svojn.); *polodník* — zvon (Svojn.); ale: vopolednách (Žihobec); srvn. Tvarosloví; *jezovec* (Chrast, Lobzy, Bušov) stsl. jazvьcь srb. jazavac.

§ 32. *e* mění se v *u*.

Záměna tato vyskytuje se, pokud jsem shledal, jen v některých slovech, na př.: *čmulík* — čmel (Svojn; v. n.) *šmulečky* — jetel zlatý (Stachov jž.); *meducina* z lat. medecina (DKral.); šel do hapatyky pro meducinu (Kažň., Raděj., Štěkeň); — za pět grejcaru *cergulat* (Kažňov) m. cervelat srvn Hl. I str. 25; rozbil si *porculánku*; *porculanovej* talíř (Křečov) z něm. porzellan; *vochmula* — ochmelka (DLukav.), srvn. stsl. hmelь stdněm. humal; *chrušti* m. chřestí (Křečov) koř. hrenst-.

V *rozundá* vůz (Horažďř.); *sundal* fousy (Křečov) a j. jest *u* z *o* dlouženého nikoli *e*, tedy *rozenda* není původní nýbrž analogické k *přendá* (GHMl. I § 176).

§ 33. *e* se přisouvá.

V záslovi bývá celkem zřídka, na př. *nee* (ne), byl sem doma (Krasel.); poj sem! — *nee* (Velešín); totéž slyšel jsem v Sulislavi, Vraném, Butově a j. — pode ves (Postřek); nade Dolany (Polyň) srvn. GHMl. I., str. 159.

V středosloví jest slyšeti v následujících slovech: než bych to dal hajenýmu; hájený má vopici (dceru; Mrákov) m. hajný; *pulec* m. puls (Postřek., Stachov jž.); svícený m. svícny (Sulislav); nimera m. nimra, šťoural (Svojn.), srv. špan. minera — důl; bezkerejtka m. bezkrejtka (Roušín); metelice m. metlice (Bušov.), stsl. metla; vozer = vozgr (Krasel.), stsl. vozgrja, slovin. vozger, hluž. vozhor; achtelík z němč. (Domažl.); to byl nesmysel (Postřek.); muj oumysel nebude jinej (NKdyň); zpívali, jaký přišly na mysel (Krasel.; HBělá, Hvozd; Poř. Červ., Dol. Poř., Boubín, Strakon., Varvaž.); na dobrej houmysel (Raděj., Druzd.); srvn. stsl. myslь, GHMl. I § 225; Hl. I § 1, 2; hader (Třebče Besed.); herlička (Křečov) stsl. grъlica, tamže.

Dále sem patří: ty dobře *četnò* (Vranov) stsl. čьtątъ srv. Listy fil. 1889, 45 sl.; já ho zamekla to štřibrnym klíčkem (VBor), stsl. zamъknąti; usechl (Přísečná); zasech (Řepice) stsl. sъhnąti; moci pa lenu ste dostali (Hvozd); raný leny (Žihobec, Stachov jž., Veselá, Vlčtýn, HHRaděj., Chrást, Svejkov., Bušov., Dobřív, Pr. Újezd) stsl. lьnъ. V těchto příkladech je vlastně *e* střídnicí za stsl. ь, ъ ale nenáležitou podle jerového pravidla (Listy fil. 1889, str. 45 sl.), proto jsem je zařadil na toto místo.

pohřeb: byl na *pohřebu* (Sv. Jan) jest *e* náležité GHMl. I str. 154, 13; to dítě furt *řeve* (Štěkeň); co to dítě tulik *řeve* (Horažď.), stsl. r e v e t ъ jest rovněž *e* náležité proti stř. řve.

§ 34. *e* (puv. i jiné) odsuto.

Nejčastěji bývá to v koncovce tak (jako v jiných nářečích) v 1. os. plur. praes., na př.: *budem* měnit (Postřek.); vovsnej chlebiček *budem* mit (Strážov); *užijem* legraci (Žihob.); *pojedem* (Chrásť, Polyň, Přešt., Malov. VBor); z rýb kostičky *vyházem* (Bojan., Hradeš., Kotouň., Soused., Komšín' TOtěv a j.); dále u substantiv: mořcká *cibul* (Varvaž.); *chuz* (Velešín) a j. v.

V s t ř e d o s l o v í, na př.: u *ňho* (Komář.); *kačna* — kačena (Postřek., Třebče); v *Hr*štejně ve mlejně m. Herrstein (NKdyň); von se *vožní* — ožení (Brnír.); telegrafské *spojni* m. spojeni (Sulisl.); *vovsnej* chlebiček m. ovesný stsl. ovьsьnyj (Strážov); *znamnačka* — znamenačka (Soběk.), v *blažnově* — jm. pole m. Blaženově (Bilen.); *Mantiná* m. Mantin; *mantinskej* lekarnik to řek (HBělá, Hvozd); *dívčka* (m. dívečka) humèla prat (Otročin; Sulisl., HBělá, Radob., Čížice; Domažl., Přešt., Polyň); za tou *dívčkou* (Rokyc.). Sem sluší i připočísti: míchá polívku k*vrd*lačkou m. kverličkou (Kažňov); jakož náslovné: žádnej *verbšajn* (z něm. erwerbschein) nezaplatil (Kolin.).

Naproti střč. nehet je *neht*, na př.: *neht* visí na kousku (DBělá, Hvozd, Křečov, Velešín), srv. stsl. nogъtь a GHMl. I § 143; proti deska je *dska* (Mečích., Horažďl); *dsky* (Žihob.) stsl. dъska a GHMl. I str. 170; v prvém případě je *e* odsuto, v druhém vůbec nepovstalo, takže odpovídá stč. dska; jakož i *vodpsal* (Sulisl.) m. vodepsal.

ě.

V stč. bylo dvojí *ě* totiž krátké *(ě)* a dlouhé *(ie)* a v obojím byl postihován živel *i (i̯)*. Postupem času se tato výslovnost změnila tak, že slabičný konsonant, pokud byl schopen změkčení, pohltil souzvučku *i̯* a výslovnost *ňe* a *ňě*, *že* a *žě* atd. splynula. Původní znění zachováno jen po retozubných při *ě*; *ie* spisovný jazyk vesměs zúžil. Srvn. GHMl. I § 149 a 150.

S tím celkem shodují se také nářečí, zvláště jihočeská ovšem jen potud, pokud samohláska tato nepropadla jinakým změnám Při tom upozorňuji, že zvláště směrem od severozápadu k jihovýchodu přibývá čistoty a jemnosti při *ě*, takže zní někdy tak úzce, že již již hraničí na zvuku *i*, kteréžto znění bystré ale zároveň zkušené ucho postřehne nejen po retných nýbrž zhusta i po zubných souhláskách.

§ 35. *ie.*

Tohoto znaku užívám pro označení dlouhého *ě*, které v pošumavských nářečích jest vesměs fonetického původu; stč. *ie* povstalé stažením se neuchovalo, nýbrž vesměs zúžilo se v *i*.

Dvojhlásku tuto postřehl jsem v následujících příkladech:

a) v indikat. praesentis: že mně *nevieři* vysl. nev[i]éři (Mrákov); *vieři* mu to (Polyň); vona *bieži* dál (Řepice); v hráchu léží a ne*bieži* (Malov.); ne*vieří*, *bieží* (NPostřek.); *vieřim* Boha (Postřek.); už *bieřim* (Žichov.); — imperat. praes. zní, pokud jsem slyšel, vždy krátce.

b) part. na *-l*: on *chtiel* vysl. chť[i]él (Kažňov); ja sem sobě *chtiel* umínit (Pocin.); mam, co sem *chtíel* (Polyň); *miel* toho moc (Kažňov); *miel* bych živiti ženu (Mrákov, Mlyn.), že tu není slyšeti mňél poznáme z tvaru úženého míl nikoli mníl; *bieželа*; aby lidi *vieděli* (NKdyň, Kolin.); von dobře *vieděl*; já by po ni *biežel* (Hoštic.);

§ 36. Pův. *ie* krátí se v *ě, e.*

V pošumavských nářečích objevuje se druhdy *ě, e* na místě, kde v stč. je *ie* nebo v stsl. *ѣ*, z toho soudím, že tu nastalo krácení před oužením, srvn. § 20.

Na př.: huzený maso humèl *jest* — jísti; *spižerna* na mouku srvn. pol. śpiżarnia; aby nebyl *sněh* stč. snieh (Postřek., HHRad; NKdyň, Domžl., Lhota Kd.; Sulisl., Kažňov, Rokyc., Zbin.); bylo to povět*ře*, sněh jen se to chumelilo (Kolin., Strážov, Přešť.); zase tam pade *sněh* (RHODS, Zbin., Žihob., Řepic., Strakon., Partot., Pačív); takový *povětře* (RHODS); po*břeslo* (Domžl., NKdyň, Lhota; Soběk., Mècín), stsl. p o v r ė s l o; *Smě*radice n Mělčice (Krasel, Strakon.), jeli odvozeno od koř. mêri-; malým *dětkám* na boty (Zbin.); *těhle* od koř. teng- (Svojn.); *děžička* t. malá díže (Svojn.) strus. dêža (MEW 45).

Sem dlužno připočítati rovněž: veme se na to *ředěi* sejto (Krasel); stsl. rêdъkъ.

§ 37. *ie* mění se v *é*.

Případ tento, pokud jsem sledoval, jest velmi vzácný, na př.: zastřelil sem *zajéce* (Žihob.); *zajéc* (Pačív): nebo se délka krátí: mnoho *zajecû* (Strašic.); sem snad bylo by připočísti: dnés nejsú víc k *nalezené* (Mrákov.), jak Matouš několikráte v písní opětoval patrně chybnou analogií k nomin.

§ 38. *ě* mění se v *i*.

To zaznamenal jsem v *správni* (Postřek.), *svirák* m. svěrák (Libomyšl.) srvn. ostatně § 30 změnu e(è)-ė—i.

§ 39. *ě* klesá v *e*.

Již v staré češtině postihujeme tuto změnu ve značné míře, v značnější nežli v nynějších západních nářečích, odpočtemeli ovšem vůbec pohynulou jotaci zvláště po měkkých a sykavých souhláskách (GHMl. I § 156 sled.). Pro jihočeská nářečí lze vytknouti následující příklady:

me m. m ě: *mel* tam rymiček (NPostř.); já *mela* milcho kalonika (Brníř.); *nemejte* starost (Lhota Kd.); vono to na *me* šlo (Mažice);

ume m. u m ě: ničkot *nehumeji* zpívat (Pocin.);

men m. m ě n: *spomeli* (Pocin.); *zmenily* se časy (Žichov.);

meř m. m ě ř: *meři* málo v opasku (Kažňov.);

sme m. s m ě: *vysmeju* se (Soběsl.); *smeji* se mu (Lhota Kd.); nic se mu *nesmejte* (Kolin.);

mel m. m ě l: na *melkou* louku (Přeštice);

me m. m ě: nech *me* (Komář., Sv. Jan); on *me* hodil; on na *me* hlídá; on me nemuže nic (Velešín);

bed m. b ě d: nyčemuž nyc lidi *bedujou* (Brníř.);

beš m. b ě š-(ob-vês): má z *vobešenýho* provaz (Varvaž.);

pek m. p ě k: *nejpeknejšího* ječmena (Míchov);

pen m. pěn: *kropenka* (Komšín); *penkava* (Komář., Sv. Jan);

ved m. věd: voni vo tom *nevedějí?* (Mečín); — *ved* že; *vete*, že je to pravda (Kotouň); *vete* teta, že pudete s náma (Měčín); to je činčaný *ved*; *vete* kmotra (Kažňov);

aby lidi *véděli* (Postřek.); *povedeť* (NKdyň); taky sem to nekoho *veděl* (Sušice); mé srdce dobře *vědělo* dyby to matička *věděla*; *nepověděl* (Elhov.); *veděla* o tom (Řepice); *veděl*, *neveděli* (Horažď,. Jinín, Hvozd, Kažňov); — co pak mušiš vo všom *vedít* (Horažď.); dává se *vedět* všem sousedom a občanom (Křečov):

vek m. věk: u starýho *člověka* máte všecku divnotu (Krasel.);

stavet m. stavět: musel sem letos *stavet* (Kažňov);

ne m. ně: zasejc *nekam* vodpal (Štěkeň); *nekerej* tluče motykou (Přešť., Mažice); *nekde* je *nekerej* (Horažď.); nekerá je ferina; *nehde* inde; *nekolik* ich našli (Hoslov.); *neco* našli; *nekda* ty nekda já (Češtice.), *nejak* neco udělal (Řepice, Strakon.); neco za neco bejt muší (Krasel., Rábí); svítal se s nekym vonehdá (Svojn.); prohlídněte známko neco (Třebče, Velešín, Trh. Sviny, Besed., Roušín); srvn. Hl. I § 5 odst. 6.

hne m. hně: *hnetynka* (Partot.);

de m. dě. dyž *čarodejník* něco trhá (Babin.); *vyjdete* (rozk. zp.) přej dum (Hoslov.);

te m. tě: vo(d) *tech* cerelu kůš (Přešt.); *tem* sulislavskym lesam (Sulisl.); *řetez* v přivírce (Postřek.); *ešte* (Mečích.);

§ 40. *ě* mění se v *a*.

V některých slovech nacházíme v pošumavských nářečích *a*, kde ve spisovném jazyce je *e* za původní *ě*; na př.:

křahne — křehne od koř. krěgъkъ-: vokřáhne (Ouboč); je celej vokřahlej (Žihob.); až mu skřálo srce (Polyň); s tím souvisí též: to pivo potom v zimě *vokrachtí* (Krasel.);

přa — pře od koř. per. stsl. prě: *přahoušl* (Partot.); dvě přahoušle (Štěkeň); dal holubom přahoušel hráchu (Hvozd); *prahoušel*, kde *r* m. *ř* (NKdyň, Strašice, DBělá, Kažňov, Křečov, Břežany, Kvášňov., Krasel.): prahoušle zrní (Horažď.); *prahoušti* vši sem mněl (Krasel.).

třaska — tříska stsl. trěska: ani *třasku* dřívi (Sulisl., GHMl I 42).;

sklanice — sklenice stsl. stъklěnica pol. dial. szklanica: volej ve sklanice — skleničce (Přešt.).

vlákat — vlekat stsl. vlěšti koř. velk—: co se on převláká (Soběk.) ty se dlouho *slákáš* i *voblákáš* (HBělá); *závlačka* u pluha (Varvaž.).

Sem dlužno tušim ještě připočísti: *třádati* se — střídati — koř. čerda stsl. črěditi (MEW 32): třádat se (Chrást).

Poznámka 1. *č* se taktéž v jihočeských nářečích odsouvá zrovna tak jako v řeči spisovné, jenže jest ještě šířeji rozvinuto zvláště u substantiv fem. gen. a příslovcí; srvn. Tvarosloví.

Poznámka 2. Velmi zajímavý je případ, kde se *e* mění v *r*, na př. med*r*cína, devat*r*náct a tuším i M*r*dákov; srvn. Hl. I § 2 odst. 5.

i, í.

Výslovnost samohlásky *i*, jest vždy měkká, pokud se nestřídá s tvrdým *y* (v. t.), někdy tak jemná, že ji sotva postřehujeme, na př.: vop*i*lá moucha Kolin.); jindy pak vyznívá s lehkým pazvukem *e*, na př.: př*í*šlo moc lida (Postřek.) srvn. §. 2.

Důležita jest při této samohlásce zvláště délka, neboť v přízvučné slabice nebo v délce (t. j. jeli dlouhé) jest jasně zřetelno, kdežto vzdáleností od přízvuku ztrácí zároveň na jasnosti a to až do té míry, kde zaniká na př.: ujž de pro sn*í*danь (Zbin.); prvé i zvučí plně, poslední ztrácí délku (snídanĭ) a přejdouc v polozvuk zaniká; srvn. § 51.

Jindy naopak objevuje se nám *i* naproti staroslovan. *ь* (ъ), na př.: hř*i*bet stsl. chrьbьtъ; tepř*i*va proti pvъvъ, viz Hl. I § 3, b, a dále o přisouvání *i*.

§ 41. *í* vzniká stažením.

Kromě případů společných s řečí spisovnou (GHMl, I § 162) lze vytknouti ještě tyto:

iji = *í*: *přímal* dřijví; byl sem u přímáni (Křečov); pudu ponejprv k přimání (Raděj), m. přijímal, přijimání.

ij — *í*, které je společno i jiným nářečím: *přídou* (NKdyň; Rokyc., Vlčtýn, Pr. Újezd, Vejvan.); *přídu* (Měčín); *příde* (Repice, Bušov.; Svojn., Doudl.); *hří*, *hříme*, *hříte* (VBor) a j. v.

í vzniká úžením.

O tom velmi obšírně promluveno v §§ 17, 18, 21, 23.

§ 42. *i* mění se v *i̯*.

Změna tato částečně již vyložena v § 3.; zbývá podotknouti, že jsou případy v slovech přejatých i domácích a to namnoze společny s jinými nářečími, na př.: nese (než se) *Mari̯e* doťape (Elhov.); *Mari̯a* Pana, to je člent (Sušice): je bílá jako *lili̯e* (Kolin.), někdy *lili̯um*; *navěkjamen* m. na věky amen (Krasel., Hvozd); *tai̯* sem tam šél m. *ta i* sem m. tak i sem (Budet.); srvn. GHMl. I § 165.

§ 43. *i*, *í* střídá se s *y*, *ý*.

V obecné mluvě dosti často vyslovují se měkké slabiky *ni*, *di*, *ti* tvrdě *ny*, *dy*, *ty* a v starší době bylo tak zajisté i v slabikách ostatních, pokud udržoval se rozdíl při výslovnosti *i* a *y*, dnes tyto případy se smísily, a možno tudíž tento zjev jen tam sledovati, kde nastává zároveň změna souhlásky sluchu patrná.

Zdálo by se, že snad v doudlebštině (nebo na Stříbrsku) lze tu přesně postřehovati takového rozdílu, leč znovu připomínám, že i tu *i* patrno jest jen po *m* a retnicích a také již *na pouhém ústupu*, takže ze značného počtu osob mnou slyšených nestihl jsem ani jediného člověka, který by měl obecně čistou výslovnost t. j. pro všecka *i* žádaná, nýbrž vyslovováno mi vždy jen v jednotlivých slovech měkce, čehož příčinu vidím zvláště v tom, že není již zachována obecně samohláska *y* a souhláska ł, nýbrž jen ještě jednotlivě tu a tam u nejstarších pozavzní.

Střídání *i* — *y* děje se tak, že buď obojí přichází v témže slově a v téže osadě, nebo jindy jen tvar tvrdý; uvedu ovšem hlavně výslovnost odchylnou, tím však nechci generalisovati, kde druhého tvaru neuvádím!

moždíř něm. mörser mrus. muštyr: moždíř — *moždýř* (Ondřov., Hvízdal.); *molždíř* (Horažď.); koření tluče se v moždíři — moždýři — molždýři (Křečov, Kažňov);

hospodin stsl. gospodinъ: *Hospodyne* (Krasel., Strakon.); švitořivá hospodinka — hospodynka (Řepice);

honitba: má menčí *honytbu* (Kucin.):

hrníček i hrnýček; Anížka i Anýžka; potížka i potýžka (Svojn.);

každičký: *každyckej* den (Polyň);

kádička: *kadýčka* (Varvaž.);

podnížky i *podnýžky* (Třebče);

ích — ých: síkli sme na *sadych* (Žihob.); v těch *telatých* je velkej rozdíl; na strnišťatých je pastvy habaděj; já by takovou krůšnu nenes na zádych za nic (Krasel.); a j. srvn. Tvarosloví.

S tím v blízké je souvislosti změna opačná srvn. § 72.

§ 44. *i* mění se v *ej*.

Výklad této změny obšírně rozbírá GHMl. I §. 166, i zbývá mi ukázati, pokud naskytá se též v nářečích jihočeských; předem již připomínám, že je společna všem nářečím, v nichž pak vykazuje sama o sobě některé vzájemné odchylky, a pro ty je potom zvlášť důležita.

a) po sykavých: do *scjmy* (Postřek.); *noscjček*, *vozejčch*, *scjskat* (Strážov); *scjto*; měl plnej *vozejk* (RHODS, Vejvan., Lobzy, Pr. Újezd, Bušov., Veselá, Dnešice, Letkov, Vejprn., Třemošná, Mirošov., Svejkov., Dobřív, Šťahl.);

budeme *sejt*; vloni sme *sejli* voves (Pr. Újezd, Stachov jž, Břežany, Koryta, Chrást); *vyzejskal nožejk* (Křečov, Chrást, Svojn., Řepice); *tisícej, zejtra, zejskat, vozejk* (Komář., Sv. Jan, Velešín) a t. d.

po *ř*: na *přejvoz*; vona *přejdla* a von šíl (Sušice); sahaří dělají *dřejví*; máme dost *dřejvího; dřejvíčko*; ale: ona je na dřivím (HHRaděj.); šední den chodíme na *dřejví*; Tondo, pocem, dojdeš mi pro *dřejví* (Hvozd.); *nekřejpej* na mně; vono *skřejpá* (Horažď.); zmrzlý nesmí se *vohřejvat* hu kamen (Raděj.); za*hřejvat* (Svojn.); *hřejbek* (Zubč., Sv. Jan); ajž pod nim *zařejchtal* kuň (Hostice); *hřejbat* (Svojn.); kuň *řejchtá* (Velešín); řejtej mi řejtej ty koni vraný (Mařice); zařejtej z Moravy (Hartman.);

b) po *l*: *jelejtko*: *slejzat, vylejzat, lejt* (Svojn., Chotov., Kažňov a j.);

c) po *m*: *zažmejchat* koř. žen — bělrus. vyžmychatь (Svojn), srvn. MEW 408.

§ 45. *i* mění se v *u*.

Změna tato jest v jihočeských nářečích celkem řídká, na př.: je jako *vyzuna* (hubená) m. vyzina, srvn. mrus. vyzyna (Kolinec); obyčejněji se dlouží a rozšiřuje v *ou*, na př.: viděl *ďoury*, kde vostává kořalka (Kolin.); pacholik se *dourou* díval (Víteň, Křečov); zandej tu ďouru (Štekeň) srvn. stsl. dira, dêra rus. dira, dyra, pol. dziura; jsou to *kňoury* m kníry (Kažňov); *zajouc* (Svojn.) m. zajíc srvn. stsl. zajęcь pol. zając mal. vel. rus. zajuk; naše zajonc snad je památka na Poláky? Srvn. § 37.

Ve slovech *vuchr* m. vichr, *fučí* m. fičí (Křečov, Bušov.) je změna zvukodobná.

§ 46. *i* se mění v *e*.

Změna tato přichází dosti často a souvisí zajisté se zjevem opačným vyloženým v §§ 30 a 38.

Na př.: u kola sou *lešně* (Postřek.); srvn. hluž. lišeń a j.; *vokřen* (NKdyň, Lhota) stsl. okrinъ (pelvis); budou se *lehnout* v pašijový dni (Žihob.), m. líhnouti lišící se významem od lehnouti, ač ovšem slovesa stejná; voda jako *křešťal* m. křišťal z krystall (Chrást); *zajec, zajeci* (Čížice); *zajec* (Pačív); zastřelil sem *zajéce* (Žihob.); mnoho *zajecu* (Strašice) srvn. §§ 37 a 45; přeříkal celý *letanyje* (Horažď.) z lat. litania; stala se *plechta* (Postřek.) m. plichta (Matz. CSl 279); černý *maleny* (NKdyň) m. malina (MEW 181). — V *leju* a hol*e*nka je *e* náležité.

kr*e*minal, pr*e*micí (Svojn.) premicí (Roušín) z lat. cri, pri-; pr*e*funk (Trh. Sviny) z něm prü- srvn. f*e*rtoch z něm. für-; — na *břecho* (Postřek.) m. břicho z bruch (MEW 22); hřeby byla př*e*bitá (Lhota Kd.); cekánka př*e*šla taky (Brnif.); př*e*de už přestavenej (Vranov); já se (m) nepř*e*šel čas (včas); dívči př*e*šla upleščela (ušplíchaná); př*e*šli tam (Otročín), m. při-.

kolik si vyz*e*skal (HHRaděj.) m. zí-zej-ze; pro *ze*třejší hosty t. Ve slově *slezeno* (Svojn.); vezmi slez*e*nu hovězí a uvař (NKdyň) jest *e* náležité,

(GHMl. I str. 28 stsl. slězena); stóji na *selnci*; bedle selnice je kříž (Kouto, Třemošna) koř. si-; — *ce*kánka přešla taky (Brnín.); starý nač*e*ní (TRankov); tys *čen*čanej (Čížice, Křečov) prvé od čin, druhé snad onomatopoion?

spomenutej pes (NKdyň) m. pominutý anal. zapom*e*nu; vejm*e*nek (Růvná, Strážov) m. vejm*ě*nek a to za vý-měn-ek; fam*e*lije (Kolín., Hvozd, Loza, Čížice, Svojn.) z lat. familia; — *siberije* vánice (Hvozd, Křečov, Svojn.); — *pepličky* (Pocin.) m. pipličky srvn. MEW 247 sub pipa; dále sem sluší vřaditi taky: nejrači *pjel* pivo (Soběk.); pjela *pjevo* (Sulislav); vej som z dvěma koňma sosnu na *pjelu*: za*pješ* to; *bječ, čepjece, slepjece, krupjece; koupjet, komjesar* (Velešín) srvn. Hl. I str. 22; *Mělčice* m. Milčice (Krasel.);

šak j*e*nda šafaří bejvali páni (NKdyň); jendá šli za svatou (TRankov); to je j*e*lam (Jinín) stsl. ilomъ (MEW 95); *podješt* u pluhu (Varvaž.) v Komšíně podjíšť, v Vel. Boru podýšť, v Svojn. podjíždě srvn. Hl. I str. 6 pozn. 2 a str. 46 odst. 3, kde výklad po-dlí-šť a pod-jížď obojí chybný; mám za to, že je to pod-níž-ť od koř. nizŭ (MEW 216) t. j. dřevo pod spodkem vozu;

u reg*e*mentu (Hvozd, Křečov); k rek*e*mentu (Krasel);

d*e*rektor, med*e*cína (Svojn.); *vosládeč* (Varvaž.) m. osladič; blejšt*e*ft (Postřek.); je rozpušť*e*lý (Čížice, Křečov, Loza);

*ně*kdež tě tam nevidim (Mrákov) m. nikdež; *ně*kam nedělá kříž; ohň*e*pal (Postřek.) m. nikam, ohnipal;

mám *e*nejch starostí m. jinejch (Žichov.).

§ 47. Praejotace v *m'e, m'i, v'e* mění se v *ň*.

Zjev tento uvedl sem již v Hl. I § 5. odst. 4. a proto vzpomenu zde pouze dokladů: *mně*sto, *mně*šťanka; *mně*l, *mně*ch; *mně*děnej, *mně*chejř; *mně*siček; v do*mně*, ze*mně*, v zi*mně*; *mni*láček, *mni*chačka, na ze*mni*; volo*vně*nej (vlivem olovnice?), dří*vně*jší (může býti od dřevní). Změna tato proto je důležitá, že není obecná jako v stř.č., nýbrž značně ustupuje původní měkké výslovnosti.

§ 48. *i, í* mění se v *a, á*.

Zachytil jsem pouze: nedášli pokoj, tak tě *křásnu* (Hvozd.) srvn. křesati pol. krzosać, dále křísnouti a od toho křásnout; v *červavej* vořech (Svojn.) m. červivý je anal. ku krvavý a j.

§ 49. *i* mění se v *o*.

Změnu tuto znám jenom ve slově jilm, na př.: j*o*lman, l*o*jman, j*o*lmanový hlavy u vozu (Křečov); srvn. § 46.

§ 50. *i* jest přisuto.

Přisouvání samohlásky *i* děje se v sousedství *l, r (ř)* na př.: ono to potom tak *shoříkne* srvn. stsl. *gorьknąti, srb. goraknuti; na*hořiklej* chleba (Žihob.);

V *biblá* m. bilbá — blbá na př.: jedna je biblá (Postřek.) není *i* přisuto nýbrž je tu *e* změněno v i (MEW 9);

Poznámka. V *hřibet* m. hřbet stsl. chrъbьtъ vedle chribьtъ pol. chrzybiet vykládá GHMl I § 161 *i* za střídnici ь; snad jako v stsl. i v češt. jsou to dvojtvary proti chrъbьtъ je náležité hřbet a proti chribьtъ náležité chřibet (MLex 1098); leč mně neběží tak o výklad jako o doklady, které uvádím na tomto místě připomínaje, že tím odchyluji od GMlH. l. c., který je uvádí při střídnici *i* za ь: sprohejbal *řibet* (Sulislav); na hřibetě křičíl (Postřek., NKdyň); přitlačte se ke kamnum hříbetem (Kolin., Sušice, Žihob.); v chomoutu je kšír s *pořibetníkem* (Ondřov., Hvízdal.); dyť by se voj toho *řibet* polámal (Krasel., Volyň); *hřibet* (Přešt., Měčín., Kotouň, MVBor, Hradeš., Břežan., Pačív, Chanov., Michov., Střelh., Komšín, Soused., Veřechov., Stachov jž, Rábí; Křečov, Koryt., Bušov., Chrást, Třemošná, HBělá, Čížice, Partot. Velešín, Sv. Jan).

§ 51. *i* se odsouvá.

1. ze skupin *tirt* a *trit* na př.: praprо*rs*ký m. prapořišťský (NKdyň) od jm. Prapořiště, ovšem důležito analogon prachat-ský, budějov-ský! srvn. Tvarosloví; žebřík má hole a *šprsle* (Polyň) z něm. spriessel; pan *kontrbuční* (Horažď.); čera sem platil *kontrbucí* (Krasel.); dále sem patří: *tepřva* (2 slab.) teď du (Brníř.); srvn. Hl. I str. 8, kde uvedeny ještě některé doklady.

2. ze skupin tilt a tlit, na př.: *slncj* (NKdyň); je veliký *plno* m. pilno (Pocin.); srvn. Hl. I str. 5.; *trefla* k obchodníku; *topl* sami (Sulisl.); *polte* nás šos m. polibte (HHRaděj., Křečov) srvn. Tvarosloví; *voplá* i op[i]lá moucha (Kolin.), srvn. část 1 str. 5; rovněž výše str. 36.

3. v středosloví ostatním a to v slabice

a) *ni*, při čemž zanechavá *i* po sobě měkkost:

α) *ň*, na př.: kaňčka, skleňčka (Postřek., Polyň); na kaňčce má skleňčku na tabák (NPostřek.); dostal *peňze* (Brť.); *peňzky* se vytrousily (Kolin); *pšeňčný* votruby (Přešt.); zrovna *nyňčko* má hledat fisule; nyňčky (Pr. Újezd); *poňžeňku* líbám m. poníženě ruku (Rokyc.); neňko (Komář.);

β) při čemž *ň* tvrdne v *n*, na př.: u *šibenci, pšence* (Postřek.); náši sili pšenci (Sulisl.); spadla mu do *stunci* — studnice (Lhota Kd.; Postř., Pocin., Dub. Lhota, Sulisl., Třemošná, Dnešice, Jíno, Koterov, Radob.); křipec dy kopaj *stunce* (NKdyň); stóji na *selnci* — silnici (Kouto); sijem

pšenci; budeme mít *pšeničný* jídlo (Raděj.); ny*ně*čko (Štěkeň); sem snad lze přivésti i: *jenský* panenky m. Jininské (Boubín) a chudě*n*skýho pana hejtmana (Brančov) m. chuděnický, srvn. nahoře; *nenko* se to přespí (Hartman.); nemáš *nenkom* než tu; *nejněko* chódi (Mažice);

Zdánlivě sem patří *sence* m. s e d n i c e (Dub. Lhota, Raděj. a j. v.), ale *sence* odpovídá po mém domnění stsl. senьca od s ě n ь (s t ě n ь) t. j. stinné místo při vchodu, tedy přístřešek jako u ruského stavení k r y l' c o, při slovenském (zbytek) ž r i e d l o (han. žudr?) přenesené z zápraži do stavení (srvn. sínec, dum, domeček = předsíň); s e n c e změněna, protože se v ní sedí, na s e d n i c e.

b) *gi* vysloveno *ji*: velbloudi chodějí v *Ajptě* — Egyptě (Štěkeň); ty kozo *cjpcká* (Stachov jž.); *majstrát* (Svojn.); nosí sebou samý *lejstra* (Kažňov);

c) *či*, na př.: *spočtála* bych jabka na jabloni (Postřek., NKdyň a j.), srvn. stsl. čitati;

d) *ji* na př.: *Matějček* u *Matějčku* (Zbinice); *zajc* má nejrači hryz (Varvaž.); doz*ajsta* (Svojn.); ten má už doz*ajsta* dost nasopkováno (Hvozd);

e) v koncovce — *ovice*, na př.: *Vuďouce, Horažďouce, Jetenouce, Chanouce* (VBor); *Chřešťouce* (Písek); *Horažďouce, Ptákouce, Sousedouce, Katouce* (Krasel.); odvezli mně do *Něhošouc* (Češtice); z *Modlišouc* (Soused.); z *Vrškouc, Prokopouc* (Strašice); dyž sme jeli do *Buďouc* (Horažď.); do *Vrcouc*; nejste ze *Smrkouc*? (Písek); ve *Zboroucích* (Strakon.); pudeš do *Přeborouc* na proceství? (Štěkeň a ve všech tvarem uvedených městech), srvn. Tvarosloví.

-ovic (possessivum): *Jehlikouc* vodu nechci (Postřek.); *kovářouc* Khodl připochtívá to žábě *Linhartouc* (Štěkeň); poj (pod) tim *šafářouc*, voknem (Křešťov.): hoch *Vrbouc* kouká ven (Písek); u *sousedouc* je lepčí půda (Krasel.); *Pajerouc* chalupa (Varvaž.); u tich *Králouc* vrat (Hoslov.), kdežto v s o u s e d n í Dobrši, Vácově a Nové Vsi je — *oje*; — *Vančurkouc* grunt (Krasel) a j. v. viz Tvarosloví.

4. *i* na konci slov:

a) v koncovce dat. a loc. sing. *-ovi*: šel k *bratrov, sousedov, zedníko* (Netolice); Anka po *Kubov* Fírojc se v loni vdala (Lhenice);

b) v adverbiích *-eji* (-ejí) v comp. a superl.: *snázej* uschne (Postřek.); v Klatovech je *lípěj* (Polyň); *raděj* řekni (Elhov.) a j.; v zájmeně: vona ti *j* (kytku) slíbila (Mažice);

c) vždy v infin. *-ti*: *nest, pect, chodit, volat, milovat* a t. d.

d) v 3. os. plur. praes. ind.: voni vás (sic) *chtěj* uřezat nohu (NPostřek.); tak holt *maj* stavět: *poslouchaj* (Otročín); mněl chlapce jak *říkaj* schovance (Elhov., Zbin., Svatopole); *zelenaj* se březiny (Hoštic.); *pobízej* de koho; *viděj* (Miroš.); *hlídaj, zobaj* (Pr. Újezd); dyž *daj* věmu (Soběk.); *dávaj*, se tam syrový ryby, na*strouhaj* se (TOtěv.); který *maj* víc peníze (TBřezí) a j.

e) v praes. 2. os.: *muste* si to udělat (NPostřek.) a j.

f) v 2. oš. *si*, jeli příklonné: *tys*, *paks*, *projčs* a p.

g) v zájmeně *si*: abych + *s'* + je nakopál (Mlyneček); *cos kams*, (Strážov).

h) v slabice *li*: *všeljakej* člověk m. všeli- (NKdyň) a j.

ch) v předložce *mezi*: v *mezcestí* jméno pole m. mezi cestí (Bilenice).

Poznámka. V adjektivu *lacný* není *i* vysuto, nýbrž je to tvar náležitý (GHMl. I 227) a užívá se ho: *lacnej* (Strážov); tám ty chtěli *lacno* (Soběk.); vono *lacný* neni (Švihov.); *lacno* tam bylo (Kolin.); u nás je *lacnějc* (Krasel.); hult byla *lacnější* vlna (Strážov, Růvná).

o, ȯ, ö; ó ů.

ȯ znamená lomenou samohlásku mezi *o* a *u* (str. 1.) t. j. mluvidla zachovajíce polohu k utvoření *u* přistrojí se k artikulaci *o*, na př.: na ránȯ, bȯl, hȯbičku, a j. (str. 2). Připomínám, že nejzřetelněji rozeznával jsem tuto hlásku na Stříbrsku a to jen u starších osob, v Přešticích starý cihlář Kasl vyslovoval zcela zřetelně jen ve jménu lékare p. Rȯbeše.

ö značí opět lomenou samohlásku z *o* na *e* t. j. mluvidla zachovajíce polohu k vyslovení *o* přistrojí se k artikulaci *e*; hlásku tuto pozoroval jsem u několika žen v Pocinovicích v slovech dömu a dölu, kdežto u jiných znělo jasně demu, delu a ve slově zapomönau v Přešticích.

ó zní v pošumavských nářečích velmi zdlouha, takže snadno lze postihnouti, že ve větě: d*é*včka bj*é*ži d*ó*lu — nejdéle trvá *dó*.

ů povstalé z *uo* zní nestejně; někdy velmi dlouze, zvláště následujeli po něm *l*, *r* na př.: st*ů*l, v*ů*l, s*ů*l, sv*ů*r, jab*ů*rek (jabor); jindy kratčeji na př.: s*ů*va, k*ů*s (kos) a j., až konečně délka mizí docela, na př.: m*ů*j k*ů*ň pad a j. K postihování takových rozdílů je potřebí velké námahy fysické upjetím sluchu a pak hlavně zkušenosti; nezkušené ucho tone ve zmatku, neboť se mu zdá, že totéž slyší po každé jinak.

§ 52. *o* puvodní.

To objevuje se v některých slovech, kde v spisovném jazyce nacházíme jinou samohlásku.

a) v kmeni;

holáni (Strážov), pod *Holcem* — vrch Hulce (Srbice) srvn. MtEW 71; *tořna*, *tořín* z něm. torsche (Postřek.); *tořen* (Horažďl.); *tořt* (Strak.); máte hodně *kořtu*? (Krasel.); *toř* (Radeš.); *tořn* (NKdyň) a j.; má hlavička *kodrnatá* (Mrákov) stsl. kondrjavъ; *mora* je taková, co dusí (Brníř.), srvn. stsl. mora (MEW 201); *moří* noha (NKdyň); *smola* stsl. smola: mám ve všem smolu (Kažňov, Krasel.); ze smoly se dělá terpetýn (Hvozd, Kažňov);

kolna (Hvozd, Křečov; Horažď, Řesán., Svojn., Komář.); *pole* — půle stsl. polь (Svojn.); *nosky* — nůsky u bot (NKdyň); *Mikoláš* (Svojn.); *paznoht* — nehet u nohy (Zubčice); tadle kráva *štochá* (Měčín, Štěkeň, Soběk.); *proštochnout* (Varvaž.);

b) v koncovce:

k Smutk*óm*, našim vinik*óm* (Besed.); vol*om*, koň*om*, (RHODS, Rohozno jž.) a j. v.; viz Tvarosloví.

§ 53. *o* je střídnicí.

1. za prsl. ъ, na př.: rochadlo (Rábí); rochák — pluh (Řesán., Kvášňov.); rochadlo se mi polámalo (NKdyň, Horažď.), srvn. stsl. rušiti od rъch-, rus. ruchnuť (drobiti) a j. Vedle toho objevuje se v témže slově *a*, na př.: rochadlo i r*a*chadlo (Postřek., Ondřov., Hvízdal.); r*a*chák = dřevěný pluh (Soběk.), srvn. rachъ slov. rašiti, patrně sobě oba kořeny odpovídají jako v češtině, kde ostatně má převahu ruchadlo.

b) v příponě: to sou *tenonký* nítě; ty sou moc tenolinký (Horažď.), srvn. stsl. tьнъкъ; voda *čisťonká* srvn. stsl. čistьнъкъ (Pr. Újezd, Lobzy, Veselá, Třemošná, Chrást);

2. za cizí *a*, v čemž shoduje se s řečí spisovnou (GHMl. I § 177).

§ 54. *ó* vzniká

1. fonetickým dloužením, na př.: póle, Tóna (viz dloužení);

2. stahováváním, na př.: *nole**) nyčky už to neni (Mažice) m. no ale;

3. dloužením v násloví přízvučného *o*, jež další změnou přešlo konečně:

a) v *ů*, na př.: *usmej* (Komář.); *vusmej* den přídu zas (Raděj.); už jede *vusmá* (Chrást, Křečov, Třemoš., Hvozd); *vusmej* rok (HBělá, Jinín; Štěkeň); na *vůzce* sedí hnízdo (Postřek.); vokynka na *vůji* t. j. *vůj* i to *vůje* (NKdyň); *vusa*, vůsy stsl. osa (DKrál., Lhenice); ve *vusle* — pole (Soběš.); hledě v *ůče* sem se vokrádal (Varvaž.); *zvustala, zvustatky* (Řepice); *Vustra* (Sušice);

b) v *ou* na př.: *ouhromně* velikej (Kolin.); *oufjera* (Partot:), chodíme oufjerou — koledou (Přešť.); Jouzo, rouzni světlo za oufjeru (Krasel., Křečov, Chrást); *oumladí* (Třebče); bylo habaděj *ouvoce* (Horažď., Štěkeň, MBor, Pačív, Břežan, Pr. Újezd);

c) v *u* a krátí se v *u*, na př.: ne*urazný* — nehorázný, neurvalý (Koryta, Kolin.); které přízní se s stsl. gorazdъ (MEW 73).

---

*) Srvn. synizesi.

§ 55. Za *o* bývá *a*.

V některých domácích i cizích slovech mění se *o* v *a*, na př.: *capouch* — díra z peci (Křečov, Druzd.); pec má capouchy (Horažď., Křešťov., Varvaž., Netol.); capuch (NKdyň), srvn. stsl. sopotъ canalis (MEW 316) v stč. říká se lišky; — vzal *pochap* na stranu (Křečov, Hvozd, Kažňov); ten vzal *pocháp* (Jinín); — *rapucha* srvn. bělrus. rapucha (Horažď.); nech si zajít, nebo dostaneš přes *klafák* srvn. klovati stsl. klьvati (Křečov, Hvozd, Kažňov); — chodit na *prahútky* (Lužen.) odvozeno od hutu (táč, pobyt) a předpony pro srvn. pronárod — pranárod (Mikl. EW 264 a Mikl. Lex. 654 a 690); v Postřek. slyšel jsem: na *probudky*; — *pavyk* v stáji (Třebče) strč. povyk srvn. s tím stsl. *pa*-vlaka a j. Mikl. EW 253.

V*a*ltýřov*) — P*o*ltýřov; nemužu přetlum*a*čit strč. tlumočit maď. tolmács z tur. (NPostřek.); u *Ka*děrů m. Choděrů NKdyň); má taky pa*ra*metr m. barometr (Strážov); *Da*dlino chlapec z D*o*rothea; byla sem *a*perírovaná m operována (Polyň); kolof*a*nt m. kolofonium (Křečov, Hvozd, Kažňov, Svojn.); venku je dnes m*a*rast z něm. morast (Štěkeň, Hvozd), srvn. též Mikl. EW 183; mara-; kont*ra*lor m. kontrollor (Křečov, Kažňov, Horažď.); balk*á*n šp. balcon (Horažď.).

§ 56. *o* se přehlasuje v *e*.

V tom je úplná shoda se spisovným jazykem. I tu střídají se tvary: mac*o*cha — mac*e*cha, v ň*o*m — n*ě*m a j. na př.: neni tadle ta matka (žena) *macocha* (DBělá); *macoška* (Hvozd, RHODS, Partot.; Svojn.).

Poznámka. Ve slově jez*o*vec — jez*e*vec jest samohláska vkladná srvn. stsl. jazvьсь stč. jězvec (GHMl. I 162).

§ 57. *o* seslabuje se v *e*.

1. přichází tato změna v slabikách měkkých:

če m. čo, na př.: *čečka* (MBor, Kotouň, Strašice, Strakon.; Křešťov., Dobev, Boubín, Varvaž., Svojn.; Komář., Sv. Jan, Velešín); to je drobná *čečka* (ZZbor., Krasel., Chanov., Soused., Veřech., Račov, Pačív, Kvášňov., Rábí, Hradeš, Komšín, Břežan., Střelh., Křečov, Písek); po *čejce* (Krasel.); čečulka (Koryta); *čekuláda* fr. chocolat (Horažď., Pačiv; Bušov., Křečov); čečka (Roušín);

2. přichází v slabikách neměkkých:

se m. so; na př.: *sebě*, *Seběnov* — ves (Komář., Velešín, Sv. Jan); *setva* (Varvaž., Krasel., Svojn.; Todeň, Třebče); setva sme začali; setva se votočim (Štěkeň); *setvinka* tam přišli (Sedlík., Horažď.);

*) Toto je původnější od něm. Walther.

de m. do, na př.: *demu* (NKdyň, Mrákov, Sulislav, Strážov, Přešť, Mezholz, Rábí); demu nes pivo; šli sme *dem* (Soběk.); no já, já du *demu* (Dub. Lhota; Jíno, Kotouň, Měčín, Janov., Druzd., Bilen.); pudeme *dému* (Břežan., Horažď., Strašic.; Chrást, Dnešic., Koterov, Čížice, Stachov jž.); přěšíl *dem* (Postřek); *děm* (Koter., Kvášňov., Čížice); jedú *dejmu* (Sulisl. Drachov.), dy pudou *dejm* t. j. voli šli *dym* (Víteň); — ale: dyž vony nejsou doma (Stražov a j.); — dyckyn *delu* dělám kříž (Postřek., Mrákov, Pocin., Strážov, Soběk., Přešť.); přišel *delu* (NKdyň, Růvna, Brť, Mezholz, Kotouň, Janov.); *dělu* (Chrást, Dnešic.); z Vod*e*lenky (Sušice);

te m. to, na př.: já *te* (to) nevím; po*tem* přěšil (Postřek); potem vi (Brníř., Strážov); já ti *tebě* dám zmetku se zmetkem (Třebče); *potegrafie* m. foto- (Roušín);

ne m. no, na př.: pren*e*tyrováno (Postřek.) z nota; pan sudí ten *ne*votný (Kouto); jedn*e*mu včř (Pr. Újezd) anal. k pěknemu;

re m. ro, na př.: *re*šty (Horažď.) m. rošty z něm. rost plur. röste! *prefesor* m. professor (Roušín);

mě m. mo, na př.: mochurka i měchura (Domžl.) srvn. rus. мохоръ.

§ 58. *ó* mění se v *ů*.

ó rozšiřuje se v staré češtině v *uo*, na př.: b*o*h — b*uo*h a později stahuje se opět v *ů* — bůh (GHMl. I § 183); v nynějších nářečích jihočeských je znamenitě změna tato rozšířena v domácích i přejatých slovech. Lze pak tu postihnouti dvě vývojové fase:

a) po stažení zůstala délka (*ů*),

b) po stažení nastalo krácení (*u*).

V prvém případě lze ovšem bez nesnáze shledati příklady, v druhém však činí obtíž to, že tu změna *ó-ů-u* spadá výsledkem v jedno s změnou *o-u*, která, jak bude vyloženo, jest rovněž četná. Mohl bych vyhnouti se nebezpečí omylu spojením obého v jedno, leč neučiním toho, domnívaje se, že ulehčím zkoumání toho zjevu těm, již bezprostřední znalosti těchto nářečí nemají, když se pokusím sám o roztřídění obou skupin.

Pro snažší přehled rozděluji pak početné příklady na:

a) jednoslabičné, b) víceslabičné s délkou v prvé slabice, c) víceslabičné s délkou na mimoprvé slabice.

a) slova jednoslabičná.

Sem nepojímám složená, na př.: záhon — záhůn a p., poněvadž liší se přízvukem.

kus — kos, *lus* — díl (Postřek.); *lusy* — záhumence; *svur* spojuje držák a vošití na válku (Klenč); děrek má *kuš*; *stuhy* od stoh (NKdyň, Brníř; Brť); dělá *duch* (došek) na střechu (Křečov); *kus* je černej (Koryta, Račov, Krasel., Todeň, Sv. Jan); to je *kuš* (Postřek., Křečov, Koryta

Přešť.: Zubčice); dej koňom *kuš* sena (Druzd.); to je velkej *šťůs* z něm. stoss (Křečov); *svur* — řemének (Druzd., Střelhošt.); svůr — pleteň cibule (Hoslov.); *klus* je zandanej — stružka srvn. něm. klause (Horažď., Varvaž.); dělá mu to na *zdury* — vzdory (Měčín); na *zhuni* (cesta); ta jeho žena je *schun* — přičinlivá (Horažď.); celej *ruj* (včal) je pryč (Jinín, Krasel., Svojn., Volšov, Stachov); on *hult* příde m. holt — halt (Doudleb.); *škup* (Zubč.); na *lusu* — pole Částkov, Kašper. H., Střelhošt.): *pud* m. pod (Račov).

b) víceslabičná s délkou na prvé slabice.

Předem srvn. § 54., kde uvedeny jsou příklady dlouženého *o* v násloví a rozšířeného dále v *u*, kde dloužení vzniklo vlivem přízvuku, neboť i toto dloužení je po mém zdání přízvukové.

1. kmenoslabičná délka:

buty srvn. fr. botte švéd. bota (Mrákov); musim mít bůty (Brnîř., Křečov); *buťací* — nadávka (Dub. Lhota); *buta* — podšitá punčocha (Polyň); *chvuje*, *chvuj* (NKdyň, Sušic., Rábí, ZZborov., Břežan., Hradeš., Varvaž., Míchov, Štěkeň, Mečích., Chanov., Písek, Veřech., Komšín, Čížice, Račov); shrabala hráběma chvůj (Letkov, Třemošná; Strašice), *chuje* (Vclešín, Roušín); *šuty* z něm. schote (NKdyň, Mečín); fták *kusa* srvn. kůs (Křečov, Roušín); naproti Kocourkově *pulí* — poli (Smrčí); *krusna* stsl. krošnja (Ouboč, Svojn.); já by takovou *krušnu* nenes na zádých za nic (Krasel.); kocour prál, že pude k *Duře* — Dorota (D. Pořič); leh si na h*uře* (Strážov); stávej z *hury* (VBor): šla na *krutky* (Žihob.); sbírá krůtky (Písek); *svurní* hřeb (Hradeš.); voplín nad rejdovačkou votáčí se kolem svůrného hřebu (Bojan.); k stříhání užívalo se *nuši* (Horažď.); tady máme *lušek* z něm. loch (Písek); *kupka* — kopa; *kruvek* — kranclík; *smůla*; *dujek* srvn. zdojky (Svojn.); já a *kmutr* byli sme tam (Druzdov. Čížice); *kupr* stsl. kopръ (Račov); *štulou* svázaná (Hartman.); *nusal* — nosík, *vuzal* — vozík, *nužal* — nožík, *suva* (Zubč., Veleš., Sv. Jan); *huska husčí* — vosa (Roušín); z *hura*, z *dula*; *kupnul* (Besed.); stará slepice *kvůče* (Babin.); *schunět* srvn. schůn (Račov); *krůpnout*, *schrupnout* (Svojn.); na *hrubatec* — jm. pole srvn. hrob (Bojan.); *kurovitej* od kora (Řepice);

2. předložková délka:

do. na př.: *duměni* (Todeň) a p.

po-, na př.: řezal *pu*val; *pu*zednice (Postřek.); *pu*běrek — pověra (Starec); *pu*kladek — pouch (Ouboč); *pu*nebí — půda (Pocin.); to mělo dobrej *pu*činek, *pu*jezdný (Horažď., Komář.); to je v jednom *pu*řadí (Babiny); *pu*caď — posud (Krasel.); přišil mu *pu*hlavek (Štěkeň); *pu*věr (Svojn.); z *pů*volna (Varvaž.); *pu*caď, *pu*cato (Račov); *pu*val (Křečov); *pů*zdný (Dneš.);

pod-, na př.: *pu*valky — podvalky (NKdyň); bylo to na *pud*zim (Žihob., Boubín; Křečov, Varvaž., Soused.); v *pu*zimku (Břežan.), ale v Račově a Řesan. je v pozimku; to pole se táhne až *pu* ten les (dolů pod les; Krasel.);

pro-, na př.: *pruhon* — ob. pozemek (Druzd.); *prustraňky* přetrhal (Nežet., Velešín); *prudělek* (Varvaž.); pod kobylou je *pruvlač* (Pocin.); *roz-*, na př.: *rusporka* (Veleš.); *ruzvora* (Sv. Jan).

c) víceslabičná s délkou na druhé nebo ostatních slabikách.

1. *kolurky* — koroře; *brambur, brambura*; na *jaburek* vletěla -javor (NKdyň); tvarůžek (Strážov); *letušně* (Žihob.); *hlybuček* (Horažď.); *šingruty* (Babiny); *jablunek* (Řepice); *bandur* — pandor (Rokyc.); *brambůry*, *maluvat* (Čížice) a j.

2. za*rustlý* šecko; ta je vo*kuzlena* (Postřek.); hde je to na po*zdul* (Slivon.); po*hunek* — honit (Měčín); *nebuj* se hladu a j. (Svatopole); za*hunek*; ne*dustatek* (Varvaž.); *hamur* — humor (Zubč.); pod*rust* (Koryta);

3. samo*kulko* — kolečko (Komář., Třebče); fus*pudna* — něm. boden (Varvaž.).

§ 59. Táž proměna ale *ů* zkráceno.

1. jednoslabičná: šenkýřojic *stuh* — stoh (Druzd., Chrást, Bušov.); do *lusu* — los (Postřek.); *kuse*, kuse. černej ptáku (Prapoř.); *chvuj* (Hoslov., Krasel., MVBor, Pačív, Střelhošt., Bojan., Křečov; Koryta, HHRaděj, Svojn.); ne*buj* se (Varvaž., Štěkeň, Svojn.); na *buk* (bok) zavěš karabinu (Mažice);

2. dvojslabičná: a) malé *kutě* — kotě; *stunat* (NKdyň); stunal (Sulisl.; Mezholez); vyčesala *chumač* vlasůch (Hvozd, DBělá, Svojn.); u voltáře *štulú* sundané — štolou spojené (Mrákov); *schuvat* (Řesán.); *stuji* jedna vesnice (Zbin.); stávejte, *kuláři* (Hoštice); dyby˙ si šel rači na *krutky* (Krasel., Křešťov., Jehnědlo, Březí); *kupni* ho, *ruždí* (Třebče); — b) *vokuv* — okov (Chrást); truhlík na *brambury* (NPostřek., Brnív., Polyň); to je jenom do z-*bramburu* polívky (Postřek.);

3. víceslabičná: a) tuten *vokulek*; *neskuvalo*; byl *stunavej* (Postřek.); líce i *vobuči* (Mrákov); *bramburák* (NKdyň); to *vobují* sukno je hader (Štěkeň); vobučí i *pobučí* (Krasel.); vobuje věc (Svojn.); *vobučí* (HBělá, Hvozd, Koryta, Křečov, Bušov., Horažď., Druzd.); *chuděcí* závaží u hodin (Sulisl.); věrtel *humolek* stsl. gomolja srvn. i homůlka (MEW 71; Branšov., Smržov.); na *kuliku* přibitej (Křečov); *pohunek* (Velešín); *pudpura* -podpora (Třebče); budeš nahaz*u*vat hnuj (HHRaděj.) a mnoho jiných sloves, jež jsou uvedena v Tvarosloví.

b) v předponě: na *pu*nebí uložili seno (Druzd., Postřek., Chrást) — ale p*o*nebí (Chanov., Veřech., Račov, Pačív, Kvášňov., Krasel., Míchov, VBor, Hradeš., ZZborov., Řesán., Komšín); *pu*zednice (NKdyň); — my tu ne*vustanem* (Sulisl.); — *ruzkvásek* (TRankov); popadla *rusporku* (TOtěv.); *ruzvora* (Třebče); -- *prustaněk* t.

Sem nepatří *puklička* (Strážov, Růvná, Kažňov, Křečov, Horažď., Svojn.), neboť je tvar náležitý od pukla, nikoli od po a klásti, srvn. GHMl I 259.

§ 60. *o* mění se v *u*.

Vedle předešlé změny přichází v jihočeských nářečích ještě proměna *o* — *u* a sice přímo bez předchozího dloužení, tedy bez středního stupně (o — uo — u); v tom shoduje se částečně s řečí spisovnou, částečně s ostatními nářečími, jak samo z příkladu vysvitne.

Proměnu tuto postihujeme: a) v slovech přejatých, b) domácích

a) slova přejatá:

do *Rušperka* — Ronsberg; *pukl* — böckel; vo *krubijance* nesmí říkat — grob (Postřek.); na-tím *fundem* (fondem) kontrbučenským (Kouto); *kumpas**); von (ven *furt* dbála — fort (Lhota Kd.); *ubrfořt* (Sulislav); *hult***) jak se říká votčim (Strážov); ten hult muší (Růvná): *kumpasek* (Kolin.); pukl (Branšov., Smržov., Volšov, Měčín); *murdie* (mon dieu) já nevim (Soběk.); *reškunda* — risconto (Štěkeň); *Juhana* (HHRaděj.); náš *Juhan* má *furt* ňákej undrholt; puč mně *hornudli****) (Loza, Krasel., Štěkeň); *harmunika*„ *sprubnou, kurel* (něm. koller), *Lujza, Juhan, Murie* (Svojn.); *kular*, *kural* — koller (Roušin); — co to dítě furt tulik řeve; *čekuláda* fr. chocolade; *brazuleta*, i brazoleta ze španˇ. brazalete od brazo (rámě), neboť ve vlašť. je braccialétto a fr. bracelet též ze šp. (Horažďˇ.); *buk* (bock), *kundychtor*, *pístule* šp. pistola (Janov., Hartman., Zubč., Roušín); je v dobrej *hamuře* — humor (Strunkov.); to je *lukajka* z něm. dial. lokai fr. laquais (Křečov); *ornudle* (Bušov.); *kumpost*, *Veruna* m. kompost, Veronika (Koryta); ten nebohej *Lujza* se nakrchlá (Kažňov); *ju*, pánečku, tak to muší bejt (Hvozd); *fizule* strhněm. phasol (Mikl. EW 8; Chanov., Střelh., Křešťov., Svojn.; Todeň, Sv. Jan); *fazule* (HHRaděj., Třemoš.. Vlčtýn, Výrov; Chrást, Křečov, Rábí, Krasel., Kotouň, Řesán., Štěkeň, Soused., Veřech, Račov, Písek; Stachov jž.); *fezule* (VBor); *fazul* se nepřímla (Hvozd); — *furt, puk* (bock); *pístula* (Doudl., Zubč., Komář.); u nás je to hult furt zlý (Rohozno, Nežet.); krum*pulec* m. -holz (Velešín); harmunika (Komář.); *ju* — ja, jo (Svojn., Todeň); *pulicajt* (Velešín); hornudle (Sv. Jan).

b) slova domácí:

tulik, *tulika* — tolik (Postřek., Rábí, MVBor, Břežan., Mečích., Střelh., Chanov., Veřech., Račov, Varvaž.); rostlo tulik hub (Křečov); tulik vovoce (Bušov., Svejkov., Letkov, Chrást, Miroš., Dneš., Dobřív, Třemoš.); nejsouli tu tulik čísel (Kuciny; Přešť.); dvakrat tulik mu dal (Elhov., Žihob., Sušice, Písek); bylo tulika závějůch (Krasel.); *tulilejk* to zrovna bylo (Lhenice); — mezi tou stuncí je *stuka* — stoka; *škuřicí* srvn. stsl. skora mrus. škura (Mikl. EW 302; Postřek.) *kulik* si mně šátku dala (Mrákov); *runčák*

*) kompost — kumpost — kumpas. — **) halt — holt — hult. — ***) Z něm. dial. hornodl.

i rončák (DBělá); málo písníček víme, *tu* (to) je chyba (Svatop.); já *sum*; (som) prál zupravdu (Strašice, Stachov jž.); *napruti* (Komář., Sv. Jan). Poznámka. Sem tuším nelze počísti: v *tumnym* — jm. lesa (Vochoz), které snad souvisí s pol. tuman z tur. tuman; dále: voz*u*pravdu (Hoslov.); já sum prál *zu*pravdu (Strašice); *zu*pravdy (Svojn.).

§ 61. *o* mění se v *ou*.

Změnu tuto vykládá GHMl I § 184 postupem *o* — *ó* — *uo* — *u*, načež tato hláska výsledná splichti se s *ú* majíc s ním stejnou výslovnost, a nastupuje druhá řada *u* — (*au*) — *ou*. Změna tato je v jihočeských nářečích hojná a to v domácích i přejatých slovech.

a) slova přejatá:

boukaly — hrnce z něm. pokal (NKdyň); *štrouzok* — strohsack, *coulštuk* — zollstock (Křečov, Vejprn., Koryta, Stachov jž.); *Koulenc, Jouza* (HBělá, Kažňov, Svojn., Štěk., Komář.); *kroudnovat* — dial. begnodn? (HHRaděj.); *štoula* m. stola (Besed.); pane *baroun*; to sou *barouni*: pan papež, pan biskup, pan císař a umřou (Přešt.); baroun, *bagoun* — něm. wagon (Koryt., Křečov, Mažice, Hartman.); *dragoun, kanoun*, baroun (Strážov, Kažňov, HBělá, Svojn., Roušín); *Samsoun, pakfoun*, pakf*ou*novej z angl. packfong (Roušín); *kujouny* — punčochy bez šlapat srvn. šp. guion (Varvaž.); náš *Adouf* má pěkný klofníky (Štěkeň); *maroudí* a klempíruje (Horažď., Krasel.); je už pár dní nějakej *marouda* (Jinín); Jouza Barounouc (Horažď.).

b) slova domácí:

roužat, lucerny sou *roužnutý* (Postřek, Sušice, Roušín); *roužni* sirku (Horažď., Štěkeň); J*ou*zo r*ou*žni světlo za *ou*fjeru (Krasel.); *roužla, moulit* (Svojn.); roužni (HBělá, Čížice, Písek, Lhenice; Komář., Veleš., Březí, Otěv., Besed.); *šoudat* srvn. pol. żądać kaš. żodac stsl. žędati (Komář.); *roulička* — rolnička (Sv. Jan); — *kloukoče, houbor* (hovor), *houvězí* (NKdyň); huzený a houvězí maso (Postřek., Koryta, Křečov, Bušov., Druzd., HHRaděj., Svejkov., Chrást, Radobyč., Přešt., Řenče, Mečín; Dneš., Veselá, Lobzy, Letkov, Pr. Újezd); po větře napadlo *ouvoce* (Horažď.); ty v jednom kuse *šmouláš* (Štěkeň); Haška hledá *kouzále* — kozle (Sulisl.); *doulu* (Koryta); mněla *touho* mlynáře; do touho ne; já na *tou* (to) kázání nejdu (Přešt.); — *mozouly* (Horažď., Partot., Štěk., Roušín); nemůže si *udoulat* — odvyknout (Hoslov.); roz*koucíme* na vokolky (Spůle); *uloužilo* (uložilo) se to (Přešť.); ty se rozkoucí na vokolky (Dub. Lhota); *prďouch* i prďoch (Třebče).

V adj. poss.: u tich *králouc* vrát (Hoslov.); u tich *bednářouc* (Hošť.); *šafářouc* (Řepic.); srvn. Tvarosloví.

Ve jménech místních: v Horažď*ou*cích jest *ou* vyložiti z *ov*: — ďo*vi*cích, -ďo*v*cích — ď*ou*cích viz Tvarosloví.

§ 62. *o* mění se v *i*, *y*.

Změna tato opětně se vyskytuje v domácích i cizích slovech, na př.: *potynout* — potopit (Černice); oubytě, *souchytě* — souchotiny (Svatop.); *protykol* — protokoll (Brloh); vejce už je *naklibaný* — klovat (Křečov, Varvaž.); *kliťák, klifec* (Horažďˇ, Štěkeň); ty vejce sou už *naklíhnutý* — klov- (Žihob.); kuřata se už *klivou* (Kažňov); *klivat, klivák*, protykol (Roušín); *firšlák* — vorschlag (Horažď.); *firhonka* vorhang (Maloveska); *firhánka* (Křečov); *firhaněk* (Vejprn., Kažňov; Komář.); *krýv* m. krov srvn. bulh. pokryv — střecha; (Besed.).

§ 63. *o* se přisouvá a odsouvá.

Přisouvání této samohlásky na konci pomístných vlastních jmen je zvláštností jihočeskou, alespoň jinde nevyskytá se tak obecně a často. Zvláště jména na *-ov* a *-ín* obecně tomu podléhají; z toho možno domýšleti se, že s jmény těmito nakládá se jako s přisvojovacími přídavnými, která mívají ve všech rodech *-ovo, -íno*; avšak upozorňuji na pomístná jména mazovecká a maloruská, která touž jeví náklonnost k přisouvání *o* na př.: Sękowo, Mielno, Micko, Przeczno, Zbarzewo, Borzniewo, Tarnovo (Toruň) a j. v; na př.:

-ov: Nový *Postřčkovo, Chodovo, Kýčovo* — Klíčov (Postřek., NPostřek.); *Stankovo* (Pocin.); *Braňovo* — Vranov, *Bytovo* (Sulisl.); *Švihovo* (Janov.); *Dražejovo, Paračovo* (Řepic.); *Měcíchovo* je příď, *Hlupíno* je stranou (Slivon.); *Mukárovo, Skrobočovo, Hodějovo* (Krasel.); *Radešovo* (Češtice); *Vácovo* (Krasel.) a j. Zrovna tak mluví se přirozeně v místech uvedených za doklad.

Dle toho per analogiam utvořeno: *nadějovo* — jm. lesa (Ostruž.); já nemám žádný *domovo* (Žihob.).

-ín: *Jiníno* (Řepic.); *Ptenino* (Přešt.); šli sme přes Jiníno (Jinín, Nebřehov., Třešov.); tále je *Hlupíno* (Komšín); *Dřešíno* (Češtice).

Odtud přechází jazyk dále a říká se: *Týno* = Horšův Týn (Postř., Sulislav); *Houvězdo* = Oujezd (N. i St. Postř.); *Vozdo* = (Hvozd) je česká Sibérye (Hvozd) a j.; — sem jest počítati rovněž: *mráko* mrak vedle mráka (Přest. a j.); přines *kopisto* = kopist (Kažňov); to je *sudno* = suden (Sulisl.); zač je futro pod *živůtko* = živůtek (Horažď.) a j.

U jmen pomístných mimoděk tane, tuším, mluvícímu na mysli »místo«, a tak místo Švihov (hrad) říká se Švihovo (místo) a to pak působí na jiná podobná jména a přechází konečně z vlastních na obecná.

o se odsouvá zřídka, na př.: *kontrhol* m. kontrollor (Křečov, Roušín); *Svat, -u* m. Svato (pole) Horažď.; *krosecky* m. korosecky, *krotfa* m. korotfa (Roušín);

u, ú; au, ou

§ 64.

1. Vokalisaci předložky *k* jsem postřehl zřídka, lid pošumavský si v tom nelibuje, a mohu hned přidati, že ani v rukopise z r. 1743 obsahujícím kuchařské předpisy z téže krajiny přes hojnost jiných zvláštností skoro naprosto není o ní sledu u předložek vůbec.

2. *au* přichází v slovech cizích, srvn. § 3., zřídka též domácích, na př.: *kňaučet* (Sv. Jan), tvořené onomat. Jindy splynutím předložky s jménem, na př.: ten má *za-ušima* (⊥ ◡ ◡; Kolín.); von tě tomu nàučil (Janov.), při čemž bývá přízvuk velmi patrný; nebo: *ona-uj-šla* (VBor) čti ◡ ◡ jako jedno slovo, a p.

2. *ou* povstává rovněž v synizesi, na př.: táto *Boušek* rouž sirku m. Bohoušek (Hvozd); tuhlejk *poudal* jeden, že to tak bylo; *poudali*, že z toho nevýde m. povídali (Lhenice). Rovněž změnou fysiologickou *v* v *u*, na př.: *šikouncj* m. šikovnej (Postřek.).

3. *au* mění se v *ai* (aj) v slově *Aigustýn* (Varvaž.; srvn. § 3. odst. 4.); nejčastěji měnívá se v *u*, na př.: *tumlovat* se z něm. taumeln (HHRaděj.); do *Strubiny* m. Straubing (Kouto); ve slově: som z velkýho *houzu* (Třebče) je přímo dial. něm. hous přejato.

4. *ou* mění se někdy v *a*, na př. *křiklán* m. křikloun (Třebče), kde tuším skrývá se výslovnost *au* přešlá v *á*, nebo analogie: dlouhán.

Poznámka. O hloubka — *hlejbka*, ploutva — *plejtva* srvn. GHMl. I str. 256; vedle dlouho slyšeti ve Hvozdě: nebuď tam *dloho*; ve vlastním jméně Trouba je v Boubíně *Tramba* Jan, neníli polského původu.

§ 65. Za *u* bývá *y* (*i*).

Záměna tato jest dosti hojná.

by m. bu, na př.: *dobydeme* huž dnes banďury (Hodovíz); zbydu tam obyčejně poslední (Hvozd); málo mu zbyde (DBělá, Křečov, Kažňov; Maloveska); *pobyďme* tu (Strakon., Svojn.); byď, byďme, nabydeme (Komář. Doudl.);

ly m. lu, na př.: zdychá *zhlyboka* (Kouto, Sušice; DBělá, Křečov, Maloveska); *hlyboký* (Bušov., Třemošná); do *hlýbky* přes osnáct coulu (Všelaty); na *hlybocku* jm. pole (Smržov.); *hlybůček* — jm. rybníka (Komšín); na *Hlybokej* (Vochoz; Račov, Krasel., Varvaž.);

mi(y)m. mu, na př.: mucho*mírka*, mucho*vírka* m. -můrka (Bělá, Křečov, Hvozd, Chrást; Přešt., Křešťov., Partot., Krasel., Varvaž.); to se *mysí* obrátit ke slunceti východu (Postřek.) srvn. müssen;

pi m. pu, na př.: tam je ňákýho *piškvorce* (Horažď.);

ci m. cu, na př.; *cili*finda střč. culifinda — káva (Štěkeň); čerty sem tam *vocit* vyhnal (Kažňov, Elhov.);

ky m. ku, na př.: *podkyď* sem moh, tak to šlo (Horažď.); jen *dokyd* maroudí (Račov, Hoslov., Varvaž., Krasel.); *vodkyď* ste? (Třebom.); dokyď ho neroztrhám (Čimice);

ty m. tu, na př.: *votyd* tam nejni daleko; votyjdle (Krasel.); neni vo ní ani *potyky* m. potuchy (Svojn.); není vo ní ani *potichy* (Sušice), kde se vyslovuje měkce;

dy m. du, na př.: *kundyktor* (Janov.); *kundychtor* (Zubč.) z lat. conductor.

§ 66. *u* mění se v *o (ó)*.

I tato změna je fysiologická; mluvidla nastrojená vysloviti *u* přejdou v polohu širší a otevřenější, takže vyzní *o*, které skutečně zní poněkud temněji nežli v slově *oko*.

Na př.: *žola* m. žula (Varvaž.); do *Pardovic* m. Pardubic (Postřek.); pad mi rok a *hodělal* (udělal) sem jedenáct set (Brť); *korotve* od kur (Postřek., Horažď., Řesán., Besed.) srvn Mikl. EW 148; jak to *oslyšela* (Hoštice); *mochov*írka m. mucho-; *syrop* angl. syrup; byl v dobrym *homoru* m. humoru (Křečov); *moší* bejt m. musí (Besed.).

Ve slově *obrus*, *obrousek* (Přešt., Varvaž.) vedle ubrus není dial. změna, nýbrž již stsl. je obrusъ i ubrusъ (sudarium) a tak i jinde, srvn. Mikl. EW 23; ve slově *šnodlik* k biči (Kažňov.) naproti *šnurka* není změna *u* v *o*, nýbrž je to z něm. schnürlein.

§ 67. *ú* mění se v *ou*.

Původní dlouhé *ú* změnilo se průběhem jazykového vývoje dvakráte: a) rozšířilo se v *au* a b) spodobilo v *ou* (GHMl I § 197.). V jihočeských nářečích však byl průběh jiný, jak tento článek ukáže; tu objevuje se totiž dnešní stav takto:

a) prvotní *ú*;

b) prvotní *u* rozšířené v *ou* (stupeň *au* vymizel);

c) prvotní *ú* zkrácené v *u*.

Odstavec b) pak rozpadá se ve dva oddíly: *ú* — *ou* a *u* — *ou*, tento druhý značí proměnu krátkého *u* přímo v *ou*, tedy stupeň nejmladší.

a) prvotní *ú*.

Dříve bylo rozšířeno mínění, že v podřečí chodském oproti spisovnému *ou* vesměs jest běžno *ú* a odtud že centrifugalně mizí směrem k Plzni a Klatovům. Sám jsem to též očekával ubíraje se do Domažlicka, leč shledal jsem brzy, že toto filologické dogma zakládá se na pouhém generalisování zvláštnosti, jíž vůčihledě ubývá a která snad ještě před padesáti léty ne sice obecně ale stejnoměrně rozšířena byla od Mže až po Malši.

Aby vše jasněji vysvitlo, roztřídím příklady ve dvě skupiny, t. kde jest *ú* *α*) ve kmeni a *β*) v koncovce.

α) *ú* ve kmeni.

Na př.: nastupující *súsedí* ti přejú štěstí; *húž* (houžev) na lešně: *dúbravník* — hřib; *kúsek* košili; byla na *púti* (Postřek.); dyž tě vidim utruchlenú v velkém *súžení*; zelená *lúka* (Mrákov); kerej *dlúho* (pozdě) stane; *voblúčky; prosúdil* dvě stě zlatejch (Kouto); už mně jí *odlúdil*; ta ví moc *kúsku*; *stúpni* pod náše okna; dyjž sem s ní *rozmlúval* (Pocin.); *súd* (Strážov); *múčné* jidlo; Juhan *slúži* hu Novejch; *škralúp* na kafi; dej mi *kúsinek* dolky; náš *súsed* je upřimnej člověk (Hvozd); po-tim (poj tim) člověkem bych nechtěl *slúžit*; mnoství *húsenek*; dyť sem huž *porúčel*, abys to nedělal; *polchúčku*; kocur *mňúka* (Raděj.); na *súdě* se spravili (Hodovíz); v *búdě* (DKralov.).

β) *ú* v koncovce.

Více o tom bude na svém místě v Tvaroslovi, zde pouze ukázka pro doplnění obrázku celkového.

Na př.: uhodil ho *rukú*; šel s *Káču* na trh (HHRaděj.); povedú mně *rovinú* (Pocin.); s *tu školú* taky (Sulisl.);

— dyž tě vidim *utruchlenú* (Mrákov); mněl sem *hezkú* holku (Pocin.); *dobrú* vodu máme (Brť.); mám *vdanú* sestru (TNežet.);

— přede *mnú* (Pocin.); ty se vemú *sebú* (Sulisl.); místo překrásnejch *dvúch* kytek (Pocin.);

— vony valem *rostú; jsú* vymnitý jako drcadla (Postřek.); to *sú* hodný klevetnice; dnes *nejsú* k nalezeňé (Mrákov); dyjsi *vemú* ať vemú, *povedú* mně rovinú; *vezú* formani z Berouna; v noci *nelezú* zpátky jenom ráky (Pocin.); ty se *vemu* sebú (Sulisl.); vobilí *sú* vysoké; ičkono ten čas rostu nejvíc (Otročín); *nesú* vodu; kováří *bijú* do železa (HHRaděj.); *sú* krytý vlasama (Hvozd); vtácí huž *začnú* vodlitovat (Raděj.); do mně tak jako *kopnú* (Kolin.); do (kdo) mně to *mohú* dokázat (Boubin); už to *nepřivezú* se mi zdá; to *sú* mokrý (Nežet.);

b) prvotní *ú* rozšířené v *ou*.

1. Změna tato zasahuje všecka nářečí česká, ale v nestejné míře: vrchol její jest v nářečí středočeském, odtud pak mírně mizi a mísí se s jinými příbuznými proměnami na všecky strany. I jest třeba ukázati, do jaké míry proniká v sousedních nářečích, nikoli pouze konstatovati, že tam také jest; z té příčiny uvedu doklady, z nichž mnohé jinde nejsou neznámy.

Na př.: Brsík tlоutá na *houvoř* (Postřek.); *houzká* lavice (Mrákov); *ou*doli, *ou*mysl; za tim *ou*čelem šel na *ou*řad (Strážov); co to je za *ounos* — svízel (Jinín); řek sem to *ousně* v *ou*terej; po — dělat (pojď — ď)

oučty (Křečov); *hourabák* – ouhrabečník (Třemošná); *houž* u pluhu – železný kruh (Křečov, Střelh., Měčín); *oubytě* (Svatopole); todle plátno je *ouščejší* (Horažď.); *oucně* (Štěkeň); *hourabky*, *houvrat* (Měčín): — ouroda (Todeň): *oukehlá* (Nezdice); *ouhor* (Třebčę); *outerej* (Sv. Jan); *oubutnice* (Komář.).

Dále sem sluší připočísti: H*ou*borckejch, h*ou*terej, h*ou*voz, h*ou*bytě, h*ou*var, h*ou*hel, h*ou*vin, h*ou*l, h*ou*vod, h*ou*varec, h*ou*por, h*ou*bory uvedené v části I str. 34.

V koncovce slyšel jsem: šátek do *rohou* (Zálší); voj těch *rohou* k ocasu (Radeš); lidi to na ňom *chcou* (Jedov.), *chcou* chleb (Otěvik, Doudl., Todeň i Netol.).

Ovšem v městech vubec a na venkově postupem k severo-východu množí se tyto tvary, až se *ú* vyskytne jen zřídka, buď jako archaism v nářečí středočeském, nebo jako přenesený tvar ze sousedstva; tak třeba hleděti opět na *ou* vyskytující se v pohorském páse, které šíří se tu hlavně vlivem školy a pak nynějším prouděním obyvatelstva z příčin hospodářských. Mám za to, že na př.: Bož. Němcová v Domažlicku slyšela v mnohém jinak mluviti, nežli my dnes, a odečtemeli u ní časté slovakismy, můžeme značnou část od ní zapsaných zvláštností považovati za částečný obraz tehdejší mluvy.

2. Naproti spisovnému krátkému *u* čekali bychom v jihočeských nářečích opětně krátké *u*, ale přichází tu velmi často *ou*. V některých dokladech dá se předpokládati dloužení, tedy *u* – *ú* a z tohoto teprve výsledek *ou*, ve velké části však tuším výklad tento se nehodí a nezbývá nežli vysvětliti zjev tak, že vlivem nářečí středočeského měnilo se *ú* v *ou* a vedle toho také často krátké *u* v *ou*, při čemž spolupůsobila i analogie.

Na př.:

pluh stsl. plugъ srvn. sthněm. pfluog: *plouh* českej, *plouhy* (Postřek., NKdyň, Dub. Lhota, Ondřov., Hvízdal., Měčín, Řesán., Soběk., Horažď.); u plouhu sou slubice (HBělá, Koryta, Lobzy, Křečov, Hvozd); plouhy o sedmi radlicích (Libomyšl); rozlámanej plouh (Komář., Velešín, Sv. Jan).

druh- stsl. drugъ: byla za *droužku* (Polyň); droužka byla samý pantle (DBělá), srvn. mateří — d r o u ž k a záměna anal. t.; pujde za droužku na fúnus (Kažňov); tej droužce to seklo (Štěkeň);

chrup- (Mikl. EW 90: chrep-): já si chvilku *chroupnu*; to mu to *chroupá* – hrčí (Křečov);

ruch- (Mikl. EW 285. rūch-): po celý čas mně tu mez *nerouchal* (Pocin.);

struh- (l. c. 327 strūg-): *strouhač* — poříz (Postřek.); *strouhadlo* (NKdyň); struhač i *strouhač* (Křečov).

skruh- stsl. skrъgati (l. c. 303): *škrouchalo* mu v břiše (Horažď);

brus: tohle je *brous*, ten by se vám šik na srp (Mažice);

huba: nepřeje mi do *houby* (HIIRaděj.);

duha: to je krásná *douha* (Svojn.);

chud- (l. c. 91): obec *choudne*; kerej *schoud* (Postřek., Vranov); začal *choudnout* — chřadnout (Brť); *vochoudnout* se — spadnouti se (Ouboč); neschoudli (Polyň); *schoudlil* (zhubeněl) sem (Soběk.); ten kosteliček je *schoudnutej* — sešlý (Přešt.); choud, choud až dodělal (Lhota II.); pořád choudne — hubení (Volšov);

skud- (stsl. skondъ) to dítě je ňáký *zaškoudlý* (Jinín).

ju: *jou* — ano (Postřek. a j.);

u *Koukliku* srvn. kukla (Měčín); ta sednička je jako *kouznička* srvn. stsl. kuznьcь (Horažď.); *koutalí* se (Smržov.).

moučanka (VHydč.); *Mouška* Jan (Svatopole); *moukat* m. mučet (Roušin); sem nepatří moulštuk proti střč. mulštuk, neboť je to z něm. maulstück (Štěkeň); Nymfr*kout* z něm. Nimmvorgut (Postřek.);

vnuk: *vňouk*: vňučka (Roušín);

puch- (l. c. 268: půch-): vynesli ho do studena, aby *nenapouch* (Holkov.);

pust- stsl. pustъ: to je už *spoustlý* (Strážov); di roz*pousto* jeden; kup si tydle, tam ty tě *rozpoustnou* (Horažď.); *poušták* (Koryta).

sluz- (srvn. § 82.): plakal jen mu *slouze* padaly (Jinín, Krasel.); slouze — sluzička (Svojn.);

štoučka — stučka (NKdyň); u *Šoustrmilu* z něm. Schustermüller (Prapoř.);

užitek: nebylo k *oužitku* (Postřek.); *h*oužitek (Smržov.);

vroutka m. vrutka (Strašeň);

zounořeno (MBor); zuvák i zouvák (Křečov, Kažňov); ale né, ten chlap má pro*zouvnost* (Krasel.);

žaloudek je pokaženej (NKdyň, Komář., Todeň).

Dále sluší tu uvésti: žena se mu k *vičerou* rosypala (HBělá, Křečov); k vičerou příde táta z Mlác (HHRaděj.); srvn. o tom GHMl. I. str. 608.

Konečně sem patří part. *-l* od sloves I. a II. tř., pokud mají v spisovné řeči *-ul*, na př.: *zouli* sme se (Postrek.); *zoul* sem pantofel (Druzd., Kolín.); *voboul* se i zoul (Horažď., VBor); pes pře*ploul* přej řeku (Štěkeň) a j. — vona si to zavzala a *uminoula* (Domžl.); minoul rok (NKdyň); to pominoulo, ale von prej vohlech*nul* (Podzámčí); ani se ne*hnoul* (RHODS; HHRaděj, Koryta, Strážov); při*hrnoulo* se (Kolín.); usnoula sem (Žichov.); *sednoul* som na lávici (Třebče) a j., viz Tvarosloví.

c) původní *ú* zkráceno v *u*.

Sem pojata jsou slova, v nichž jest krátké *u*, kdežto v spisovném jazyce bylo tu *ú* bez ohledu na jeho původ; na př.: masná *luka* (sing.); *Šimanuc* mlýn; nemáte co *poručet*; eště neporučel; za jaký *dluhý* provaz to visí (Postřek.); *poslužila*; ovej jejej to *suženičko* pro potěšeničko (Mrákov); *obluk* (NKdyň); *dluho* (pozdě) vyhání (Lhota Kd.); ne*kukl* na to; ne*trufal* si (Matz. ČSl. 365); muší na něho *posluchat* (Sulislav); *kupit**)

*) GHMl. I 365: got. kaupôn sthněm. choufôn.

(Otročín); nakupit (Vranov); královna (včel) se jim *poručela* (Růvná); dyž by tekly *luhy* — louh (Sušic., Horažď.); vykukni věn; to povstal ten *sud* — soud (Soběk.); *Sukop*ička (Němč.); *tulec* (Kotouň);

klobuk stsl. klobukъ a příbuzná (Matz. CSl. 42): *klobuky* (Kouto); de pa si kupil ten *klobuk* (HHRaděj., Víteň, Janov., Polyň., Žihob., Štěkeň, Krasel., Strašice, Řepice); připíjet na klobuk věnce (Poř. Červ., Kucin., Boubín, Písek; Rokyc.; Druzd., Rohozno jž.); — desátej snop na klob*ou*k (Rankov). Toto slovo do značné míry určuje hranici pošumavských nářečí, takže není mi možno uváděti všecka místa, kde jsem je slyšel.

Někdy slyšeti zkrácené *u* i v koncovce, na př.: ty *jsu* zlí (Postřek.); lidé to *vemu* (Vranov); voni vše *rozbiju* (Sulisl.); dvéře *su* obarvený (Raděj.) a j.

§ 68. *u* střídá se s *a*.

Od kořene *kŭ* je stsl. kąde, kądu č. *kudy, dokud* vedle *kady, dokad* (Mikl. EW. 151) a zrovna tak tądê, tądu — tudy, *potud*, potad, sądu i sudu (l. c. 976) — pocud, pocad a t. d., na př.: dok*a*ď má nebudeš (NKdyň): Nanka vodkajď ste? (Křečov); kor dyž takle vodněkajď přijel (Chrást); dež mi tady *votajď* (Kažňov); vod*jinad*, vodněkad; dokaď, vodkaď (VBor); podkaď budu mít krejcar (Kolin.); jen *potád*: dokad se — mněl dvůr (Zbinice, Míchov); otaď do Rakous (Žichov.); dokad člověk slobodný, dotad je svym pánem; *kady* to deš (Horažď.); dokaď nepřídou pryč (Lobzy, Dobřív); dokad — dotad (Svojn.); kady ste chodil (Sv. Jan); podkaď (Partot.); — tam *vocad* pryč (Postřek.); tak dlouhý, co vocadle, *vocajdle*, *vocajď* — *pocajď*, *pocajdle* vedle: *vocudle pocudle* (Horažď.); von je *tuvocajď*, pocajď — pocujď; *všudy* — *všady* (Křečov); zvocajď vytiká furt pramejček (Hvozd): *ocad* (Roušín);

Sem dalo by se uvésti i: *hamúr* m. humor (Kolin., Zubč.); byl v dobrej hamuře (Partot.); *rachák* je plouh dřevěnej (Křečov), ovšem kladeli se naproti ruchadlo od koř. rŭch-; srv. ostatně též Mikl. EW. 272: rachŭ-; vod rachadel (Mažice); *ištrament* m. instrument (Roušín).

Poznámka.

Ve slově *opěš* — les (Horažď.) možno mysliti na opuš, ale také na stsl. opašь bulh. opašk — cauda (Mikl. EW. 73, 76); — někdy zastupuje průvodné *u* souhlásku *l*, *r* po jejím vysutí, na př.: *vohlechu* (ohluchl) vo toho (Postřek.); tys ty šaty *zduchal* — zdrchal (Křečov) a naopak za *u* je *l*, na př.: vedli ho v *poltech* m. poutech (Druzd.); kluk je jako z *kalčuku* m. kaučuku (Štěkeň), srv. s tím část I. str. 6, c a str. 9 č. 6. jakož i níže § 7. — Konečně sloveso trvati z něm. trauen, Matz. CSl. 353, na př.: *netrvám* si (NKdyň); ty si do toho netrváš? (Křečov); netrvá si (Bušov.); netrváme si říct vo to (Křečov, Kažňov); ani si netrvá do něho (Soběk.).

§ 69. *u* se přisouvá.

Toto přisouvání děje se v číslovkách sedm a osm a jich odvozeninách, na př.: *sedum*, *vosum* (NKdyň, HHRadčj., Strážov, VBor, Přešt., Chrást, Lobzy, Vlčtýn, Vejvan., Vesel., Třemoš.. Dobřív, Svejkov., Výrov, Šťáhl., Miroš., Vejprn., Letkov, Dnešic. a j.); po sedumdesáti tisicech (Kucin.); *scrum* (RHOSD, Krasel., Dobeš, Svojn.); *vosum* liber masa (Hvozd, Kažňov, Bušov., Veřech., Bojan., Krasel.; Stachov jž.; Mažice, Komář.); sedumdesát sedum psotniků (Jedov.); tisic*u*nkrát pozdravujem tebe (Horažďď); o průvodném *u* při *l*, *r* (nárut) srv. část I. str. 5 a 8.

§ 70. *u* se odsouvá.

Toto odsouvání přichází ve slovech přejatých i domácích, na př.: *verpán* m. lerpam z něm. Lerchenbaum; *Kromfár* z něm. Kronbauer (Svojn.); *tleje* to pole (RHODS.); tleje to pole je mlnářojc (Spůle); *tle* máš (Komář.); *tle* dyž prší (Rankov) místo t u h l e; — du do *Nepomk* m. Nepomuk (Pačív, Horažď.); *pančitel* tam nebyl m. pan *u*čitel (Horažď.); a pak přěšel *dem* (Postř.); *dém* (Koter., Čížov., Kvášňov.); dy pudou *dejm* (Sulisl.); voli šli *dym* (Víteň) *kom'* máme věrni býti (Mažice).

iu.

K výkladu srvn. GHMl. I § 209. Ve slově *bandur* vyskytá se měkčení, na př.: *banďury* - brambory (Koryta, Hodovíz); mněli sme k vobědu banďury (Kažňov).

§ 71. *iu* se přehlasuje.

V západních dialektech pronikla přehláska *iu* — *i* značnou měrou, ale nikdy a nikde tuším s takovou určitostí jako *a* — *ě* (GHMl. I § 211), což i v jihočeských nářečích. Nalézáme tu příklady: jaro *již* nastálo (Žichov.); ičko *iž* nechodim (NKdyň); já tě *miluji* — *odmněňuji* (v písni t.); já ji *pošli* do školy, řekla mi selka v Postřek.; na vojně tě *zabiji* (Polyň, Dráchov); oni umí, *volaji*, vinšuj*ou* (Strážov), ale to jsou vesměs přejaté tvary ze spisovné řeči a proto nahodilé, nejsou tudíž vlastně dialektické.

Nepřehlasované *u* přichází v kořenných slabikách (GHMl. I § 210), na př.: *čuch*, *čuchat* (NKdyň, Strašice, Měčín, Svojn,; Křečov, Chrást, Bušov.; Komář.); *čuchal* (Řepic.); ten *čuchal* mněl dobrej čuch (Strážov, Bilen., RHODS, Křešťov.); pes de po čuchu (Hvozd); to to *čouchne*, zavři! vedle č i š í to (Měčín); vokolo tich voken to *čuší* (Zářečí); *čuperný* děvčátko (Březí), srvn. rus. č u p y r k a, č u p y r n y j — malinký; podslamka

z hrubeho *klúčenýho* plátna (Varvaž.); já *juž* sem v tom honěný (NKdyň, Pocin.); udělaly se mu *mžutky* mezi vočima (Štěkeň);

v středosloví: *vlačuhy* (Zubč., Třebče) srvn. slovin. vlačuga, pol. vlacuchy, lit. valkūnas (Mikl. EW: velk-); neměl som *kožucha* (Třebče); *Voršula* i Voršila z lat. Ursula (RHODS, Strážov, Křešťov.).

Nepřehlasované *u* v koncovce je obecné: *Máru*,*) *Márou* a j. (Řepic.); viz Tvarosloví; *píju* každej den dva litre piva; *mužou* (HHRaděj.); *kreju, hobluju* (RHODS, Strážov, Horažď.); *peču* — pečou (VBor, Řepic., Strakon.); pijou, chci — chcou (Komář., Doudl., Velešín); viz Tvarosloví.

V příslovkách *vocuď, pocuď* (Žihob., VBor) m. odsud, posud je provedena analogie k votyď, vodkyď srvn. § 68.

y, ý.

Hláska tato zní po největším díle v jihočeských nářečích jako střední *i*, leč přes to posud pozoroval jsem rozdíl ve výslovnosti staršího neškoleného obyvatelstva, zejména při starších ženách na Stříbrsku, Domažlicku i Doudlebsku mezi *y* — *i*, nepočítámli v to jasný rozdíl mezi *ni* a my. Samohláska *y* zní poněkud z hrdla a barví se pazvukem širokého *e***), někdy tak mocně, že v něm zaniká *y* a je slyšet pouze toto *e* (*ö*).

Uvedu některé příklady: papírová m*y*ť (Postřek.); to už b*y* tu b*y*l (Lhota Kd.); d*y*b*y* odělal (Bytov.); m*y* sme špekulovali (Vranov); b*y*li b*y* kupili; vony m*y*slí, že m*y* ne^e, d*y*b*y* ty šl*y* ták (Otročín); v chalupě m*y* nářojc (Elhov.); já nyčko zb*y*l (Soběk.); b*y*l nad sníh bělounky (Kolin.); v*y* sedláci (Víteň); r*y*b*y* na stydlo — na modro (Otěvík); mám s*y*na ženateho; s tim jejich panem s*y*nátorem (Trh. Sviny).

Výslovnost tuto nejlépe znamenal jsem zvláště po *m, b, p, v* a j.; po *n, d, t* a j. není znamenati zvláštní barvitosti.

O *ý* srvn. § 74.

§ 72. y mění se v *i*.

Nejprve srvn., co pověděno bylo o střídání *i* s *y* v § 43.

I tuto všímám si rozdílu *y* — *i* pouze, máli v zápětí měkčení souslabičné souhlásky; vše ostatní vymyká se sluchu. Na př.: *dit* (vždyť) mi nenechaj sedít; to bude *díl* — dýl, později (Postřek.); vod jíštěrky do *postílky* (NKdyň); *ničkot* (nyni) nehumeji (Pocin.); post*i*lka, hospod*i*nka, *křidilko*: ničkot začne ta *dilka*; je tam *dil* (Strážov, Kolin., Elhov.); až do níčkå se hučil; vocajď *vytiká* furt pramejček; nechtěl bys mi pučit *štirák*; nastřihej *štiry* lísky papíru (Hvozd. Křečov); je štvrt na *štiry* (Raděj., Tře-

*) *učitelu, přátelu* a p. jsou novotvary, jak bude vyloženo.

**) Proto jsem v článku Die slavischen Dialecte v Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, str. 489 tiskl *y* a nad ním malé *e*, leč upouštím od toho z typografických příčin.

mošná); to sou *štichy*; ztratil *potikač*; *vyštikovala* ména na šátku; stojí ve *vychtíři*; vem *votipku* sena (NKdyň, VBor, Chanov., Míchov; Letkov., Chrást, Lobzy, Pr. Újezd, Bušov., Veselá, Vlčtýn, Dnešic.); náš táta jim *dicky* říkal (Sedlík.); do dílky času (Krasel.); hospodine (Sulisl.); *Inížka* m. Anežka (Svojn., Doudl.); von *štiká*, *štikavka* (Měčín) viz přesmykování; *níčko* (Řepic., Křečov., HBělá; Lobzy, Bušov.).

V příkladě: uřízni mi *štibičku* chleba (Kažňov, Měčín a j.) skrývá se ždibička od ždíbek (koř. žem-?); *štirák* vedle štyrák: má štirák na hubě (Horažď.), je *i* náležité od slov. štěřiti.

§ 73. Za *y* bývá *u*.

Změna tato vyskytá se v několika slovech, na př.: *oubutnice* — úbytě (Komář.); devateroji *oubutě* (Radeš.); ty jsi *bul* vo rok spíš; bul už jednú v lese (Postřek.); ach to *bula* má milá (Vranov); Babičkojc divčka bula v našom houvárečku; to *bul* starýho kostelníkovo syn (Postř., Kleneč). — *tul* — týlová látka (Polyň) srvn. fr. tulle; *pelunku* ve vodě maji močit (NKdyň, Chrást, Dobev, Varvaž., Krasel.); *jeptuška* (Postřek.); Srvn. GHMl. I § 216.

Poznámka. Ve slově *kamenutá* — jm. pole (DLhota) je změna *i* v *u*; ve slově *medunky* vedle medýnky (NKdyň) střídá se náležité *u* s *y*.

§ 74. *ý* mění se v *ej*.

Tato změna objevuje se obecně v českých nářečích zejména na počátku a uprostřed slov, kdežto na konci slov často nastupuje krácení dříve, nežli je tato proměna vykonána, následkem čehož ostává *y*. Přes rozšířenost toho zjevu uvedu potřebné doklady, neboť pouhým tvrzením nelze odbýti ani tuto věc, poněvač taková tvrzení jsou v specialní práci nepřípustná.

1. v násloví: *vej*žlabek, *vej*vrat, *vej*fuky, *vej*voz, *vej*sev (NKdyň); *vej*řečnost (Strážov); *vej*slovně furt tak se menuje (Spůle); ve *vej*kazu, (Sobeš.); *vej*stupek (Krešťov.); *vej*pada, *vej*řezek (Svojn.); malej *vej*řezek, *vej*raz (Brloh); *vej*hrad — výjezd na pole (Varvaž.); *vej*stupek (Zubčic.); *vej*raz — vyrážka (Veleš.); n*ej*čko maji v*ej*dělek (Doudl.); *vejvrtek*, *sejpka*, přev*ej*šíš (Komář., Mažice, Polyň); — bl*ej*skota, r*ej*č, b*ej*k, r*ej*b (Postřek.); ceru ze ml*ej*na (Pocin.); m*ej*tnice na měřičný (DLhota); do N*ej*rska (Brť); v Nejřanech (Sulisl.); já tě dám *sej*ra (HHRaděj.); co se toho dot*ej*če (Hvozd); zm*ej*l — mýlka (Čížice); l*ej*ka, m*ej*to (Koryta); m*ej*dlo, gr*ej*car (Křečov); r*ej*ha, n*ej*čkont (Břežan.); dlouhá r*ej*ha, plejtvat (Chrást, Bušov., Třemoš.); hejbat tejden (Strážov); bejky (Polyň); keradž já tady mužu bejt (Sušice); kdo chce s vlky *bejt*, muší s nima *vejt* (Žihob.); b*ej*t[1]

(Žichov.); mejk s nim na konk (Štěkeň); má taky hejbanou — svízel (Hvozd); škr*ej*pá tam, von se sh*ej*b (Druzd., Měčín); to dítě je jako bl*ej*-skotka — jiskra (Krasel.); r*ej*sek, bl*ej*skavka, dejchá jako štyří (Svojn.); co prodáváš? — v*ej*ry (Netol.); t*ej*ka, h*ej*ždě (Brloh); rejba, rejska (Roušín); m*ej*šata: má ve mlejně — žraní (Varvaž.); d*ej*my — zduřelé žlázy (Veleš.); mejdlo, vejška, dejm, bejt (Sv. Jan, Doudl.); p*ej*ření, kyselej s*ej*ra; ty bys moh bejt v Besenicích za pána Boha (Třebče; Trh. Sviny, Todeň) a j. v.

2. v středosloví: roztřap*ej*řenej pták (Zbin.): von se moc vostejchá; ani mu s tim neh*ej*bej (Horažď.); ukrejt um*ej*vadlo (Řepic.); post*ej*lá zem (Písek); hoblovačky vyp*ej*chly z plotny (Varvaž); pos*ej*pátko, vopr*ej*skal (Svojn.); kam*ej*čata — jablka míš. (Polyň); hřem*ej*k, hřem*ej*ček — remínek; pram*ej*ček u provazu (Křečov); podplam*ej*čky (Jinín); kam*ej*ček, prk*ej*ško (Svojn., Zubč, Veleš.).

3. v konci slova: a) past*ej*ř vypravoval (Žihob.); prysk*ej*r, puch*ej*ř t.; to je nedop*ej*r (Horažď.); plysk*ej*ř (Lukav.); šmah*ej*l (Svojn.); konckej mněch*ej*ř (Hvozd, Křečov; Partot., Varvaž.); — b) ten míl mal*ej* potáč a moc kop; sík by každ*ej* (Postřek.); šikoun*ej*; náš general byl čist*ej* chlap (NPostř.); sln*ej*, všelijakej (NKdyň); maltýř je takov*ej* písek: není ani červen*ej* ani bíl*ej*, je to vápen*ej* písek dobr*ej* jako malta do zdi; potupělej lid, že je to hloupost řect (Dub. Lhota); těm Konteck*ej*m pánom podana (Pocin.); furt dávali každ*ej* (Otročín); samounčk*ej*, malilink*ej* (RHO-DS); mněli sme k vobědu tvrd*ej* a mněk*ej* kořínek (Hvozd); von nyní hodn*ej* (Polyň); ňákej bohatej (Dřešín); Ruvensk*ej*m říkaji »drátenici«, Lukavsk*ej*m »hrabanky«, Klenovskejm »zabijáci« (Ondřov.); báč klíhov*ej*, bramborov*ej* z nastrouhan*ej*ch syrov*ej*ch brambor (Hvízdal.); s ker*ej*ma děvečkama (Strážov); pochejlen*ej* (Rábí); josefsk*ej* sněžíček sní nám chlebíček; Jiřího voves jak*ej* bude, potom mi pověz (Žihob.); mám en*ej*ch starostí (Žichov.); na příklad jin*ej*m (Dol. Poříč.); sem cel*ej* uvondan*ej* (Horažď.); dělá jako ztekl*ej* (Veřech.); každej vobden mejla (MBor); ten strakonck*ej* delechtor (Hoštice); ksiftem je k němu podobn*ej* (Krasel.); ker*ej* svat*ej* je tak bělounk*ej*? (Řepice); takov*ej* star*ej* kocour a taky se harcuje u muziky; ten lajntuch je velk*ej* jako cel*ej* tejden (Štěkeň); ten je po čertech chytrej (Pís.); jeden nespravedlivej peníz vyhání sto spravedlivejch (Volšov); — štrnáct*ej* st*ej* (Komář.); pěkn*ej* ajrichtuňk (Doudl.); přišel ošacen*ej* na hadry; lidičky to som vám se udělal tenkej (v strachu); představen*ej* mu drží — ulehčuje (Třebče). Srvn. Tvarosloví.

§ 75. *y* mění se v *ej*.

Naproti krátkému *y* v řeči spisovné nacházíme v jihočeských nářečích *ej*, které lze vysvětliti buď dloužením *y* v *ý* a rozšířením tohoto *ý* v *ej*, nebo přímo vlivem přehojného *ej* v slabice dlouhé na krátkou slabiku a tedy změnou analogickou. Pro prvý výklad — který mám za případnější

— svědčí zvláště to, že většinou jsou to slova dvojslabičná (srvn. III č. o kvantitě), druhé opírá se o lidovou zálibu v analogii.

Na př.: vona *bejla* doma; *kejzal* sem (NPostřek.); *vomejli* je víc jak vo sto zlatejch (Brť); *sejrečky* smradatý; imo voči aby je *krejlo*; *škejba*, *škejbka* (NKdyň); dej žebráku *skejbu* chleba (Hvozd); *mejši*, *sanejtr* (Koryta); pivo začlo *kejsnout* (Kolin.); *skejsne* (Varvaž.); *mejšátko* (Řepice); *skejsl* se tám (Strážov); *lejska* — jm. krávy od »lysiny«; myl si se? — mejl! mejli sme se (Žihob., Štěkeň); to je malý *rejbč*, *rejbátko*: von *blejl* (Horažď.); každej vobden se *mejla* (MBor, Švihov); tady *bejly* kupci (Přešť.); *krejli* vovčín (Soběk.); *zbejstří* to (Lukav.); *mejše* (Krasel.); nakejdat, skejba, sprejsknout (Svojn.); — *rejsky*, *mejši* (Todeň); *rejba* (Todeň, Zubč., Komář., Veleš., Besed.); *tejčka* (Komář., Březí, Sv. Jan); skejba ale: skybička (Třebče).

Sem patří též: *plejtva* (Kolin.); chyť ji za *plejtva*; to je hlejbka (Krasel.); nechoď do *hlejbky* (Horažď.); plejtva — plýtva je z koř. plu-; hlejbka — hlýbka je z koř. glъb-; srvn. § 64.

§ 76. *y* mění se v *e*.

Změna tato je obecná v slovesech myju, ryju, kryju a p. — meju, reju, kreju a p., což má průchod i v ostatních nářečích, pak porůznu i v jiných slovech. Příčina změny této je fonetická, a mám za to, že dříve byla daleko obecnější nežli dnes, protože se zanikáním *ý* mizí její příčina.

Na př.: *det* to není pravda — vždyť (Postřek.); *záteň* u perny (NKdyň, Kolin., Mečich., Hradeš.) ale: zátyň (Rábí); zátyně (Kvášňov., Řepic., Svojn.) srvn. mrus. zatyn a GHMl. I § 201; *veje* jako vlk (HBělá, Žihob.); krtek reje (Hvozd); vod*kreju* huž to (Raděj.); máme tam *mlenáře* (Kolin.); mejou a j. (Měčín, Horažď.); říkaji, že se *zbleje* škalník, dyž se zablejskne; to je k *zbletí* (Smržov.); *umeje* ty žíce; Vořech se *naveje* (Krasel.); bába poslala pro *kej* (Písek); umeju ho a přikreju (Strakon.); *ne*ninko si drobet chrupnu (Štěkeň); za*bel*ka — zábylka (Svojn.); jak *bel* obyčej; aby *bela* dobrá (Stachov jž.); — *kobela* (Zubč., Veleš.); pes *veje* (Sv. Jan.); z *kapse* (Černice); Terezka má na krku *hlíze* (Todeň); *de* (když) přišel (Sulisl.); *néni* i v hodinu smrti naší amen (Horažď.); ty se *melíš* — mýlíš (Lhota Kd.).

§ 77. *y* střídá se s *a*.

V staré češtině bylo kda — kdy, tda — tdy (GHMl. I str. 179), kdežto v stsl. jsou jenom tvary na *a*: nikogda, nikъda, nikadaže, nekogda, togda, tъgda (Mikl. Lex., Mikl. EW 151); není snad nezajímavo, že i v pošumavských nářečích převážnou většinou zachovává se *a*, jak svědčí následující doklady:

kda pa to bulo (Postřek.); já sem tam *vonchdá* nebyl; přiď *jinda* (HBělá, Hvozd, Kažňov); *nidá* i *nihdá* (Koryta); *kda* to bylo? pojede tam a neví *da* (Křečov.); *vonchdá* (Chrást); *kda* to je? (Čížice); sv. Matěj seká ledy a *kda* nejsou, dělá je (Volšov); *hda? nehda jinda* (VBor); nemám kda (Bušov.); kda pak to bylo (Třeban.); *vončkdá*; tam sem *nikdá, nihdá* nebyl; *vončhda* či vondyno (Horažď.); nemáme *hda* (Babiny); *málokda* tu bejvá (Jinín); hda (Hoštice, Vřešťov.); kda (Štěkeň, Strašice); hda burete chtříhat vochce? (Krasel.); nevim hda budu mít kdy (Měčín); nehda, nikdá, málohda, jinda (Svojn.); tu kdas (Varvaž.): kdažs tam byl? nemám jinda kda (Veleš.);

teďka tam de (Vejprn., Břežan.); stará husa zak*a*hala, k*á*hej ještě víc (VBor) srvn. stsl. kyhati; at*a*lerije — artillerie (Třemošná); tr*a*chtýr m. trychtýř (Besed.);

§ 78. *y* se přisouvá a odsouvá.

Přisuto je *y*, na př.: nár*y*ť je u boty (Křečov); nad patú je naryť (Hvozd); tule přes nárýť sou mi těsný (Horažď.) m. nárt srvn. § 69. a část I. str. 8.

Někdy bývá *y* střídavě vysouváno, na př.: dej *koblam* žrat (Zbin.) stsl. kobyla; *prskejře* stsl. pryštь (Postř.); *pokrvačko* a j. srvn. část I str. 8; bl při tom; ty sou *pěkn'* (Domžl.); lesy že budou *zamkat* (srvn. stsl. mъčati); kobla a lemězy (Dub. Lhota); mlnář a j. viz níže. — vy ste tam bl? to blo podívana; šel na ráky, vono jich *blo* moc; má kobła bude mít říbě (Rohozno).

§ 79. Stejnění samohlásek.

Většina příkladů uvedených v GHMl. I § 221 platí též pro pošumavská nářečí, mnoho jiných uvedeno jest na příslušných místech tohoto pojednání, z nichž některé význačnější uvedu tuto pohromadě, aby jasněji vynikly.

a — *a*: *ata*leryje m. artillerie (Třemošná); k*á*h*a*t m. kýhat (VBor); d*a*t*a*l m. datel (Volšov); dále v § 29: jahla m. jehla; jadavý m. jadový; čaladka m. čeládka; čartadlo m. čertadlo; včala m. včela; břasa m. vřes; řachtačka m. řechtačka; třaska m. třeska; křamcha m. střemcha; dřápačka m. dřepačka; klapačka m. klepačka; lahtat m. lehtat; převláká m. -vléká; Amarika m. Amerika; apatyt m. appetit; karak m. kerak; mataryje m. materie; nachával m. nechával; padasát m. padesát; parna m. perna; sarafín m. serafín; kancalista m. kancelista; kužalka m. kuželka; housanka m. housenka; mandalky m. mandelky; klevata m. kleveta a j.

e — *e*: mám *e*nejch (inejch) starostí (Žichov.); šk*ä*reda m. škareda; hlezenej m. hlazenej; deleko m. daleko; (Polyň); behenky, Behenský m. bahenky, Bahenský; čepjece, slepjece m. čepice, slepice; regement m. re-

giment; derektor m. direktor; medecina m. medicina; nekdež m. nikdež; sebe, Seběnov m. sobě, Soběnov; prenetyrováno m. prenotováno a j.

o — *o*: korotve m. kuroptve, homor m. humor a j.

§ 80. Slabikotvorné *r*, *l*.

V jihočeských nářečích jest *r*, *l* tvořící slabiku, při čemž *r* má dvojí znění: a) zní právě tak jako v středočeském nářečí t. j. kraj špičky jazyka obloukem vzepřený k přednímu patru rychle vibriruje a tvoří jasně hrčivou hlásku na př.: *prst*, *hrst* (Stachov jž.); do *mrti*, *ochrd* = řady posečené trávy (Roušín); *vejvrtek* (Polyň); *strn* — strniště (Besed.); budou na tě *frnkat*; mé *srdečko* netráp (Mažic.); vy*pršel* muj čás (Hartman.) a j. v.

b) *r* zní šumivě, tím že špička jazyka nevzpírá se vzhůru k patru a nevibriruje tak mocně, za to zdvíhá se k patru prvá třetina jazyka, na na př.: *skŕz* podlahu prolejzaj husy (Komář.); *skŕz* tu ženu; přizŕzavělý (Mažic.); stŕčí, kŕb, *kŕk*, *tŕnožc*, *mistŕ*, *hŕlička*, *katestŕ* a j. viz Část I § 2.

Při *l* není pozorovati dvojí výslovnosti, nepostrehl jsem ani rozdílu *l* — *l*, leč byloli *l* souhláskou (dĺúhý) srvn. Část. I str. 5.

r, *l* je z pravidla krátké; *r* nalezl jsem též dlouhé zvláště na Blatech v písni hojně, na př.: *hŕmoty* (Češtice, I str. 10); já ho roz*tŕ*ham, pŕši; růže z tŕni tŕhat; z tvŕde skály; harfu v ruce dŕži; ve svem sŕdečku; já vajs v sŕci nosim; bólest v sŕci viedět nejni možná; stŕžila sem velice na růži a pivońce; ve dne pŕši, v noci je tma (Mažic.); že je jeho sŕce nebezpečné; vyšila na něm dvě sŕce; do pŕvnich proudů (Hartman.);

l slyšel jsem v Komářicích: tĺle máš, kdežto v Rankově představený pravil: tle dyž prší.

Konečně mají velmi často tyto hlásky u sebe průvodnou samohlásku.

§ 81. *r*, *l* vzniká

a) historicky zaniknutím ъ, ь v slabice (GHMl. I § 223);

b) dialekticky zaniknutím slabičné samohlásky a to:

a, na př.: *Abrham* m. Abraham (15; I, 8); *soumrk* m. soumrak (I, 8),

e, na př.: *Hrštejn* m. Herrstein (32; I, 8), *kvrdlačkou* m. kverličkou (32); *mrhola* m. merhola (I, 8);

i, na př.: *šprsle* m. spriessel; *kontrbuci* m. contributio; *Kabrhel* m. Gabriel (I, 8 Roušín); plno m. pilno; slnej m. silnej; *tepřva* m. tepřiva (40); fršlíńata z něm. frischling (Komář.);

o, na př.: *kontrhol* m. kontrollor (50);

y, na př.: *prskejře* m. stsl. pryštь; *pokrvačka*, *pokrvátko*, *pokrvadlo* (I, 8); bl — blo (62); mlnář, mlnářící ne mlynář od stsl. mlynъ (I, 5); mlnář stóji u kola (Stachov jž.; Roušín; Mažice);

u, na př.: *tlle* m. tuhle, též tle (v. v.).

§ 82. Samohláska pruvodná

Naproti žádanému črt ozývá se čert, v němž *er* vyvinulo se z *r̥* a samohláska *e* zve se průvodná. Široce věc vyložil GHMl I § 224—232. Mně zbývá prostě uvésti doklady z nářečí jihočeských, pokud se s tímto jazykovým zjevem kde potkáváme a zvláště, které samohlásky jsou průvodné.

a, na př.: drnclovat (I, 7) ale: *dranči* (15), *charpa* m. chrpa (15); *datal* m. datel t.; — liquida se odsouvá, ale *a* zůstává: *kamatuchový* m. kam*ar*tuchovy z kamm*er*tuch (I, 7); *chrastla* m. chrstla (Besed.).

e, na př.: *hader* m. hadr, *herlička* m. hrdlička; *Koterbov* m. Kotrbov, *vicher* m. vichr, *zberchat* m. brchat, *berc* m. drc, *čertadlo* m. črtadlo, v *krevi* m. krvi (I, 8); omylem snad zařaděno merhovaný srvn. Mikl. EW 191: *skerz* m. skrze (Komář.); *hader* (Roušín); — *mysel*, oumysel m. mysl; *pelno* m. plno (32; I, 5); *Vencel* (m. Vencl srvn. Venceslaus) na ni navádí (Komář.); muj oumysel (Mažic.); a snad i *rejpucel* m. rejpucl — točenka koř. ponkŭ-? — po odsutí liquidy: hedličko m. hrdličko; *nemedlice* m. nemrdlice; *mečít* m. mlčet; *veky* m. vlky (I, 7);

i, na př.: *bilbá* (biblá) m. blbá (40); P[i]lzně, p[i]lno, *s[i]rp*, *s[i]rpem*, *stirnad* m. Pîzně, plno, srp, strnad (I, 5, 8);

u, na př.; *turmacet*, *narut*, *petružel* m. trmácet, nárt, petržel (I, 8); narut (Roušín); *sluzičky* (Hvozd, Varvaž.); tekly jí *sluze* (Koryta, HBělá, Křečov, Dobřív, Stachov jž.); srvn. I, 5; — po odsutí liquidy: *cukulata*, *hudlovat* m. cukrlata, hrdlovat (7 a I, 9):

y, na př.: *naryt* m. nárt (62; I, 8); prosila *hmynáře* m. mlynáře (Mažice); *Byloh* m. Byrloh m. Brloh (Roušín); *umylec* m. umyrlec, umrlec (I, 7, 9); umylčí truhla (Roušín).

Sem patří dále hltati — *hlouceti*, na př.: ten toho schloucí (Koryta) srvn. stsl. glъtati mrus. hlotaty; v *slouze* je *u* dlouženo v *ou*.

Konečně sluší sem zařaditi *tepřiva* (I, 11) srvn. stsl. toprъvo (Mikl. Lex. 713) z koř. pervŭ (Mikl. EW 244); tepřiva (Postřek., Vranov, Kažňov, Čížic., Strážov, Sušic., Přešt., Horažď., Strak.); tepřiv, tepřive (NKdyň, MBor, Soused., Řesán., Rokyc., Třemošná, Měčín, Strašice).

Poznámka 1.

Jest velmi zajímavo, že v jihočeských nářečích setkáváme se s podobným, ač ne tožným zjevem, při liquidách jako souhláskách (nejsou slabikotvorny).

a) odsouvání: *kra*fijat m. kara-; za*čla*, za*pla* m. -čala, -pala (15); *trefla, topli, polte, voplá* m. trefila, topili, polibte, vopilá (40); dyby se *plo* m. pilo (Mažic.); *koblam* m. kobylám (62);

b) přisouvání: *oranice* m. ornice vlivem oraný; *šalamaj* m. šalmaj (15); *hele*, *heleď* m. hle, hleď; *pulec* puls; *nimera* m. nimra, *metelice* m. metlice; *achtelík* m. achtlík (32).

Poznámka 2.

Konečně nejmladší (l. nejzvláštnější) stupeň slabikotvorného *r̥* zastupují slova, v nichž samohláska přímo přešla v liquidu. Snad dalo by se tu ukázati k analogii.

Na př.: Mrdákov m. Medákov; medrcína m. medecína; strnožky m. stonožky*); devatrnáct m. devatenáct (I. 8—9)

§ 83. *r̥* mění se v *l̥*

Prof. Plánský zapsal mi příklady: *Blloch* m. Brloch, *umllec* m. umrlec (Roušín) shodné s Kotsm. Doudl. 13.

§ 84. Slabikotvorné *m*, *n*, *ň*.

Jako v řeči spisovné tak i v nářečích jihočeských zřídka objevuje se tento zjev, na př.: *sedm*, *sedn* častěji sedum, osum: rybník Rož*m*berk; ňkdo tam de. Srvn. GHMI. I str. 301.

---

*) Pozoruhodno jest, že pro týž pojem (subkutanní tkanivo) je v Roušinově a j. jméno stržán; není-li tu kontaminace?

ZKRATKY.

Babin. — Babiny.
Besed. — Besednice.
Bil. Ž. — Bilenice u Žichovic.
Bojan. — Bojanovice.
Branšov. — Branšovice.
Břežan. — Břežany u Strak.
Brnířr. — Brnířov.
Buděj. — Budějovice.
Budet. — Budetice.
Bušov. — Bušovice.
Část. — Částkov.
Čern. — Černice u Krumlova
Černov. — Černoves u Nepomuka
Čížic. — Čížice.
ČKruml. — Český Krumlov.
ČPořič. — Červené Poříčí.
DHBělá — Dolní, Horní Bělá.
DKral — Dolní Kralovice.
DLukav. — Dolní Lukavice.
Dneš. — Dnešice.
Dobeš. — Dobešice.
Dobř. — Dobřív.
Domžl. — Domažlice, Domažlicko.
Doudl. — Doudleby, Doudlebsko.
DPořič. — Dolní Pořič u Horažďovic.
Druzd. — Druzdová.
Dub. Lhota. — Dubová Lhota
Elhov. — Elhovice.
Hartman. — Hartmanice.
HHamr — Horní Hamr.
HHRad. — Hvozd, Hodovíz. Radějov.
Hodov. — Hodovíz.
Holkov. — Holkovice.
Horažď. — Horažďovice.
Hoslov. — Hoslovice.
Hošť. — Hoštice.
HRad. — Hvozd. Radějov.
Hradeš. — Hradešice.
Husin. — Husinec.
Hvízdal. — Hvízdalka.
Chanov. — Chanovice.
Chod. — Chodsko.
Chotov. — Chotoviny.
Janov. — Janovice.
Jedov. — Jedovary.
Jelen. — Jelenov u DKral.
Kalen. — Kalenice.
Kašp. H. — Kašperské Hory.
Kažň. — Kažňov.
Klat. — Klatovy.
Kocour. — Kocourov jž.
Kolin. — Kolinec.
Komár. — Komárov u Mažic.
Komář. — Komařice.
Komš. — Komšín.
Koryt. — Koryta.
Koter. — Koterov.
Kot. — Kotouň.
Kralov. — Kralovice.
Krasel. — Kraselov.
Kruml. — Krumlov.
Křešťov. — Křešťovice.
Kucin. — Kuciny.
Kvášňov. — Kvášňovice.
Letk. — Letkov.
Lhota Kd. — Lhota u Kdyně.
Lh. Spule — Lhota u Strážova.
Malov — Maloveska u Klatov.
Maž. — Mažice.
Měč. — Měčín.

Mečich. — Mečichov.
Mezhol. — Mezholez.
Mich. — Michov.
Miroš. — Mirošov.
Mlyn. — Mlyneček u Kouta.
Mrák. = Mrákov.
Mutěn. — Mutěnice.
MVBor — Malý, Velký Bor.
Nebřeh. — Nebřehovice.
Němč. — Němčice.
Netol. — Netolice, Netolicko.
Nezdět. — Nezdětice.
Nežet. — Nežetice.
NKdyň. — Nová Kdyně.
NPostřek. = Nový Postřekov.
Ondřov. — Ondřovice.
Ostruž. — Ostružno u Kašp. H.
Otěv. = Otěvík u Trh. Svinů.
Otěv T. — Otěv.
Pač. — Pačív.
Partot. = Partotice.
Pocin. — Pocinovice.
Poř. Červ — Poříčí Červené.
Postř. — Postřekov.
Prachat. — Prachaticko.
Prapoř. = Prapořiště u NKdyně.
Praž. — Pražsko.
Přešt. — Přeštice.
Přichov. — Příchovice.
Pr. Újezd = Prašný Újezd.
Rač. — Račov.
Raděj. — Radějov.
Radeš. — Radešice.
Radkov. = Radkovice.
Radob. = Radobyšice.
RHODS — Rohozeň, Hvízdalka, Ondřovice, Dub. Lhota, Spůle.
Řepic. — Řepice.
Řesán. — Řesánice.
Řím. = Římov u Trh. Svinů.
Rokyc. = Rokycany.
Rouš = Roušín (Vinná a Chmelná).
Sedlík. — Sedlíkov.
Slivon. = Slivonice.
Smrk. — Smrkovec u Horažď.
Smrž. — Smržov.
Soběk. — Soběkury.
Soběsl. — Soběslav.
Soběš. — Soběšice.
Soused — Sousedovice.
Strak. — Strakonice.
Straš. — Strašice u Strak.
Stráž. = Strážov.
Stropn. — Stropnice.
Strunk. — Strunkovice.
Střelhošt. — Střelhoštice.
Svato. — Svatopole u Horažď.
Svejkov. — Svejkovice.
Svirat = Svíratice.
Sv. Jan — Sv. Jan u Buděj.
Svojn. = Svojnice.
Škvrň. — Škvrňany.
Šťahl. = Šťahlavy.
Štěk. — Štěkeň.
TBřezí — Březí u Trh. Svinu.
Tejn. — Tejnice.
TJedov. — Jedovary u Trh. Svinů.
TOtěv. — Otěvík u Trh. Svinů.
Třebom. / *Třebomysl.* } Třebomyslice
Třemoš. — Třemošná u Plzně.
Třešov. — Třešovice u Strak.
Varvaž. — Varvažov.
VBor — Velký Bor.
Vejprn. — Vejprnice.
Veleš. — Velešín.
VeřH. / *Veřech.* } Veřechov u Horažďovic.
Vesel. — Veselá u Rokycan.
Vlčt. — Vlčtýn.
Vol. — Volyně.
Vran. — Vranov.
Vřešťov. — Vřešťovice.
Výr. — Výrov u Plzně.
Záhoř. — Záhořany.
Zář. — Zářečí.
Zbin. — Zbinice.
ZZborov. — Zadní Zborovice.
Zubč. — Zubčice.
Žihob. — Žihobec.
Žichov. — Žichovice.
Žink. — Žinkovy.

OBSAH.

Mimo Rozpravy III. třídou vydaná díla:

Dr. *V. Mourek.* Kronika Dalimilova. . . . . Cena 1 zl. 40 kr.

Dr. *V. Vondrák.* Glagolita Clozův. . . . . Cena 3 » — »

Josef Truhlář. Listář Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic. (Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Číslo 1.) . . . . Cena 2 » 20 «

Jan Urban Jarník. Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské. . . . . Cena 5 » — »

Dr. *Justin V. Prášek.* Martina Kabátníka cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491 – 92. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. (Skupina I. Řada 2. Číslo 1.). . . . . Cena — » 40 »

Adolf Patera. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha z let 1778—1800. Díl I. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. (Skupina II. Číslo 2.) . . . . Cena 2 » 90 »

Dr. *Jan V. Novák.* Staročeská gesta Romanorum. Sbírka pramenuv ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. (Skupina I. Řada 2. Číslo 2.) . . . . . Cena 2 » 30 »

Čeněk Zíbrt. Bibliografický přehled českých národních písní. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. (Skupina III. Číslo 1. . . . Cena 2 » 90 »

Dr. *Václav Vondrák.* Frisinské památky . . . . Cena 1 » 80 »

František Št. Kott. Příspěvky k česko-německému slovníku zvláště grammaticko-fraseologickému. Archiv pro lexikografii a dialektografii. Číslo 1. . . . . Cena 5 » 80 »

Dr. *J. Hanuš.* Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského. Cena — » 60 »

Josef Truhlář. Dva listáře humanistické. I. Dra. Racka Doubravského. II. M. Václava Píseckého. S doplňkem listáře Jana Šlechty ze Všehrd. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. (Skupina II. Číslo 3.) . . . . Cena 1 » — »

Martin Hattala, Besední řeči Tomáše ze Štítného. (Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. — Skupina I. Řada 1. Číslo 1.) . . . . Cena 1 » 20 »

Dr. *V. Flajšhans,* Podrobný seznam slov rukopisu Králodvorského. (Archiv pro lexikografii a dialektologii. — Číslo 2.) Cena — » 90 »

Dr. *Jan Kvačala,* Korrespondence Jana Amosa Komenského. (Listy Komenského a vrstevníků jeho.) Nová sbírka. — [Spisy Jana Amosa Komenského. Číslo 1.] . . . . . Cena 1 » 50 »

Adolf Petr Záturecký, Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. Cena 3 » 40 »

Dr. *Jan V. Novák* a *Adolf Patera,* Jana Amosa Komenského Theatrum universitatis rerum.

Dr. *V. Flajšhans,* Knihy české v knihovnách švédských a ruských.

Tiskl Alois Wiesner v Praze.

